MALİYE HESAP UZMANLARI VAKFI YAYINLARI
YAYIN NO: 14

PANEL

KAMU BORÇ YÖNETİMİ

29 Mayıs 2003
Hilton Oteli - ANKARA

MALİYE HESAP UZMANLARI VAKFI YAYINLARI
YAYIN NO: 14

PANEL

KAMU BORÇ YÖNETİMİ

29 Mayıs 2003
Hilton Oteli-ANKARA

İÇİNDEKİLER

Sayfa

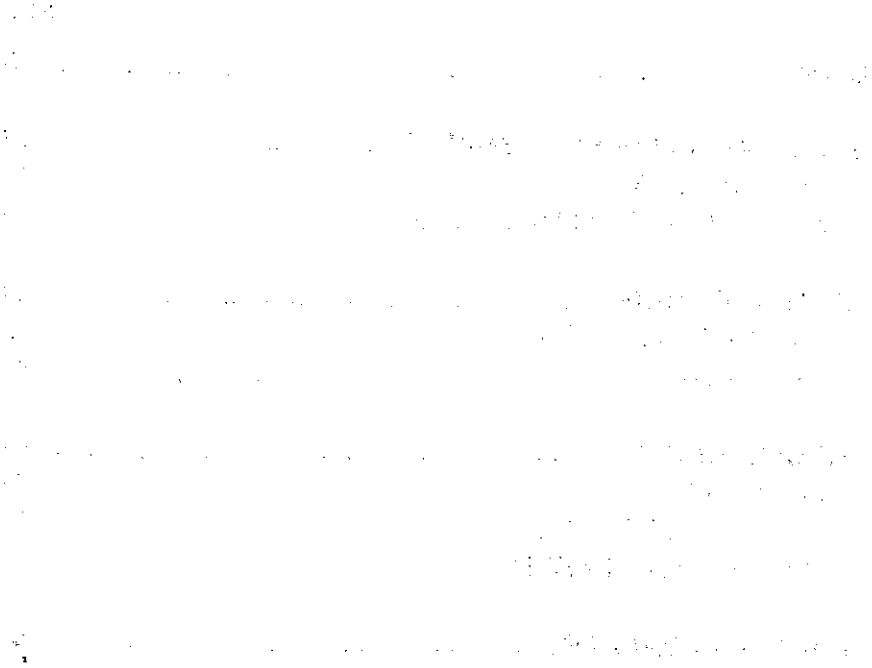
ÖNSÖZ **5**

SUNUŞ VE AÇILIŞ KONUŞMALARI **13**
— Abdullah ASLAN 14
— Kemal UNAKITAN-Maliye Bakanı 18

BİRİNCİ OTURUM **31**
— Prof. Dr. Ercan UYGUR 32
— İhya BALAK 44

İKİNCİ OTURUM **61**
— Ferhat EMİL 61
— Kemal KILIÇDAROĞLU 79
— Prof. Dr. Nazım EKREN 87

SORU VE CEVAPLAR **99**

ÖNSÖZ

Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, kurulduğu günden itibaren ekonomik, mali ve sosyal hayatta meydana gelen gelişmeleri yakından izlemekte, güncel konuların kamuoyu önünde enine boyuna tartışılmasına zemin hazırlayarak ülke hizmetinde üzerine düşen görevi yapma gayreti içinde olmaktadır.

Günümüzde ülkemizin en ciddi sorunu hiç kuşku yoktur ki yüklenmiş olduğu kamu borç stokudur. Son yıllarda yapılan bütçeler göz önüne alındığında durumun ciddiyeti ve vehameti çok açık olarak görülmektedir. İşte bu sebeple Hesap Uzmanları Kurulu'nun kuruluşunun 58. yılı kutlamaları kapsamında "Kamu Borç Yönetimi" konusu masaya yatırılmış; konunun teorisyenlerini, politikasını tespit edenler ile uygulayıcılarını aynı masa etrafında toplayarak, seçkin topluluk ve kamuoyu önünde tartışılmasına zemin hazırlanmıştır.

Düzenlenen bu panel, bir yandan yıllardır uygulanan para politikalarının ne kadar başarılı olduğunu sorgulama imkanı sağlarken, diğer yandan da gelecekte nasıl bir para politikası uygulanması gerektiğini ve maliye politikaları ile para politikalarının uyum içinde yürütülmesi mecburiyetini göstermesi bakımından son derece yararlı olmuştur. Panelde ortaya konulan görüşlerin kalıcı olması ve başvurulan bir kaynak niteliğini kazanabilmesi amacıyla da yapılan konuşma ve tartışmalar kitap haline getirilerek ilgililerin ve yetkililerin hizmetine sunulmuştur.

Bu panelin düzenlenmesinde büyük katkıları bulunan Maliye Hesap Uzmanları Vakfı'nın başta başkanı Sayın Aydın GÜNTER olmak üzere tüm yöneticilerine ve Kurulumuzun o tarihteki Başkanı Sayın Abdullah ASLAN Üstadımıza teşekkürü borç bildiğimizi belirtmek isteriz.

Hesap Uzmanları Kurulu'nun kuruluşunun 58. yılı dolayısıyla düzenlenen panel konuşma ve tartışmalarının yer aldığı bu kitaptan faydalanıldığı ölçüde kendimizi başarılı addedeceğiz.

Saygılarımızla.

Mahmut VURAL
Hesap Uzmanları Kurulu Başkanı
HUV Mütevelli Heyet Başkanı

Panelin Açılışından Bir Görünüm

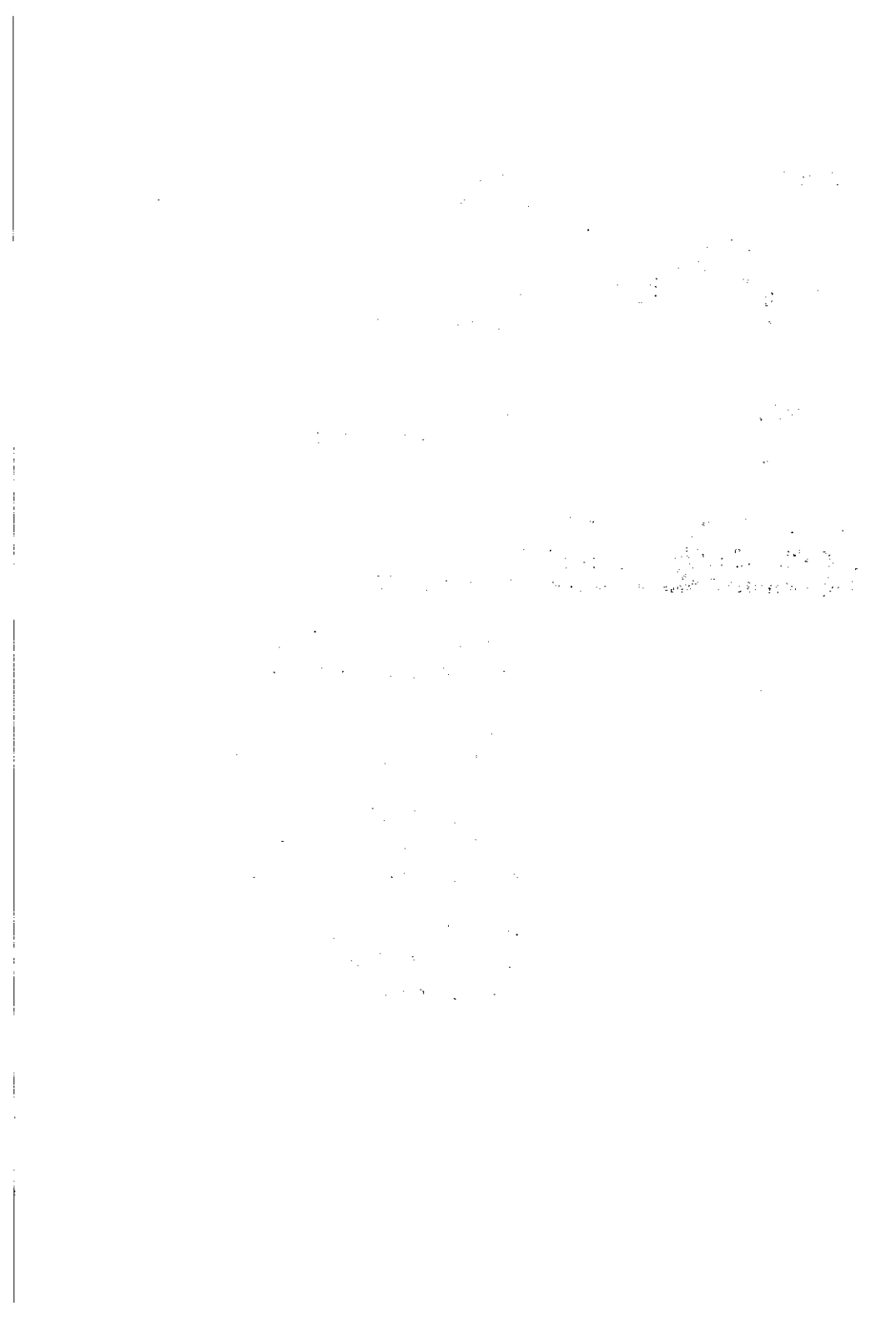

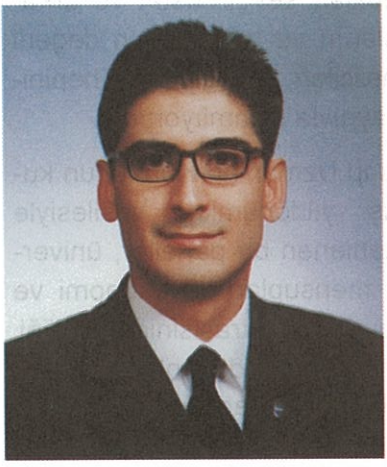

Panele Başta Maliye Bakanı Olmak Üzere Maliye Bürokrasisi Büyük İlgi Gösterdi

SUNUŞ	:	**Abdullah ASLAN** *Hesap Uzmanları Kurulu Başkanı*
AÇILIŞ KONUŞMASI	:	**Kemal UNAKITAN** *Maliye Bakanı*
YÖNETEN	:	**Aydın GÜNTER** *Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Başkanı*
PANELİSTLER **(Alfabetik Sırayla)**	:	**İhya BALAK** *Baş Hesap Uzmanı* **Prof. Dr. Nazım EKREN** *AKP İstanbul Milletvekili* **Ferhat EMİL** *Hazine Müsteşar Yardımcısı* **Kemal KILIÇDAROĞLU** *CHP İstanbul Milletvekili* *Eski Baş Hesap uzmanı* **Prof. Dr. Ercan UYGUR** *A.Ü. S.B.F. Öğretim Üyesi* *Türkiye Ekonomi Kurumu Başkanı*

SUNUŞ VE AÇILIŞ KONUŞMALARI

SUNUCU – HESAP UZMANI İSMAİL ÖĞÜN – Sayın Bakanım, değerli konuklar, basınımızın değerli temsilcileri; Hesap Uzmanları Kurulunun 58 inci kuruluş yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde, Maliye Hesap Uzmanları Derneği ve Hesap Uzmanları Vakfınca ortaklaşa düzenlenen "Kamu Borç Yönetimi" konulu panelimize hoş geldiniz.

Panelimizin, siz değerli katılımcıların katkılarıyla, ülkemiz ve milletimiz için yararlı olacağına inanıyor ve hepinize şükranlarımızı sunuyoruz.

Değerli konuklar, değerli basın mensupları; hepimizin bildiği üzere, ülkemizde sürekli artan kamu borçları, kamu maliyesinin kendisinden beklenen sosyoekonomik fonksiyonları yerine getirememesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, gelinen bu nokta, kamu borç yönetimini her zamankinden daha önemli hale getirmektedir. Bu itibarla, panelimizde, gelecekteki kamu borç yönetimine ışık tutacak çok yararlı değerlendirme ve tartışmaların olacağını düşünüyoruz.

Şimdi, izninizle, panelimizin sunuş konuşmasını yapmak üzere, Hesap Uzmanları Kurulu Başkanı Sayın Abdullah ASLAN'ı kürsüye arz ediyorum.

Buyurun Sayın Başkanım. (Alkışlar)

HESAP UZMANLARI KURULU BAŞKANI ABDULLAH ASLAN – Sayın Bakanım, saygıdeğer konuklar, sevgili üstat ve arkadaşlarım ve basınımızın değerli temsilcileri; hoş geldiniz; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Hesap Uzmanları Kurulunun kuruluş yıldönümleri vesilesiyle düzenlenen bu paneller, üniversite mensupları ile ekonomi ve maliye bürokrasisinin izlediği fikir arenalarıdır. Kamu borç yönetimi konusunda düzenlenmiş olan bu panelde de, konuklarımız, Sayın Bakanın ve seçkin panelistlerin bu sorunu ve sorunun çözümüne ilişkin önerilerini izleyip değerlendireceklerdir. Panelistlerin kimlikleri ve nitelikleri, panel konusunu daha da ilginç hale getirmektedir. Ben, hoşgörünüzle, bu bağlamda sorun olarak gördüğüm bazı temel konulara değinmek istiyorum.

Kamu borçlarının kaynağı nedir, neden borç miktarı artarak bugünkü seviyesine ulaşmış ve bu sorunun çözümü nasıl bulunacaktır? Bilinen klasik bir neden, kamu kesimi harcamalarının kamu gelirlerini aşması sonucu oluşan kamu açıklarının finansman yönteminden kaynaklandığı yönünde bir görüş vardır. Finansman yöntemi, borçlanma ve bu borcu yeni bir borçla ödeme, her yeni borçlanmada artan reel faizle borç bulma işlemi, sorunu bugünkü noktaya getirmiştir. Hele, alınan borç, üretimi ve ihracatı artıracak yatırım harcamaları yerine cari harcamalarda kullanılırsa, elbette sorun derinleşmektedir.

Kamu kesimi harcamalarını karşılamada vergiler yerine borçlanma veya açık finansman yöntemine başvurma anlayışı, ülkemizi sürekli ekonomik istikrarsızlığa düşüren bir bakış açısıdır. Bu anlayış kesinlikle değiştirilmelidir. Sağlıklı bir ekonomik yaşam arzulanıyor-

sa, kamu idaresi harcamalarını karşılayacak miktarda vergi alınmasını gerçekleştirmek ve özellikle, popülist harcamaları da içeren kamu giderlerini kısmak suretiyle, kamu idarelerinde denk bütçe esası yerleştirilmelidir. Toplanan gelirden daha çok harcama yapılır ve oluşan kamu açıkları sürekli borçlanmayla finanse edilirse, ülke millî gelirinin mevcut toplum kesimleri veya gelecek nesiller arasında dağılımında arzu edilmeyen sonuçlarla karşılaşılır; özellikle, dövize endeksli borç ve dış borçlar yüzünden, ülkenin geleceği riske edilir. Bu nedenle, bütçe denkliği esasının anayasal bir malî kurum haline getirilmesinin ülkemiz yararına olacağına inanıyoruz.

Millet Meclisince hükümete emanet edilen kamu fonlarının harcama esaslarına ilişkin taahhütler ile millete götürülmesi vaat edilen hizmetlere ait bir mukavele niteliğinde olan bütçe, rant dağıtma yerine, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda hizmet götürme işlevi görmeli, ekonomik istikrarı sağlamalı, sosyal hukuk devletinin gereği olan sosyal adaleti gerçekleştirmeli, kaynak dağılımında etkinliği ve hizmet üretiminde verimliliği amaçlamalıdır.

Malî anayasa denilen 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu yerine yeni bir kanunun hazırlık çalışmalarının yapıldığı bugünlerde, Anayasanın 73 üncü maddesinde vergi alma hakkının nedeni olarak belirtilmiş "kamu gideri" kavramının, kamu hizmetlerine ilişkin giderler olduğu açıkça belirtilmeli ve düzenlenmelidir. Aksi takdirde, popülist uygulamalara ait maliyetler, görev zararları ve gereksiz borçlanmanın faizleri örneklerinde olduğu gibi, vergi mükelleflerine yükletilmiş olur. Diğer taraftan, modern harcama politikasında hizmet birimleri, kamu hizmetinin gereği olarak yapacağı harcamada bütçeyle belirlenmiş ödenekle sınırlı olmak üzere serbest bırakılmakta, hizmet götürülüp gider yapıldıktan sonra, sıkı şekilde yerindelik ve performans denetimine tabi tutulmaktadır. Bu esas, bizde de geçerli kılınmalıdır. Hizmet birimlerine tahsis edilen ödeneklerin harcanmasında serbestliği, harcama sonrasında yetkili ve sorumlu hizmet birimi yöneticisi ile yöneticinin bağlı olduğu bakana malî sorumluluk ve performans sorumluluğu yüklenmelidir. Bu ne-

denle, özellikle performans denetimi yapacak denetçilerin iyi yetiştirilmesi gerekir kanısındayız. Bakanlığımızda bu konuda yetişmiş nitelikli elemanların varlığı gözden uzak tutulmamalıdır. Diğer taraftan, bütçe gerçekleşmelerini gösteren Kesin Hesap Kanunu tasarısının muhalefet ağırlıklı ayrı bir komisyonda siyasî sorumluluğun gereği olarak hükümetin, icraatın hesabını millete vermesi sağlanmalıdır.

Maliye politikasının bir bütünlük içinde uygulanması, izlenmesi ve yönlendirilmesinde Maliye Bakanlığına önemli bir görev düştüğü inancındayız. Kamu idarelerinin bütçesini hazırlayan, vergilerini toplayan ve harcamalarını yapan bir bakanlığın, gelir ile harcama dönemi arasında oluşan uyumsuzlukların giderilmesinde, diğer bir deyişle, nakit idaresi ile borç yönetiminde devre dışı kalması, belirlenmiş malî politikaların başarısızlığına neden olmaktadır.

Bilinir ki, Hazine, ülkenin malî idaresinde vergi toplama ve harcama yapma fonksiyonlarının bakiyesiyle ilgili işlemlerdir. Bu işlemleri, ülkemizde, Hazine Müsteşarlığı yürütmektedir. İngiltere örneğindeki gibi, Hazine, klasik maliye bakanlığı fonksiyonlarını ifa eden bakanlığa verilen addır. Orada ayrı hazine ve maliye bakanlıkları bulunmamaktadır. Ülkemizde kamu fonları yönetimi bağlamında Maliye Bakanlığı fonksiyonları bölünmüştür. O nedenle, Hazine Müsteşarlığının Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğüyle borç idaresi, fonksiyonel bütünlük ve etkin malî yönetim için Maliye Bakanlığına bağlanmasının ülke yararına olacağına inanmaktayız.

Hükümetçe belirlenen politikaların başarısı ve ekonomik istikrarsızlığa düşmeden sürdürülebilir yüksek oranlı büyüme ve kalkınma, finansal yöntemlerle değil, vergi gelirlerinin artırılmasıyla sağlanabilir. Vergi gelirleri, yeni vergiler koymak ya da vergi oranlarını yükseltmekle yeterince artırılamamaktadır. Oysa, ekonominin kayıt altına alınmasıyla, vergilendirmede haksız rekabetin önlenmesi, vergide adaletin sağlanmasının yanı sıra, istenen gelirin alınması da mümkündür.

Hepinizin bildiği üzere, son yıllarda kamunun finansmanı, vergi gelirlerinin artırılması bağlamında, ülkemizde vergi reformu olarak adlandırılan sayısız düzenleme yapıldı. Her düzenleme, vergi kanunlarının sistematiğini ve iç tutarlılığını daha da bozdu, vergilemede çarpıklık ve adaletsizliği artırdı ve beklenilen sonuç bir türlü elde edilemedi. Bunca reforma rağmen vergi gelirleri artmadı, vergi adaleti sağlanamadı, kayıt dışı ekonomi daraltılamadı.

Vergisel sorunlara doğru teşhis konulmadan, nedenler araştırılıp değerlendirilmeden yeni bir yasa çıkararak ya da yasa maddelerini değiştirerek çözüm aramak sonuç vermemektedir. Vergi düzenlemelerinde adeta vergi kısıtı denebilecek etkenlerin varlığı dikkate alınmamaktadır. Bu etkenler kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, toplumda vergi bilinç ve etiğinin yerleşmemiş olması, vergi hukukunun altyapısını oluşturan özel hukuk sisteminin eksikliği ve yetersizliği, gelir idaresi yapılanmasının çarpıklığı, vergi idarelerinin yetersizliği ve etkin bir vergi denetimi için gerekli altyapının yokluğu ve vergi uyuşmazlıklarının kısa sürede çözülememesidir. Sorunun çözümü de, değinilen kısıtların aşılmasındadır.

Ülkemizde tahsilat ve ödemelerin banka sistemi aracılığıyla değil de hâlâ nakitle yürütülmesi, hamiline çek ve senet uygulamasının sürmesi, hasılat kaygısıyla belirlenmiş yüksek oranlı Katma Değer Vergisinin varlığı, vergi kanunlarında gelirin elde edilmesine bağlı olarak sınırlı gider uygulaması nedeniyle, kayıtlı giderlerle mükelleflerin eğitim, sağlık, konut benzeri gerçek giderleri arasındaki farklılığın mükellefleri, gelirlerinin bir kısmını gizlemeye yöneltmiştir. Ödenmesi gereken vergiler, etkin bir şekilde harcanmadığına ilişkin vatandaşlarda oluşan kanaatin yaygınlığı ve tüm iyi niyetlere rağmen gümrüklere hakim olamama gibi nedenlerin kayıt dışını oluşturduğunu biliyor, nedenlerin ortadan kaldırılmasının ekonomiyi kayıtlı hale getireceğini düşünüyoruz. Ekonominin kayıt altına alınması, kamu idaresinin ihtiyacı olan verginin ödemesi gerekenlerden toplanması ve kamu bütçesinin giderek artan bir şekilde faiz dışı fazlası vermesiyle ülkenin borç sorununun çözüleceğini düşünüyoruz. Sonuç veri-

ci çözümü, vergi idaresi ve idarede görevli insan unsurunda görüyoruz. Değinilen sorunların çözümü bağlamında Hesap Uzmanları Kurulu ve onun bilgi birikimi ve deneyimine sahip mensupları, ekonomik ve malî gelişime uygun yasaların hazırlanması, vergi idaresinin yapılandırılması konularında kuramsal ve uygulamaya dönük çalışmalar yapmakta ve bu çalışmaları Bakanlık makamına sunmaktadır ve sunmaya devam edecektir.

Bu düşüncelerle, saygılar sunarım; bu panelin mevcut sorunlara çözümler üretmesi ve ülkemize yarar sağlamasını dilerim. (Alkışlar)

SUNUCU – Sayın Başkanımıza teşekkür ediyorum.

Değerli konuklar, şimdi, panelimizin açılış konuşmalarını yapmak üzere, Maliye Bakanımız Sayın Kemal UNAKITAN' ı kürsüye davet ediyorum.

Buyurun Sayın Bakanım.

MALİYE BAKANI KEMAL UNAKITAN – Sayın Başkanlar, sayın üstatlar, kıymetli katılımcılar, sayın basın mensupları; sözlerime başlarken, hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Hesap Uzmanları Kurulunun ev sahipliği yaptığı ve Hesap Uzmanları Vakfı, Hesap Uzmanları Derneğinin birlikte organize ettiği bu kıymetli panelin hayırlara vesile olmasını, güzel memleket

için iyi fikirler üretilmesine vesile olmasını diliyorum ve kendilerini de tebrik ediyorum. Ayrıca, bugün, biliyorsunuz, Hesap Uzmanları Kurulunun 58' inci kuruluş yıldönümü. Bu babta, bu kıymetli kuruluşun ilk kuruluşunu yapan, şu anda aramızda olmayan çok kıymetli üstadımız Ali ALAYBEK'i rahmetle anıyorum, Ferit Melen üstadımızı rahmetle anıyorum ve şu anda yine aramızda bulunmayan kıymetli üstatlarımızı da rahmetle anıyorum.

Hesap Uzmanları Kurulu, bildiğiniz gibi, ülkemizin iftihar ettiği çok kıymetli bir kurul ve bu kuruldan çok kıymetli, kamuya ve özel sektöre çok kıymetli insanlar yetişmiştir. Onun için, bu değerli ocağın daha nice faaliyetler yaparak özel sektöre, kamuya yararlı hizmetler yapmasını da bekliyorum ve kendilerine çalışmalarında başarılar diliyorum. Tabiî, bu arada, Maliye Bakanlığımız, Hesap Uzmanlarıyla, Teftiş Kuruluyla, diğer denetim kuruluşlarıyla, Gelirler Kontrolüyle hepsi bir bütündür; hepsi, bu memlekete çok kıymetli faaliyetler yapmakta, hizmetler yapmakta ve kendilerini de, diğer kuruluşlarımızı da burada anmak istiyorum ve kendilerine başarılar diliyorum.

Bütün bunları anlattıktan sonra, panelimizin konusuna müsaadenizle gelmek istiyorum. Panelimizin konusu, kamu borç yönetimi. Esasında, kamu borç yönetimi, hepinizin bildiği gibi, kamu maliyesi yönetiminin bir parçasıdır. Kamu maliyesinin yönetimi dendiği zaman da, hepinizin bildiği gibi, Maliye Bakanlığı akla geliyor. Neden; bütçe... Kamunun faaliyetlerini gösteren belgenin adı bütçedir ve hatta, siyasî iktidarın faaliyetlerinin ne olduğunu gösteren belge de bütçedir. Bütçe, onun için, ayrıcalıklı bir kanunla çıkarılır. Bütçe kanunu, bildiğiniz gibi, veto edilemez; Büyük Millet Meclisinden çıktıktan sonra kabul edilir, fevkalade önemlidir. Devletin geliri, gideri, ne faaliyetler yapacağı bütçe kanununda gösterilir.

Şimdi, bütçeyi de hazırlamakla görevli ve yürütmekle görevli hükümet, onun ilgilisi bakanlık da Maliye Bakanlığıdır. Son zamanlarda, hepinizin bildiği gibi, önemli bir problemimiz var, Türkiye'nin çok önemli bir problemi. Bu da nedir; kamu borç stokunun yüksek olması. Ondan dolayı da bugünkü panel, güncel bir konu olan kamu

borç yönetimi şeklinde alınmış, dolayısıyla, çok güzel, çok güncel, çok önemli bir konuya temas edildiği için, ben, organizasyonu yapan bu ilgili vakıf ve dernekte görevli arkadaşlarımı kutluyorum. Hakikaten bu önemli ve bunun tartışılması lazım. Türkiye'nin en önemli problemi bu. Türkiye'nin en önemli problemi kamu. Bugüne kadar bakıyoruz, kamunun hakikaten sahibi yok. Düşünün, 2003 yılında hazırladığımız bütçe 145 katrilyon lira. Bunun 100 katrilyon lirası sağlıklı vergi gelirleri ile devletin diğer gelirlerinden karşılanıyor, 45 katrilyon lira açık; böyle bir bütçemiz var bizim.

Peki, bütçenin bu açığı yahut da giderleri nelerdir, ona baktığımız zaman, 1 numaralı gider, 65 katrilyon lirayla faiz giderleri. Nereden çıktı bu faiz; borçlanmışız. Yani, öyle bir borçlanmışız ki, hesapsız, kitapsız, borç al Allah, al... Sonunda bu... Şimdi biraz sonra rakamları da ben arz edeceğim, bu borcu böyle alırsan, faiz de böyle oluyor. Eğer bu 65,5 katrilyon lira faiz olmasa, bizim bütçemiz 20 katrilyon lira fazla veriyor. Yani, yüzde 6,5 faiz dışı fazla diyoruz ya, işte bu. Devletin bütün giderleri; bunun içerisinde ücretler var, bunun içerisinde diğer cari harcamalar var, bunun içerisinde yatırım var, sosyal güvenlik masraflarının açıkları olan büyük paralar var; hepsi, hepsi beraber 80 katrilyon. Yani, bizim esas bütçemiz 80 katrilyon; ama, geçmişten kaynaklanarak gelen, öyle yanlış politikalardan gelen, öyle bir borç birikimi ve onun neticesi olan faiz yükü var ki, bizim bütçemizi 45 katrilyon açığa düşürüyor ve şimdi bütün Türkiye bunu konuşmak mecburiyetinde. Neden; buna çare bulmadığımız zaman, Türkiye'nin önü açık olmaz. Buna çare bulmamız lazım. Önce, bu açıkları azaltmamız ve bütçemizin bütün giderlerini sağlıklı vergi gelirleriyle karşılamamız lazım. O bakımdan, bizim en önemli meselemiz, kamu maliyesi yönetimidir ve bunun içerisinde bir ayağı olan da kamu borç yönetimidir.

Biliyorsunuz, 20-25 yıl öncelere gittiğimiz zaman, bizim böyle bir sıkıntımız yoktu, böyle bir derdimiz yoktu. Neden; o kadar borcumuz yoktu da ondan. Şimdi, ben size bir iki rakam arz etmek istiyorum. 1980 yılında bizim borcumuz 21 milyar dolarmış. Hatta,

1975'lere gittiğimiz zaman bu 15 milyar civarında. 1985 yılında borcumuz 32 milyar dolara çıktı. 1990 yılında 57 milyar dolar, 1995 yılında 72 milyar dolar, 2000 yılında 102 milyar dolar, 2002 yılında da 149-150 milyar dolar civarında.

Şimdi, bakınız, 1980-2002, 22 sene. 20 milyar olmuş 150 milyar. İşte, 7,5 kat artmış. Peki, bu kadar borç aldık da biz ne olduk; millî gelirimiz çok mu arttı, Türkiye çok mu ilerilere gitti; hayır. Türkiye, maalesef, bugün işlerimiz çok iyi giderse, düşündüklerimiz olursa, kişi başına millî gelir 3000 dolara yükselecek. Şöyle etrafımıza bakarsak, Yunanistan 10.000 doların üstünde. Ha, ne olmuş; kötü yönetim... Kötü yönetimden bu duruma gelmişiz. Al borç, al borç, al borç, netice bu. Benim gelirim ne kadar... Bir aile düşünün, bir şirket düşünün, hangi birimi düşünürseniz düşünün, yani, gelirine hiç bakmayacak adam, boyuna harcama yapacak, yetmiyorsa al borcu. Bu, ne kötü yönetim! İşte, bu çektiklerimiz o. Sosyal güvenlik harcamalarımız, efendim, 35 yaşında adamı emekli yapacağız. Popülist politikalarla, daha fazla rey alalım diye, damın üstünde bile ekseniz diyor tütünü, alırım. Şimdi de bize büyük baskılar var, kotanın dışında tütün almak istemiyoruz. Ben şimdi gittiğim zaman, her yerde etrafım çevriliyor; aman Sayın Bakanım... Kimi mektup veriyor, kimi rapor veriyor, kimi geliyor, ne yapacağız, bu fazla tütünü nasıl alacağız. Şimdi, devletin elinde 450 000 ton tütün var fazladan alınmış, depolarda çürüyor. Satmak istiyoruz, satış için yapmadığımız numara kalmıyor. Oraya adamlar gönderiyorum, buraya adamlar gönderiyorum; aman satalım, kaça satarsak satalım; çünkü, satamazsak, yakılacak bunlar. Ne yakılacak; milletin parası yakılacak. Yani, ha parayı yak, ha parayla aldığın o malları yak. Nereden çıkmış bu paralar; senin benim cebimden, 70 milyonun cebinden çıkmış. Şimdi, artık, bu meseleyi düşünürken, bu mesele Türkiye'nin meselesi, Türkiye'nin en önemli meselesi. Onun için dedim, tebrik ederim, çok güzel bir gündem, çok güzel bir konu yakalamışlar. Türkiye'nin en fazla üzerinde çalışması, kafa yorması, düşünen herkesin, bilen herkesin bu konuda katkısı olması lazım; çünkü, bu, yalnız hüküme-

tin meselesi değil, bu, Türkiye'nin meselesi. Onun için, buna elbirliğiyle sahip çıkmamız lazım.

Öyle bir hale geldik ki, biliyorsunuz, bütçeden sorumlu bakanlık Maliye Bakanlığı, gelirlerden, giderlerden, ödeneklerden, harcamalarla ilgili, borçla ilgili, yani, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü, Hazine, Bakanlığımızda. O hale getirmişler ki bizi, borç aldığı zaman, aman, Hazine istediği borcu aldı; şıkır şıkır oynayacak neredeyse adamlar. Böyle şey olur mu! Eyvah, borcumuz arttı diye üzülmemiz lazım bizim. Eyvah, yine borcumuz arttı!.. Yani, bununla yaklaşacağımıza, öyle hale getirmişiz ki, aman, borcu bulduk, çok şükür... Faizi verdin mi, buldun borcu. Mühim olan, o borcu almayacak politikalar uygulamak; mühim olan bu, bu açıdan ele almak lazım. O bakımdan da, malî disipline uyma mecburiyetimiz var. Kim ne derse desin; IMF demiş diye değil, Dünya Bankası söylemiş diye değil, dışarıdan o demiş, bu demiş; hayır. Biz, şu Türkiye'yi iyi bir yola getirmek istiyorsak, işte, o malî disipline uymak mecburiyetindeyiz. Kamu maliyesi bir bütünlük içerisinde, bu görüş içerisinde idare edilmesi lazım; ki, bizim hükümetimiz tek parti hükümeti olmasından dolayı, hükümet olarak bu şekilde işe bakıyoruz; ama, bozulmuş olan dengeleri de bir günde düzeltmenin imkân ve ihtimali yoktur.

Şimdi, bu borç stokuyla ilgili olarak birkaç şey daha arz etmek istiyorum; o da şu: Türkiye'de ödenen reel faizler çok yüksek. Borç yüksek; ama, borcun yapılandırılması da çok kötü olmuş. Hele hele iç borçların vadeleri öyle sıkışık hale gelmiş ki, efendim, zamanında bu borçlar çevrilebilecek mi... Bakın, gayri safî millî hâsılamıza oranlarsak, eskiden, bir zamanlar yüzde 90'lara kadar çıkmış, şimdi yüzde 80'ler civarında bizim toplam borçlarımız; ama, bir İtalya'ya, bir Belçika'ya, diğer ülkelere baktığımız zaman, onların borçlanmaları bizden daha fazla, gayri safî millî hâsılalarına göre daha fazla. Orada var mı böyle bir sıkıntı; yok. Bizde niye var sıkıntı; ülke riskini artırmışız. Neden; borcu yapılandırırken de çok kötü yapılandırmışız. Efendim, var da almadık mı diyecekler. Hayır; iyi bir yönetim sergi-

lerseniz, düzgün bir yönetim, popülist bir idare sergilemezseniz bunları düzeltmek mümkün. Dolayısıyla, bizim borç yapımızda, kamu borçlarında, borcumuzun fazlalığının yanında, çok daha kötüsü, borcun yapılandırılması da kötü olmuş. Eğer biz ülke riskini azaltırsak, otomatikman, faizler de düşecek. Onlar için ne yapmak lazım; işte, onlar için, yine, bu malî disipline riayet etme mecburiyetimiz geliyor. O bakımdan, diyorum ki, borç yönetimi de bütçenin gelir yönetimi de, gider yönetimi de birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili, aynı çatı altında. Bununla şunu demek istemiyorum; yani, illa, şimdi hepiniz başka şey beklersiniz, Maliye Bakanı yine, işte, Hazine bağlantılı falan dedi diye; değil. Hazine de olabilir, maliye de olabilir. Biz tek parti hükümeti olduğumuz için, bizde sorun yok, bizde öyle sorun çıkmaz. Dolayısıyla, yalnız bizim malî disipline riayet etme mecburiyeti olduğunun altını çizmek istiyorum. Bunun için ne yapmamız lazım; bunun için, işte, borcu çok olan adam ne yapacak, ayağını yorganına göre uzatacak; yorgandan dışarı mı çıkıyor; ayaklar içeri... Ya yorganı uzatacaksın, ya ayakları çekeceksin. Biz şimdi ikisini birden yapmak istiyoruz; hem yorganımızı biraz daha genişletmek istiyoruz; o da nasıl olacak; efendim, büyümeyi sağlamak istiyoruz. Şu andaki rakamlar güzel, şu andaki ekonomik indikatörler güzel; ekonomide bir canlanma başladı. Ekonomi büyümesini biz yüzde 5 olarak planladık bu sene, onu da tutturacağımızı ben tahmin ediyorum, belki üste bile geçebiliriz, daha fazlaya çıkabiliriz; çünkü, ekonomideki bahar havası gittikçe her tarafa yayılıyor ve bilhassa yurt dışı yatırımcıların talepleri, Türkiye'ye karşı bakışları çok değişti, talepleri arttı. Hazine kâğıtlarımıza olan talepler fazlalaştı. Bizim, akıllıca hareket edip, bunları daha fazla motive etmek, ekonomiyi daha fazla canlandırmak, fakat, bunu yaparken de rehavete hiç kapılmadan, malî disipline riayet etme mecburiyetimiz var. İşte, onun için, gelirlerimizi artıralım diyoruz. Sağlıklı vergi gelirlerimizi artıralım diyoruz. Sağlıklı vergi gelirlerini artırabilmek için neler olması gerektiğine Sayın Başkan konuşması sırasında çok ana hatlarıyla değindi; ama, bizim şimdi, birinci derecede, Maliye Bakanlığı olarak, gelirler idaresi olarak, bütün denetim kuruluşları, Teftiş Kurulu, Hesap Uz-

manları, Gelirler Kontrolörlüğü, hepimiz, kayıt dışı ekonominin üstüne gidiyoruz. Bundan sonra, vergisini iyi, namusluca, dürüst, zamanında ödeyenler rahat etsinler; yaksınlar sigaralarını yahut da çubuklarını, otursunlar; ama, ödemeyenler var ya, her an gelebiliriz, kapılarını her an çalarız, onu bilsinler. Akıllarını başlarına alsınlar; kayıt dışında olanlar, o vergilerini ödemeyenler, noksan ödeyenler, onlar, bizi her an karşılarında görecekler. Sonra, aman Sayın Bakanım, ne oldu?.. Bak, diyoruz ki, bu yolda radar kontrolü var, her an yakalanırsınız. Bundan sonra da barış marış yok, onu da söyleyeyim. Onu yaptık işte, ak sayfayı da açtık. Bununla ilgili ne yapacağız; bununla ilgili olarak, bazı vergi kanunlarımızda düzeltmeler de yapıyoruz. İşte, bunlardan, geleceklerden en mühimlerinden bir tanesi enflasyon muhasebesi. Yani, enflasyondan arındırılmış muhasebe sistemini getireceğiz. Onu, işte, haziran ayında Meclisimizden geçiririz diye düşünüyoruz; çünkü, tasarısı hazır, onu artık sevk edeceğiz, önce Bakanlar Kuruluna, sonra da Büyük Millet Meclisine.

Bugün, başka kuruluşlarla konuşuyorum da, enflasyon muhasebesi, öyle, üstünden kolayca geçilecek bir laf değil. Türkiye'de devrim yapacak. Neden; dış yatırımcılar da bunu bekliyor, finans sektörü de bunu bekliyor, büyük şirketler de bunu bekliyor. Neden; fiktif kazançtan vergi alıyoruz. Olur mu bu! İşte, bu adaletsizliği önleyeceğiz. Ben biliyorum; bir dış yatırımcı geldi, 5 milyon dolar para getirdi. Adamlar, işte, Türkiye'de şunu yapalım, bunu yapalım diye düşünürken, yıl sonu geldi, küt, vergi... 5 milyon, 5 milyon; işte, yapılmadı, bir sürü vergi ödediler, para düştü 4 milyona. Birisi dedi ki, akıl verdi; siz böyle çok vergi verirsiniz, sermayeyi kediye yüklersiniz. Gelin, siz bir bina alın, hiç olmadı, sermayeyi kurtarırsınız. O binayı mı alayım, bu binayı mı alayım derken, bir daha geçti, bir vergi daha; adamcağız da, 3 milyon dolar, verin benim parayı gideyim dedi. Bir daha gelir mi bu adam Allah'ınızı severseniz?

Biz bu adaletsizliği önleyeceğiz. Buna muvazi olarak başka kanunlarda da değişiklik yapacağız. Zaten, birinci paketimiz geçti. Onunla ilgili diğerleri de gelecek. Bu arada, malî politikaların eko-

nomi politikalarıyla yan yana gitmesi lazım. Ekonomiyi genişletmemiz lazım, geliştirmemiz lazım. Bunların içerisinde de, bunlara teşvikler vereceğiz, geliştireceğiz, az gelişmiş sektörlere yeni teşvikler getiriyoruz; fakat, en önemli sektörlerden bir tanesi de finans sektörü, çok önemli. Bizde, şimdi, finans sektörünün maalesef derinliği yok. Bakınız, ben size söyleyeyim; bizim bütün bankalardaki mevduatın toplamı 80-85 milyar dolardır. Üst üste, asetlerini topla bankalarımızın, 125 milyar dolar ve Avrupa'ya bakın, orta büyüklükteki bir İtalyan bankası bu kadar. Almanya'da sıralamadaki onbirinci banka Türkiye'ye eşit, Türkiye'nin tamamına eşit büyüklüğü. Bundan siz ne çıkarıyorsunuz; demek ki, ne kadar küçüğüz. Yani, şöyle böyle konuşuyorsunuz; ama, ufkumuzu genişletmemiz lazım. Türkiye olarak, bütün meselelere geniş bakmamız lazım, dünyaya bakar gibi bakmamız lazım. Siz nasıl bakarsanız, ufkunuzu ne kadar geniş tutarsanız o kadar büyürsünüz. Bak, rahmetli Özal geldi, aldı işadamlarını, oraya götürdü, buraya götürdü, ondan önce 2,5 milyar, 3 milyar dolardı bu memleketin ihracatı, şimdi 40 milyar dolar. Ben hatırlıyorum o günleri. Bu kadar malı Türkiye nereden üretir, bu kadar üretemez ki, potansiyeli yok... Efendime söyleyeyim, bu gelen ihracat, hakiki ihracat değil; efendim, şudur budur... Fakat, varılan nokta... Demek ki, ufkunu büyük, geniş alırsan, hesabını büyük tutarsan, ona göre Türkiye de büyür; ama, dar tutarsan, dar kalırsın. Amerika'daki ölçülere gitmiyorum, Avrupa'daki ölçülere, Almanya'daki onbirinci banka bütün Türkiye'nin büyüklüğünde. Bunu düşünmemiz lazım. Şimdi, bakın, bu, finans sektörünü kuvvetlendireceğiz ve İstanbul'u finans merkezi haline getireceğiz. Neyle; borsamızla, bankalarımızla, diğer finans kuruluşlarımızla, onları ayaklarının üstünde, sağlam basacak hale getireceğiz. Artık, bilinsin ki, kimsenin de ne kurtarıcısıyız ne yanındayız; herkes hesabını iyi yapsın, ayakta kalmayı öğrensin herkes; ama, başta devlet... Devlet şimdiye kadar, sanki sahibi yokmuş gibi bu hale getirilmiş. Bu kadar borç olur mu canım; bu kadar faiz olur mu; bu kadar reel faiz olur mu, nerede var!

Efendim, özelleştirmeyi şimdi soruyor arkadaşlar, basın mensupları, PETKİM'in yüzde 85-86'sı özelleştirmede. Biz çıkarken yüzde 51 en az almak kaydıyla dedik. Şimdi de karar verdik, tamamını almak mecburiyetinde alan. Neden; şu özelleştirmede kaybettiğimiz vaktin haddi hesabı yok. Artık, blok satacağız, öyle satacağız, böyle satacağız, devleti bu ekonomik faaliyetlerden kurtarmak lazım, başka çare yok. Yani, öyle yerler var ki, üstüne para vereceğim, alan adama üstüne para vereceğim, o şekilde... İşte, şimdi konuşurken, devlet ismi demişiz; bir Küba kaldı, bir biz kaldı demişiz; Küba Büyükelçisi üzüntülerini bildirmek için şimdi benden randevu alacakmış. Yani, halimizi düşünün. Onun için, özelleştirmede de kararlıyız. Dedim ya, önüme geleni satarım arkadaş, satarım. Satacağım... Fena mı oldu; şimdi, dün bir sözleşme yapıldı; Çeşme Limanını sattık, 15 milyon dolara da sattık, adamlar geldi, paralarını yatırdılar, kasamıza girdi para; çok güzel de işletecek bir grup, sözleşmeyi de yaptık, sen sağ ben selamet, tamam, gitti adamlar. Ne kadar güzel bir şey. İşte böyle, bir bir vereceğiz. Kimisinden az para, kimisinden çok para; ama, değerini de bulmak için her numarayı yapıyoruz; öyle bedava da yok, onu da bilin. İşte, bugün yabancı yatırımcılar geldiler bana yine, almak istiyorlar. Dedim, ben bunu size satarım ama, şimdi, bunun değeri çok düşük. Borsaya bakıyorum, çok düşük. Sen şimdi borsadan biraz al bakalım da, biraz yükselsin, eğer beni tatmin ederse, ben de sana biraz satarım. Niyetim satmak; ama, adam da fiyatı yükseltsin diye birtakım şeyler yapıyoruz, ondan da herkes emin olsun.

İkinci şart, bacalar tütsün diyoruz; sattığımız yerlerin bacaları tütsün. Oraları adam yıksın, apartmanlar yapsın, paralar kazansın; onun için satmıyoruz. Oradaki baca tütecek, oradan işçi ekmek yiyecek. Bakın, birisi geldi, yine bugün çağırdım adamı; sen buraya geldin, şu kadar milyon dolar da verdin; bir, parayı nasıl ödeyeceksin, bana onu söyle dedim. Dedi, Sayın Bakanım, peşin ödeyeceğim. Aferin, iyi, tamam, sınıfı geçti. İki; sen dedim, burayı işletecek misin arkadaş; evet, ben burayı işleteceğim. Yatırım yapacak mı-

sın... Çünkü, inanın, özelleştirmedeki idarelere, büyük büyük o şirketlere, bir sene daha satmayalım, yatırım yapılmasın, bedava versek kimse almaz, onu da bilin. Telekom'a döner hepsi. Çalıştıracak mısınız? Sayın Bakanım, ben burayı çalıştıracağım. Ne kadar işçi çalıştıracaksın? Sayın Bakanım, orada çalışan işçilerden daha fazlasını çalıştıracağım. İyi, o da tamam... Ama dedi, devlet gibi para da ödeyemem. Ödeyemez. Şimdi, devlette, işçilerin ortalama aldığı parayı dün akşam şöyle bir hesap ettik, ortalama giydirilmiş ücretleri söylüyorum, 2 milyar; ortalaması bu. Bununla da bu gitmez. Bir yumurtayı dokuz kişi taşırsa o da olmaz. Ne yapacak; özel sektör verimlilik esasına, rantabiliteye göre çalıştıracak. Bizim de şimdi, devleti o zihniyetle ele almamız lazım, borç yönetimini o zihniyetle ele almamız lazım, giderlerimizi o zihniyetle, gelirlerimizi o zihniyetle ele almamız lazım ve Türkiye'nin önü de çok karanlık değil, onu da açıkça söyleyeyim. Neden; bazı sıkıntıları da fırsatlara çevirmek lazım. Şimdi, bakınız, biz şimdi bu sıkıntıların içerisindeyiz. Bu sıkıntıları yaparken, bizim avantajlarımız var. Ne; devleti küçültmek mecburiyetini şimdi herkes anlıyor. Efendim, oradan işçi çıkacak, buradan bilmem ne çıkacak. Arkadaş, icabı neyse onu yapacağız; ama, neticede Türkiye'de istihdam artacak. Belki birkaç kişi emekli olacak, birkaç kişi çıkacak; ama, ben bir bütün olarak bakıyorum. Falan fabrikada belki azalma olabilir. Ama, genel ekonomide, Türkiye'de istihdam artacak. Neden; ekonomi büyürken herkes kazanır, ben de vergiyi daha fazla toplarım. Onun için büyüyen ekonomiyi sağlamamız lazım. Dolayısıyla, bir, devleti küçülteceğiz, bu bizim için büyük avantaj. Yıllardır bir sigorta şirketini satalım, özelleştirmeye alalım dedik; efendim, işte, şöyle olursa daha iyi satılır, böyle olursa daha iyi satılır. Yok; hiç kimseye öyle baktığımız yok. Önce güzelleştirelim, sonra özelleştirelim. Onlar idarecilerin buldukları formüller. Artık karnımız tok. Efendim, özelleştirmeye razıyız; ama... Orada dur diyorum, gerisini dinlemiyorum. Özelleştirmeye taraftarsan, tamam. Çünkü, bu problemi hep beraber çözeceğiz.

Değerli arkadaşlar, değerli üstatlar, değerli katılımcılar; ben fazla vaktinizi aldım. Hepinize çok teşekkür ediyorum beni dinlediğiniz için ve inanın, bu paneli düzenleyenlere tekrar, en kalbî teşekkürlerimi sunuyorum ve panelist arkadaşlarımın da Türkiye'nin bu önemli meselesine çok büyük katkılar yapacağına, değerli görüşleriyle, çalışmalarıyla, çok önemli katkılar yapacağına inanıyorum ve bu duygularla panelin hayırlı geçmesini diliyorum ve hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum; sağ olun, var olun. (Alkışlar)

SUNUCU – Sayın Bakanımıza, panelimize yapmış oldukları katkıdan dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Değerli konuklar, programımıza göre, Devlet Bakanımız Sayın Ali BABACAN, açılış konuşması yapmak üzere aramızda bulunacaktı; ancak, son anda önemli bir işi çıkması dolayısıyla, kendileri panelimize katılamadılar; ama, bir kutlama telgrafı gönderdiler. İznizle, ben bu telgrafı okumak istiyorum:

"Sayın Abdullah ASLAN,

Hesap Uzmanları Kurulu Başkanı

58 inci kuruluş yıldönümünüz nedeniyle düzenlenen kamu borç yönetimi konulu panelinize yoğun iş programım nedeniyle katılamıyorum. Nazik davetiniz için teşekkür eder, başta şahsınız olmak üzere, tüm katılımcılara en iyi dileklerimi sunarım."

Ali BABACAN
Devlet Bakanı

(Alkışlar)

Değerli konuklar, değerli basın mensupları; panelimizin sunuş ve açılış bölümlerini burada bitirmiş bulunuyoruz. Yaptıkları katkılar ve değerli görüşlerini bizlerle paylaştıkları için, Sayın Bakanımıza ve Sayın Kurul Başkanımıza bir kez daha çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi, izninizle, panelimize gönderilen diğer kutlama telgraflarını belirtmek istiyorum.

Meclis Başkan Vekili Sayın Sadık YAKUT, Millî Savunma Bakanı Sayın Vecdi GÖNÜL, Bayındırlık ve İskân Bakanı Sayın Zeki ERGEZEN, Çevre ve Orman Bakanı Sayın Osman PEPE, Devlet Bakanı Sayın Güldal AKŞİT, Sayıştay Başkanı Sayın Mehmet DAMAR, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Doç. Dr. Sayın Adem ŞAHİN, Müsteşar Prof. Dr. Sayın Necdet ÜNÜVAR, eski Hesap Uzmanı Sayın Aydın AHISKA, Vakıflar Genel Müdürü Sayın Yusuf BEYAZIT. Kendilerine, göndermiş oldukları kutlama mesajlarından dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi, izninizle, panelimize geçmeden önce, bir duyuru yapmak istiyorum.

Kurulumuzun kuruluş etkinlikleri çerçevesinde, bugün akşam saat 20.00'de, Bilkent Otelde, 58 inci kuruluş yıldönümü kokteyli yapılacaktır; tüm konuklarımız bu kokteyle davetlidir.

Şimdi, izninizle, kamu borç yönetimi konulu paneli yönetmek üzere, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Aydın GÜNTER ile değerli panelistler Baş Hesap Uzmanı Sayın İhya BALAK, Hazine Müsteşar Yardımcısı Sayın Ferhat EMİL, İktisatçı İstanbul Milletvekili Prof. Dr. Sayın Nazım EKREN, eski Hesap Uzmanı, İstanbul Milletvekili Sayın Kemal KILIÇDAROĞLU ve Türkiye Ekonomi Kurumu Başkanı, Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Politikası Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sayın Ercan UYGUR 'u yerlerine davet ediyorum.

Buyurun. (Alkışlar)

BİRİNCİ OTURUM

----- 0 -----

BAŞKAN – Sayın konuklarımız, kamunun değerli mensupları; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Panelimize hoş geldiniz.

Sayın Bakanımızın da belirttiği gibi, Türkiye'nin en önemli sorunu kamu bütçesi açıkları. Yıllardır süregelen kamu bütçesi açıkları, yüksek enflasyonun en önemli sebebi olduğu gibi, yüksek kamu borçlanmasına da sebebiyet verdi. Yıllar içinde oluşan yüksek kamu borç stoku, bugün, Türkiye'nin gayri safî millî hâsılasına göre çok yüksek olduğu gibi, yetersiz bulunan, küçük bulunan finansal sistemimiz içinde de çok önemli bir payı işgal ediyor. Bu durum, enflasyon hedeflenmesine imkân vermediği gibi, fonların kamuya gidip özel sektöre gitmemesine, dolayısıyla, yatırımlara yönelmemesine, dolayısıyla büyümeye de engel teşkil ediyor. Diğer yandan, kamu borcunun vade yapısı ve zaman zaman akımında karşılaşılan güçlükler güven unsurunu sarsıyor ve bazen piyasa dışı önlemlerin bile söz konusu edilmesine sebep oluyor.

Bugünkü panel konumuz, kamunun borç yönetiminin nasıl olması gerektiği. Panelimizin beş değerli katılımcısı var. Katılımcılardan Prof. Dr. Sayın Nazım EKREN, mazereti sebebiyle biraz sonra aramıza katılacak. Ben size panelistleri tanıştırmak istiyorum: Size göre benim sağ tarafımda Sayın Prof. Dr. Ercan UYGUR, Sayın Kemal KILIÇDAROĞLU, Sayın Ferhat EMİL ve Sayın İhya BALAK. Panelistlerin kısa öz geçmişlerini kendilerine söz sırası geldiğinde size vereceğim.

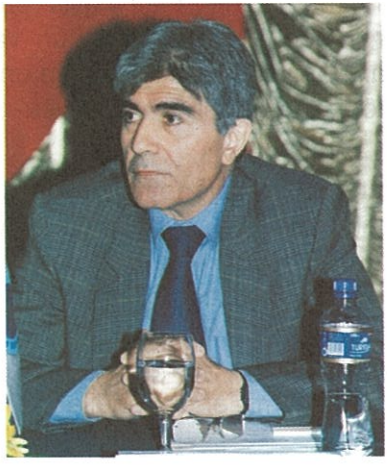
Program olarak, ilk iki panelistimiz konuşmasını yaptıktan sonra bir mola vermeyi düşünüyoruz. Bilahare, diğer üç panelistimizin konuşması ve yaklaşık 1 saatlik bir soru cevap bölümü düşünüyoruz.

Panelistlerimizin konuşma süresini de 20 dakikayla kısıtlamalarını rica ediyorum.

Panelistlerin konuşma düzeni olarak, bilimsel olandan, bilimsel olması, teknik olması muhtemel olandan başlayıp, politik olması ve uygulamaya yönelik olması muhtemel olana doğru gitmeyi düşündük. Dolayısıyla, bizim masa düzenimizde de kenarlardan başlayıp ortaya doğru geleceğiz.

İlk panelistimiz Sayın Ercan UYGUR. Sayın UYGUR, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü Başkanı ve İktisat Politikası Ana Bilim Dalı Başkanı. Kendisi 1976 yılından bugüne kadar sürdürdüğü akademik kariyeri yanında, Merkez Bankası, Devlet İstatistik Enstitüsü, Hazine Müsteşarlığı ve Dünya Bankasına danışmanlık yaptı. Sayın UYGUR aynı zamanda Türkiye Ekonomi Kurumu Başkanlığını da yürütmekte.

Sayın UYGUR, söz sizin.

PROF. DR. ERCAN UYGUR – Teşekkür ederim Sayın Başkan. Öncelikle, burada Hesap Uzmanları Kurulu üyesi birçok eski öğrencimle birlikte olmaktan büyük mutluluk duyduğumu belirtmek istiyorum. Şöyle bir şey denirmiş: "Hesap Uzmanları Kurulu, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin beşinci sınıfı gibidir." Bilemiyorum bu devam ediyor mu; ama, çok sayıda eski öğrencimiz var, onlarla gurur duyuyorum ve ben de burada bulunmaktan sevinç ve kıvanç duyuyorum.

Bana ayrılan süre içinde iki soruya cevap vermeye çalışacağım. Birinci soru şudur: Türkiye'nin kamu açıkları ve kamu borçları başka ülkelerle karşılaştırıldığında gerçekten yüksek midir? Açıkların ve borçların zaman içindeki karşılaştırmalı seyrini de dikkate aldığımızda kaygı veren, alarm veren bir durum var mıdır? Bu ve benzeri sorulara bir tablo çerçevesinde kısaca bakmak istiyorum. Cevap arayacağım ikinci soru şöyledir: Kamu açığının ve kamu borç stokunun özellikle bütçe finansmanı üzerinde ne gibi etkileri vardır?

Bu sorulara verdiğim cevaplarla, kamu açıkları ve kamu borçları konusunda bazı sonuçlara vardım. Belki en sonda söylemem gereken bir sonucu hemen vurgulamak istiyorum. Türkiye'nin kamu açıkları ve kamu borçları çok yüksektir, konu gerçekten ciddidir ve ülkenin bu konuda neredeyse bir seferberliğe ihtiyacı vardır.

Şimdi birinci soruya cevap vermeye çalışalım. Bu amaçla, Türkiye'nin kamu borç oranını diğer ülkelerin oranlarıyla karşılaştıran Tablo 1'e bakalım. Bu tabloda, 10 AB ülkesi, Arjantin ve Türkiye için Kamu Borç Stoku / GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) oranları verilmiştir. Türkiye için verilen oranın paydasında GSYH yerine, alışageldiğimiz üzere, GSMH kullanılmıştır, ancak sonuçlar bu değişiklikten etkilenmiyor. Tabloda ayrıca 15 Avrupa Birliği ülkesinin tümü için de borç oranı yer almaktadır. Tablodaki ülkeler, 1997 yılındaki borç oranlarının büyüklüğüne göre sıralanmıştır. Görüldüğü gibi, 1997 yılında en çok borçlu ülkeler Belçika, İtalya, Yunanistan ve İsveç'tir. Aynı yıl en küçük borç oranına sahip ülkeler arasında Arjantin, Türkiye ve Portekiz var.

1997 yılındaki borç oranı görüntüsüne baktığımızda, yalnızca borç oranını dikkate aldığımızda, Türkiye'nin (ve tabii Arjantin'in) önemli bir kamu borcu sorunu olmadığını, borçların çevrilebilmesine ilişkin bir endişenin olmaması gerektiğini düşünebilirdik. Vurgulamak isterim ki, 2000 yılına kadar Türkiye'nin borç oranına bakanlar zaten çoğunlukla böyle düşündüler. Bu düşünceyle Türkiye içeride ve, bulabildiği ölçüde de, dışarıda borçlanmaya devam etti. Hatta, borçlanabilmek bir başarı göstergesi sayıldı. Borçlanabildikçe sevindik.

Tablo 1 Kamu Borç Stoku / GSYH, % , 1997-2002

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ülke						
AB-15	71,1	68,8	67,8	63,9	63,0	62,5
Belçika	125,3	119,7	114,9	109,6	108,5	105,4
İtalya	120,2	116,4	114,9	110,6	109,5	106,7
Yunanistan	108,2	105,0	105,1	106,2	107,0	104,9
İsveç	73,1	70,5	62,7	52,8	54,4	52,4
İspanya	66,7	64,7	63,1	60,5	56,9	54,0
Almanya	61,0	60,9	61,2	60,2	59,5	60,8
Fransa	59,3	59,5	58,5	57,2	56,8	59,1
Portekiz	58,9	54,7	54,3	53,3	55,6	58,0
İngiltere	51,1	48,1	45,1	42,1	39,0	38,6
Türkiye	47,3	46,9	57,7	59,4	116,5	102,3
Arjantin	38,1	41,3	47,4	50,8	54,0	

Kaynak: T. C. Hazine Müsteşarlığı ve Eurostat.

Not: (1) Kamu borç stoku brüt'tür ve içinde hem iç, hem dış borçlar vardır.
(2) Türkiye için borç oranının tanımında GSYH yerine GSMH kullanılmıştır.

Bu düşüncenin arkasında şöyle bir iktisat yaklaşımı da vardı: "Enflasyon yalnızca ve her zaman parasal genişlemenin bir sonucudur, kamu açıkları olsa bile borçlanabilirsek ve parasal genişleme yaratmazsak enflasyon da artmaz." Kamu açıkları böylece borçlanma ile neredeyse sonsuza kadar sürdürülebilir gibi bir varsayım ne yazık ki vardı. Haliyle, kamu kesimi borçlanabildikçe, borçları ve borçlanmayı düşürme düşüncesi de geri plana doğru atıldı. Türkiye'nin bir borç sorunu olmadığı söylemini desteklemek için Belçika'nın, İtalya'nın, Yunanistan'ın yüzde 100'ün üzerindeki borç oranları örnek olarak gösterildi.

Halbuki, borç oranlarının arkasında endişe verici başka unsurlar vardı. Birincisi, başka ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'de borç stoku vadeleri çok kısaydı, ve hala da öyledir. Avrupa Birliği ülkelerinde borç stokunun ortalama vadesi 17 yıl iken, Türkiye'de

ortalama vade bazen 6 ayın da altına iniyordu. Yani, borç stoku yüksek görünen Avrupa Birliği üyesi ülkeler borç stoklarının her sene ancak yüzde 5'ini 6'sını çevirmek durumunda iken, Türkiye borç stokunu her sene neredeyse iki kez çevirmek zorunda idi. Borçların çevrilebilirliği açısından bu süreçler elbette çok farklıdır.

İkinci endişe verici unsur da, Türkiye'nin borçlarının hızlı büyümesiydi. 1980'ler başında Türkiye'nin kamu borç stoku oranı sıfıra yakın idi, borçların tümüne yakını dış borç idi. Türkiye'nin borç oranlarına, özellikle iç borç oranlarına 1980'lerden itibaren baktığımızda, gerçekten ürkütücü bir görüntü ortaya çıkıyor. Borç oranındaki hızlı artış sürebilir ve borçlar sürdürülemez noktaya varabilir düşüncesi endişe yaratıyor. Bu endişe, tablodaki 1997-2002 dönemine baktığımızda da vardır.

Üçüncü bir endişe unsuru daha var. Türkiye'nin kamu açıkları ve kamu borç stoku ile ilgili verilerinde zaman zaman önemli sıçramalar görülüyor. Tablodaki verilere baktığımızda, örneğin 1999'da ve 2001'de borç oranında önemli artışlar görüyoruz. Bu sıçramalar olduktan sonra bunların nereden geldiğini anlıyoruz ama, bunlar şöyle bir düşünce de yaratıyor: Dur bakalım halının altında daha neler var ve neler çıkacak? Bu tür sorular, özellikle Sayıştayın yaptığı açıklamalarla güçleniyor; hesaplara geçmeyen açıkların ve borçların olduğunu, bunların da bir gün ortaya çıkıverebileceğini düşündürüyor.

Türkiye'nin kamu borç stoku, yukarıda belirttiğimiz kaygı ve endişe verici unsurlarla hızla büyürken, diğer ülkelerde nasıl bir gelişme oldu? Bu sorunun cevabı yine Tablo 1'de var: 1997'den itibaren tablodaki Arjantin dışındaki tüm ülkeler, borç oranlarını azaltmışlardır. Türkiye ve Arjantin dışındaki tüm ülkeler böylece borçlarını düşüreceklerine ilişkin bir izlenim vermişlerdir. Türkiye ise, maalesef, bu izlenimin tersini vermiştir. Şu anda, bu izlenim bakımından bence bir bekleme odasındayız; kamu borç oranı düşebilir, ama düşmeyebilir ve hatta artabilir diyenler de var. Yerli ve yabancı kişi ve kurumların değerlendirme ve beklentilerinde farklılık var.

Tablo 1'in en altında, en düşük borç oranıyla Arjantin var. Bu ülke, en düşük borç oranına karşılık borçlanmayı sürdüremedi ve 2001 yılında büyük bir çöküntü yaşadı. Demek ki, yalnızca borç oranına bakarak bir ülke hakkında kararlar vermek kolay değil. Ancak borç stoku önemli bir değişkendir ve Türkiye şu anda 2001 ve 2002 yıllarındaki korkutucu görüntüyü biraz hafifletmiş görünse de, kamu borçlanması ve kamu açıkları bakımından hâlâ tedirginlik yaratacak bir noktadadır. Bu konunun çok daha ciddiye alınması gerekir.

Karşılaştırma yapmak bakımından Avrupa Birliğine aday bazı ülkelerin borç oranları ile ilgili bilgileri de kısaca vereyim. 2001 yılında borç oranı yüzde olarak Çek Cumhuriyetinde 23,7, Slovenya'da 27,5, Polonya'da 39,3, Slovakya'da 44,1 ve Macaristan'da 53,1. Belirtilen ülkelerin borç oranlarında son iki yılda artış görülmüyor, birçoğunda azalma var.

Şu noktayı bir kez daha belirtmek istiyorum. Türkiye'de 1980'lerin ortalarından itibaren uygulanan politikaların ardında olan "Enflasyon yalnızca ve her zaman parasal genişlemenin bir sonucudur, kamu açıkları olsa bile borçlanabilirsek ve parasal genişleme yaratmazsak enflasyon da artmaz" yanlış düşüncesi ile 20 sene geçirilmiştir. Halbuki, 1980'lerin başlarından itibaren ABD kamu açıklarını ve kamu borçlanmasını sınırlamak üzere Senatodan yasalar geçirmiştir. Avrupa Birliği 1980'lerin sonunda Avrupa Parlamentosundan aynı içeriklerle yasalar geçirmiştir, üye ülkeler arasında paktlar yapmıştır.[1] Halbuki Türkiye aynı dönemde, "borçlanabildiğimiz kârımızdır" türü bir anlayışla bugüne gelmiştir.

Şimdi Türkiye'de toplam kamu açıklarının en önemli kaynağını oluşturan bütçe açığına yine diğer ülkelerle karşılaştırma olanağı veren Tablo 2 eşliğinde bakalım. Bu tabloda açıkça görülüyor ki, Türkiye'nin bütçe açıkları, Avrupa Birliği ülkelerine göre çok çok

[1] Bu konuda Uygur, Ercan (2001) "Enflasyon, Para ve Mali Baskı: İktisat Politikasında Geri Kalmışlık", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Aralık 2001, s. 7-23, makalesine bakılabilir.

yüksek. Şunu da belirtelim, Türkiye'nin bütçe açığı büyüklük ve gelişmişlik olarak kendisine yakın ülkelerle karşılaştırıldığında da çok yüksek. Örneğin, Türkiye'nin bütçe açıkları, bu bakımdan kritik bir noktada olduğu söylenen Brezilya'dan daha yüksek. Kısacası Türkiye şu anda en yüksek bütçe açığına sahip ülke görünümündedir ve bu açıklar son yıllarda iki haneli sayılara takılıp kalmıştır. Bu büyük açıklar, elbette, daha önce değindiğimiz kamu borç stokunun yüksekliği ve giderek yükselmesi ile ortaya çıkan tedirginliği perçinliyor.

Tablo 2 Toplam Bütçe Dengesi /GSYH, %, 1997-2002

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ülke						
AB-15	-2,4	-1,6	-0,7	0,9	-0,9	-1,9
Belçika	-2,0	-0,7	-0,5	0,1	0,4	0,0
İtalya	-2,7	-2,8	-1,7	-0,6	-2,6	-2,3
Yunanistan	-4,0	-2,5	-1,8	-1,9	-1,4	-1,2
İsveç	-1,5	1,9	1,5	3,4	4,5	1,2
İspanya	-3,2	-2,7	-1,2	-0,8	-0,1	-0,1
Almanya	-2,7	-2,2	-1,5	1,1	-2,8	-3,6
Fransa	-3,0	-2,7	-1,8	-1,4	-1,5	-3,1
Portekiz	-2,7	-2,6	-2,8	-2,8	-4,2	-2,7
İngiltere	-2,0	0,2	1,1	3,9	0,8	-1,4
Türkiye	-7,6	-6,9	-11,6	-10,2	-16,2	-14,3

Kaynak: T. C. Hazine Müsteşarlığı ve Eurostat.

Bütçe açıklarının neden yüksek olduğu tartışmasına girecek değilim. Ancak bu açıkların önemli bir nedeni yüksek reel faizler ve reel faizi yukarıda tutan bir unsur da büyük açıklar ve yüksek borç stoku. Tam bir kısır döngü. Yüksek faize rağmen borç stokunu geriletmenin bir yolu, faiz dışı bütçede yeterli düzeyde fazla vermek. Türkiye, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında faiz dışı bütçe bakımın-

dan nerede duruyor, nasıl bir gelişme gösteriyor? Bu soruya cevap verebilmek için Tablo 3'te verilen bilgilere bakmamız gerekiyor.

Tablo 3'te dikkat çeken bir özellik şudur: Avrupa Birliği ülkeleri içinde özellikle borç stoku yüksek ülkeler, borçlarını düşürebilmek için önemli faiz dışı bütçe fazlaları veriyorlar. Belçika, İtalya, Yunanistan ve İsveç'in faiz dışı bütçe fazla oranları, Türkiye ile karşılaştırdığımızda oldukça yüksek. Türkiye de son yıllarda daha yüksek faiz dışı bütçe fazla vermiş, ancak bu fazlalar düzenli değil ve Türkiye'de reel faiz çok yüksek. Tablo 3'e bakarak şöyle bir vurgulama yapmamız gerekir: Borç stoku yüksek başka ülkeler borçlarını büyük faiz dışı fazlalar ile eritme yoluna gitmişler. Türkiye'de de bu yönde bir gelişme var, ancak bu olağanüstü bir gelişme değil, hatta borç düzeyi dikkate alındığında süre ve düzenlilik bakımından yeterli değil. Bugünün veri koşullarında borçların geri ödenmesi kabul ediliyor ise, Türkiye'nin de en azından belli bir dönem sürekli yüksek düzeylerde faiz dışı fazla vermesi kaçınılmaz görünüyor.

Tablo 3 Faiz Dışı Bütçe Dengesi /GSYH, %, 1997-2002

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ülke						
AB-15	2,5	3,0	3,3	4,8	2,7	1,5
Belçika	6,0	6,8	6,5	6,9	7,0	6,0
İtalya	6,7	5,2	5,0	5,8	3,8	3,4
Yunanistan	4,2	5,3	5,4	5,1	4,9	4,3
İsveç	4,9	7,7	6,1	7,5	7,7	4,1
İspanya	1,6	1,6	2,4	2,5	3,0	2,8
Almanya	0,9	1,4	2,0	4,5	0,5	-0,4
Fransa	0,7	0,9	1,5	1,7	1,6	-0,1
Portekiz	1,5	0,9	0,4	0,4	-1,1	0,3
İngiltere	1,7	3,8	4,0	6,7	3,2	0,7
Türkiye	0,1	4,7	2,1	4,1	7.1	4.7

Kaynak: T. C. Hazine Müsteşarlığı ve Eurostat.

Birinci sorunun cevabını şöyle toparlayalım. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin borç stoku da, toplam bütçe ve kamu açıkları da yüksektir, faiz dışı fazla vardır, ancak bir süreklilik yoktur. Türkiye bu konularda bir gevşemeyi kaldıramaz, gevşeme olursa önümüzdeki dönemde istenmeyen gelişmeler yaşanabilir.

Bu noktada son günlerin tartışılan konusu olan döviz kuru ve cari açıkla ilgili bir açıklama yapmak istiyorum. Döviz kurunda 2002 yılında reel gerileme vardı, son dönemde nominal olarak da gerileme var. Dövizdeki reel ve nominal gerileme, döviz ve dövize endeksli borçlar nedeniyle, kamu borç oranının 2002'de düşmesine yardımcı oldu, şimdi bu düşüşün hızlanmasına yardımcı oluyor. Burada, borç oranındaki gerilemenin büyük ölçüde kurdaki düşüşten kaynaklandığını, döviz kurunda bir sıçramanın da olabileceğini, bu durumda borç oranında yükselişin ortaya çıkabileceğini bilmemiz, vurgulamamız gerekiyor.

Diğer yandan cari açık hızla yükseliyor ve bu yükselişin şu sonuçları var: (1) Cari açığın yükselmesi, tanım olarak, kamu dengesinin ve/veya özel kesim dengesinin bozulmasının sonucudur. Bu da, kamu açıklarının düşmediği ve/veya bu açıkların iç finansmanının zorlaşacağı, örneğin faizin yükselebileceği anlamına geliyor. Kısacası, cari açık ile kamu açıkları, bunların finansmanı ve kamu borçları birbiriyle ilişkili. (2) Cari açık, sürekli içeriden kapatılamayacağına göre, bir şekilde dışarıdan döviz girişi, genellikle borçlanma gerektirir. Yine yazılar ve yorumlar görüyoruz, "Türkiye bu kadarcık cari açığı kolayca finanse edebilir-borçlanabilir, borçlanabildiği kadar cari açık verir, zaten borçlanamazsa döviz kurunun da yükselmesiyle cari açık kendiliğinden sona erer" şeklinde. Bu tür ifadeler "otomatik mekanizmaların" hemen işlediğini varsayıyor. Halbuki, cari açığın hızla ve zorunlu olarak sona ermesi bir kriz ortamı ile birlikte geliyorsa yukarıdaki gibi ifadelerin anlamı yoktur. Böyle bir kriz ortamında borçlanma tersine döneceği gibi, dövizde de bir sıçrama olmaktadır. (3) Cari açığın hangi noktaya kadar kolayca kapatılabileceğine borç verenler karar verir. Bu konuda Türkiye için yapılan çalışmalarda

sürdürülebilir Cari Açık/GSYH oranı için %2,5-3 bir eşik olarak belirtilmiştir. Bu eşiğin üzerindeki oranlarda borç verenler açıkları kapatmak istemiyor, açıklar sürdürülebilir görünmüyor. Döviz kurundaki ve cari açıktaki gelişmeleri bu üç nokta bakımından dikkate almak, konuyu yalnızca "ihracatçıların yakınması" olarak görmemek gerekir.

Kamu borçları ve kamu açıklarının elbette birçok sonucu var; ancak ben iki sonuca dikkat çekmek istiyorum. Birisi bütçe açıklarının finansmanı ile, diğeri de finansal sistemle ilgili. Önce Tablo 4'te son yıllarda konsolide bütçe açıklarına ve finansman kaynaklarına GSYH oranı olarak bakalım.

Tablo 4 Konsolide Bütçe Açıkları ve Finansmanı, %, GSYH Oranı

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Gelirler	17.9	18.2	19.6	22.2	24.2	26.9	29.4	27.9
Vergi	13.8	15.0	16.2	17.4	19.1	21.1	22.5	21.8
Harcamalar	21.9	26.4	27.2	29.1	35.8	37.1	45.5	42.2
Transferler	12.4	16.2	15.7	17.6	22.2	25.6	31.7	28.4
Faiz	7.3	10.0	7.7	11.6	13.7	16.3	23.3	19.0
FAIZ DIŞI BÜTÇE DENGESİ	3.3	1.8	0.1	4.7	2.1	6.0	7.1	4.7
BÜTÇE DENGESİ	-4.0	-8.2	-7.6	-6.9	-11.6	-10.2	-16.2	-14.3
Avanslar ve Ertelemeler	0.3	-0.2	0.0	-0.2	0.0	0.0	2.0	-1.7
NAKİT DENGESİ	-3.7	-8.4	-7.6	-7.1	-11.6	-10.2	-18.2	-12.6
FİNANSMAN	3.7	8.4	7.6	7.1	11.6	10.2	18.2	12.6
Net Dış Borçlanma	-1.0	-0.9	-1.5	-1.9	0.6	2.1	-2.5	6.1
Net İç Borçlanma	3.6	7.1	8.5	8.6	12.4	7.5	13.3	6.4
Tahvil	1.1	1.8	5.1	2.4	15.6	8.2	4.8	-0.3
Bono	2.5	5.3	3.5	6.2	-3.2	-0.8	8.5	6.7
TCMB'den Kısa Vadeli Avans	1.2	1.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Diğer	-0.1	0.7	0.5	0.4	-1.4	0.6	7.4	0.1

Kaynak: T. C. Hazine Müsteşarlığı.

Tablonun üst tarafında bütçe dengesi var. 2001 yılındaki yüzde 18,2'lik nakit açığı oranı herhalde bir dünya rekoru olmalı. Tablonun alt tarafında açıkların finansman kaynakları var. Bildiğimiz gibi, bütçe açıklarının üç finansman kaynağı var; dış borçlanma, iç borçlanma ve TCMB'den kısa vadeli borçlanma. Hazine, 1996 sonrasında artık TCMB'den kısa vadeli borçlanma yapamıyor. Geriye finansman kaynağı olarak dış borçlanma ve iç borçlanma kalıyor. Türkiye, 2000, 2002 ve 1999 sonlarında olduğu gibi dışarıdan borçlanabildiğinde, iç borçlanmaya mahkûmiyetini azaltabilmiş ve borçlanma reel faizinde düşüşler sağlayabilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, 2000 sonunda ve 2002 yılında dış borçlanma daha çok resmi kaynaklardan, özellikle IMF'den yapılabilmiştir. Dış borçlanmanın yapılamadığı, hatta net dış borç ödeyicisi olunduğu dönemlerde ise iç borçlanma mahkûmiyeti ile, finansal sistem de çok küçük olduğu için, reel faiz çok yüksek oluyor.

Şimdilerde, ABD yoluyla IMF'den sağlanan veya sağlanacağı varsayılan dış borçlanmanın getirdiği bir göreli rahatlama yaşıyoruz. Ancak bu rahatlık 2004 yılında, dış borç geri ödemelerinin de yoğunlaşmasıyla sona erecek. Net dış borçlanma oranlarının aşağı inmesiyle, içeriye yönelme artacak ve, eğer borçlanma gereksinimi azalmazsa, reel faizlerde yeniden bir yükseliş görülebilecek. Yüksek reel faizler de, dış borç verenleri tedirgin edecek ve borçlanmanın sürdürülebilirliği tartışması yeniden başlayacak. Bu açıdan da baktığımızda, kamu açıklarının ve kamu borç stokunun şimdiden, bu göreli rahatlık döneminde, önemli ölçüde düşürülmesi için çaba gösterilmelidir. Belki de şimdiden ek önlemler alınmalıdır.

Yüksek kamu borçlarının ve kamu açıklarının finansal sektöre yaptığı etkiyi görmek için Tablo 5'e bakalım. Bu tabloda, kamu kesiminin ve özel kesimin ihraç ettiği farklı menkul kıymetlerin bu kesimler itibariyle dağılımı görülüyor. Tablodan, 1990'da menkul kıymetlerin yüzde 77,2'sinin kamu kesimi tarafından, geri kalan yüzde 22,8'inin de özel kesim tarafından ihraç edildiğini görüyoruz. Kamu menkul kıymet ihraçları içinde tahvilin ve bononun payını da görebiliyoruz. Belirtelim, 1980'lerin ortalarında menkul kıymet ihraçları

içinde kamunun payı çok daha düşük ve yüzde 50'nin altında kalıyor. 1990'larda, özellikle 1990'ların ikinci yarısında kamunun payı hızla artıyor ve yüzde 90'nın üzerine çıkıyor. Demek ki 1980'ler ortasına kadar özel kesim menkul kıymet piyasasından finansman kaynağı sağlayabilirken, 1990'larda artık bu kaynağı kullanamaz oluyor.

Tablo 5'e baktığımızda, özel kesim şirketlerinin uzun vadeli finansman kaynağı olarak bilinen tahvilleri 1994 krizinden bu yana artık hiç ihraç etmediğini, bu kaynağı hiç kullanmadığını görüyoruz. Menkul kıymetler piyasasını finansman, borçlanma için kullanamayan özel kesim, ya bankacılık kesimine, ya da, eğer becerebiliyorsa, dış borçlanmaya mahkum olmaktadır. Bankacılık kesiminden borçlanmak, bankacılık kesimindeki riskleri ve dalgalanmaları özel kesimin geneline yaymakta ve finansal risklerini arttırmaktadır. Dış borçlanma ise döviz riskini yükseltmektedir.

Tablo 5 Yeni Menkul Kıymet İhraçları, GSMH Oranı, %

	1990	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
MENKUL KIYMET İHRACI	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
KAMU	77,2	90,4	91,5	90,3	97,3	95,9	96,9	97,7	89,1	88,0	96,0
Tahvil	44,7	38,6	19,4	20,0	23,0	33,5	8,4	69,0	76,6	1,0	20,4
Bono	30,3	49,4	67,3	70,4	68,5	62,4	88,5	28,7	12,5	87,0	75,7
Diğer[1]	2,2	2,4	4,8	0,0	5,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
ÖZEL	22,8	9,6	8,5	9,7	2,7	4,1	3,1	2,3	10,9	12,0	4,0
Hisse Senedi	14,7	2,7	3,9	2,5	1,6	3,1	2,7	2,2	5,7	3,4	1,5
Tahvil	2,9	0,4	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bono	1,2	0,4	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
Katılım Belge	3,1	0,0	0,2	0,2	0,2	0,5	0,3	0,1	5,2	8,2	2,3
Varlığa Dayalı M K	0,0	5,6	4,1	6,6	0,8	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Diğer[2]	0,8	0,5	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TCMB, SPK ve DPT.

Not: (1) Gelir ortaklığı senetleri. (2) Finansman bonosu, kar-zarar ortaklığı belgesi, yabancı yatırım fonu katılım belgesi, Gayri menkul belgesi.

Kısacası, Türkiye yüksek kamu açıklarını ve yüksek kamu borç stokunu düşüremediği sürece finansal sistemini reel ekonomiye kaynak aktarmak üzere etkin olarak kullanamayacaktır. Kullanamadığının göstergelerini, örneğin yeterince hisse senedi ihracı yapılamadığını, tahvil ihracı yoluyla uzun vadeli borçlanma hiç yapamadığını yukarıda sıraladık.

Konuşmamı şöyle bağlamak istiyorum. Nereden ve nasıl bakarsak bakalım, Türkiye'de kamu açıkları ve kamu borç stoku çok yüksektir. Konunun ciddiye alınması zorunludur. Açıkların ve borçların Türkiye ekonomisinde önemli olumsuz etkileri vardır. Son bir yıldır dış desteklerle bir ölçüde rahatlama sağlanmış olsa da, bu rahatlama geçici olabilir. Önümüzde, özellikle 2004'ten itibaren kritik bir dönem vardır. Bu nedenle, açıkların ve borçların düşürülmesi için bu rahat görünen dönemde ek önlemler almak uygundur. Bu tür önlemler alınmazsa ve hele 2004'teki yerel seçimler de bir "seçim ekonomisi" getirirse, benim ciddi endişelerim ve kaygılarım olacaktır.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN – Çok teşekkürler Sayın UYGUR. Çok pozitif bir tablo çizemediğiniz açık; onun için, üzerine fazla yorum yapmak istemiyorum.

İkinci panelistimiz Sayın İhya BALAK, 1976 yılından beri Hesap Uzmanları Kurulu mensubu kendisi ve halen Baş Hesap Uzmanlığı yapıyor. Sayın Balak, Hesap Uzmanları Kurulu Başkan Yardımcılığı, Gelirler Genel Müdür Yardımcılığı görevlerinde de bulundu. Kendisi Hacettepe Üniversitesi ve Çankaya Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak da ders vermektedir.

Buyurun Sayın BALAK.

İHYA BALAK – Sayın Başkan, çok teşekkür ederim.

Kıymetli üstatlarım ve arkadaşlarım, değerli misafirler, basınımızın değerli temsilcileri; hepinize, sözlerime başlamadan önce saygı ve sevgilerimi iletiyorum.

Hesap Uzmanları Kurulunun 58 inci kuruluş yıldönümü münasebetiyle Hesap Uzmanları Vakfı ve Derneği tarafından düzenlenmiş bu toplantıda görüşlerimi açıklamış olmaktan büyük mutluluk ve sevinç yaşamaktayım.

Bildiğiniz üzere, kamu borç yönetimi çok geniş kapsamlı bir konudur. Bu kadar geniş kapsamlı bir konunun çok kısa süre içerisinde ele alınıp değerlendirilmesi, takdir edeceğiniz gibi, çok da zordur. Bu nedenle, mümkün olduğu kadar kısa, sunumumu anlatmaya çalışacağım. Hazırladığım notlar bayağı kabarık; ama, inşallah, ilginizi kaybetmeden, sağlıklı bir şekilde bitirebilirim.

Malumları olduğu üzere, Türkiye'nin gelişmesi ve ekonomik geleceğimiz büyük ölçüde devletin aldığı kararlara bağlıdır. Her ne kadar uygulanmak istenen politikalar ülkemizin gelişmesini ve kalkınmasını sağlamak için liberal ekonomik düzeni geliştirmek, serbest piyasa ekonomisini esas almak ise de, ekonomik veriler ve sonuçlar, belirttiğimiz hususlarla örtüşmediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, değerlendirme ve yorumlar yapılmadan önce, bu tespitin belirlenmesinde büyük fayda vardır. Nitekim, ileride de vurgulayacağımız gibi, devletin ekonomi üzerindeki ağırlığı gayri safî millî hâsılanın yüzde 55'leri civarındadır. Devlet bu ağırlığını bütçe, yatırımlar ve borçlanma yoluyla hissettirmektedir.

Modern devlet anlayışı çerçevesinde, devletin klasik görevlerinin yanı sıra, sosyal devlet niteliğine de bürünmesi, bütçe harcamalarının olağanüstü artmasına yol açmış, bu harcamaların finansmanı için, vergi koymaktan daha kolay bir yöntem olan borçlanma tercih edilmiştir. Bu tercih, kamu kesimini önemli ölçüde bütçe açıkları veren, giderek artan borçlanma ihtiyaçlarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Gelişmiş ülkelerde daha çok toplam talep hacmini etkilemek amacıyla kullanılan ve bir maliye politikası aracı olan borçlanma, biraz önce değindiğimiz üzere, ülkemizde ağırlıklı olarak, devlete ek gelir sağlamak, finansman açığını gidermek amacıyla başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. Nitekim, yapılan araştırmalar, son onbeş yılda uygulanan borçlanma politikalarının, vergi politikalarının alternatifi haline geldiğini göstermektedir.

Süreklilik gösteren bütçe açıklarının finansmanında borçlanmanın artı olarak kullanılması ve bu borçların daha çok kısa vadelerde yoğunlaşması nedeniyle, borç-faiz kısır döngüsüne girilmiş, bir kere, bu sarmaldan nasıl çıkılacağı konuları, özellikle günümüzde yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Tartışıp çözüm yollarını bulmaya çalışırken, yaşadığımız gerçekleri de yalın bir şekilde göz önünde bulundurmak zorundayız. Hepimizin de kabul etmek zorunda olduğu bir somut gerçek var; bu da, kamunun, giderlerini yahut başka bir deyişle yapmak zorunda olduğu harcamalarını karşılayacak bir gelir seviyesine sahip olmadığı gerçeğidir. Bunu da günümüzün değil, yıllardan beri oluşan bir süreç olduğu unutulmamalıdır.

Kamu harcamalarını gelirleriyle karşılayamaması sonucu oluşan bu fark, gelirlerin azlığından mı, harcamaların çokluğundan mı, gerçekçi bir gelir politikası olmamasından mı, harcamaların zamanlamasından mı, harcamaların irrasyonel olmasından mı veyahut da bu sorunların hepsinin birleşiminden mi kaynaklanmaktadır? Bu soruların cevaplarını doğru ve rasyonel bir şekilde vermeye başladığımız ölçüde gerçekleri belirleriz ve uygun çözüm önerilerini geliştirebiliriz.

Biz, bu çalışmamızda, bütün bu nedenleri ortaya koymaya ve ülkemizin içinde bulunduğu olumsuz şartları nasıl lehimize çevirebileceğimizin ipuçlarını vermeye çalışıyoruz. Elbette, bu kısa süre içerisinde ortaya koymaya çalışacağımız tespit ve önerilerin tam ve eksiksiz olduğunu söylemek çok iddialı bir yaklaşım olacaktır. Bizim böyle bir iddiamız olmayacağını da öncelikle belirtmemiz gerekiyor; ama, sorunlar tartışıldıkça ve öneriler ortaya konuldukça ve toplumsal uzlaşma sağlanan öneriler benimsenip işlerliğe kavuşturuldukça gelişmeler olumlu yöne doğru olacaktır. Bu konudaki gelişmelere katkımız olursa, bu da bizi mutlu edecektir.

Ülkemizin içinde bulunduğu borç sarmalının nedenlerini ortaya koymadan, bu tespitleri yapmadan, yani hastalığa doğru teşhis koymadan, doğru ve gerçekçi tedavi yöntemlerini geliştirmek mümkün değildir. Bu nedenle, öncelikle bir durum tespiti yapmak ve mevcut hastalıkları ortaya koymak gerekmektedir. Yaşadığımız ekonomik olayların somut verilerinin ortaya konulması, daha sonra gerçekçi değerlendirmeler yapılmasının ve başarılı sonuçlar alınmasının birinci şartıdır. Biz de bu çerçevede, yıllar itibariyle bütçe harcamalarımızı, gelirlerimizi, oluşan açıklarımızı ve bunun sonucu gerçekleşen borçlanmalarımızı gözden geçireceğiz. Şüphesiz ki, ödenen faizler ve reel faiz oranları, üzerinde duracağımız diğer konular olacaktır. Bu tespitlerimin sonucu, borçlanma politikaları değerlendirilecek, alınması gereken tedbirler konusunda önerilerde bulunulacaktır.

İlk olarak, bütçe harcamalarında yıllar itibariyle meydana gelen gelişmeleri göz önüne alalım. Takdir edersiniz ki, 1995 ve 2002 yıllarını tabloya sığdırabildik; yoksa, geçmiş yıllardan itibaren alabileceğimiz bir süreç, bize bütçe açıklarımız konusunda çok daha farklı ve net bilgiler verebilecektir. Ancak, 1995-2002 yılları arasındaki gelişmeler de, geçmiş yılların bir aynası şeklinde bir değerlendirme yapmamız yanlış olmaz.

Bütçe Harcamaları :

Harcama Kalemleri	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cari Harcamalar	645	1.286	2.788	5.187	9.172	13.613	20.448	31.049
Yatırım Harcamaları	102	255	640	999	1.544	2.475	4.149	6.887
Transfer Harcamaları	975	2.419	4.621	9.427	17.367	30.615	55.981	77.548
Genel Toplam	1.722	3.960	8.049	15.613	28.083	46.703	80.578	115.484

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, bütçe harcamaları sürekli olarak artış göstermektedir. 1995 yılında yaklaşık 2 katrilyon lira olan bütçe harcamaları, 2002 yılında 70 kat artarak, 115 katrilyon liraya yükselmiştir. Bütçe harcamalarının gayri safî millî hâsılaya oranı, son yıllarda artarak, 1992 yılında yüzde 20,4, 1998 yılında yüzde 29,2 , 1999'da yüzde 35,9, 2001 yılında yüzde 44,9, 2002 yılında da yüzde 42,2'ye yükselmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, 2001 yılında gayri safî millî hâsılaya oranı yüzde 49,9'la rekor seviyede olmuş.

Bütçe harcamalarının ağırlıklı tutarları, hepimizin de bildiği gibi borç ana para ve faiz ödemeleri, KİT'lerin faaliyet zararları, görev zararları, kamu bankalarının nakit açıkları, personel harcamaları, sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, kamu yatırım kalemlerinden oluşmaktadır. Harcamalarda meydana gelen bu artışların, doğal olarak bütçe gelirleriyle karşılanması gerekmektedir. Bu anlamda, kamu gelirlerindeki gelişmelere bakacak olursak, bütçe gelirlerinde de, 1995-2002 yılları tablomuza yansıtılmıştır. Görüldüğü gibi, genel bütçe gelirlerinde de artışlar mevcuttur; fakat, bu, tabiî, hiçbir zaman, harcamalarımızı karşılayacak seviyede değildir. Biraz sonra bunların da üzerinde ayrıca duracağız zaten.

Zamanımızı rantabl kullanalım diye grafikleri çok hızlı geçiyoruz veya tabloları da çok hızlı geçiyoruz, kusura bakmıyorsunuz herhalde; ama, amacımız, bir an önce, çok fazla bilgiyi birden vermeye çalışmak.

Bütçe gelirleri de sürekli artış göstermiştir.

Kamu Gelirlerindeki Gelişmeler:

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Konsolide Bütçe Gelirleri	1.409	2.727	5.815	11.811	18.933	33.440	51.542	76.400
Vergi Gelirleri	1.084	2.244	4.745	9.228	14.802	26.503	39.735	59.634
Vergi Dışı Normal Gelirler	86	159	404	1.221	1.883	3.486	7.418	10.876
Özel Gelirler ve Fonlar	217	280	576	1.185	1.971	3.050	3.736	4.790
Katma Bütçe Gelirleri	21	42	88	175	275	399	652	1.098

Bütçe gelirleri 1995 yılında 1,4 katrilyon lirayken, 2002 yılında bu tutar 76,4 katrilyon liraya ulaşmıştır. Bütçe gelirlerinin artışında her dönem en büyük pay vergi gelirinde olmuştur. 1995 yılında vergi gelirleri 1 katrilyon lirayken, 2002 yılında yaklaşık 60 katrilyon liraya yükselmiştir. Ancak, gelirlerdeki bu artışlara rağmen, harcamalardaki olağanüstü artış, bütçenin sürekli açık vermesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu çerçevede, bütçe açıklarını tabloda değerlendirecek olursak, tablodan da anlaşılacağı, görüleceği üzere, bütçe harcamalarının yıllar itibariyle neredeyse katlanarak artışı ve bu harcamaların ve bütçe gelirlerinin bu harcamaları karşılayamaması sonucu, bütçe açıkları da giderek artmıştır.

Bütçe Açıkları :

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bütçe Giderleri	1.724	3.961	8.050	15.614	28.084	46.705	80.579	115.485
Bütçe Gelirleri	1.409	2.727	5.815	11.811	18.933	33.440	51.542	76.400
Bütçe Dengesi	315	1.234	2.235	3.803	9.151	13.265	29.037	39.085

Özellikle 1996 yılında 1,2 katrilyon lirayla başlayan hareketlenme, 2002 yılında 39 katrilyon liraya kadar yükselmiştir. Harcamalarda tasarrufa gidilememesi, yeni vergi alanlarının yaratılamaması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınamaması gibi zaaflar nedeniyle gelirler harcamaları karşılayamamış, bu nedenle, bütçe açıkları arttıkça borçlanma gereği de kendisini iyiden iyiye hissettirmiştir.

Açıkların giderek büyümesi, bütçe uygulamalarında kaçınılmaz olarak borçlanmayı da beraberinde getirmiştir. Yıllar itibariyle borçlanma tablomuz da ekrana yansıtıldığı gibidir.

İç ve Dış Borçlar :

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Toplam Borç	3.418	6.605	12.714	21.729	41.541	62.909	177.962	243.075
İç Borçlar	1.361	3.149	6.283	11.612	22.920	36.420	122.157	149.869
Dış Borçlar	2.057	3.456	6.431	10.116	18.621	26.489	55.804	93.205

Tablonun incelenmesinden de görüleceği üzere, 1995 yılından bu yana Türkiye'nin iç ve dış borç toplamı 80 kat artarak, 3,4 katrilyondan 243 katrilyon liraya yükselmiştir.

Ülkemizin bu denli büyük boyutlarda borçlanmasının temel nedeni, uygulanan ekonomik istikrar tedbirlerinde kurtuluşun borçlanmada aranmış olmasıdır. Türkiye, borç ödemeyi değil, borç bulabil-

meyi başarı olarak algılamış, içeriden ve dışarıdan kontrolsüz olarak borçlanmıştır. Öte yandan, uygulanan ekonomik programlarda istikrarın sağlanamaması, risklerin artmasına yol açmış, bunun sonucu olarak da, borçlanmaların reel maliyetleri yükselmiştir. Ülkede oluşan çok yüksek reel faizler, uluslar arası spekülatörlerin ülkemizdeki faaliyetlerini olağanüstü artırmış, sıcak para girişi, geçici sanal rahatlamalara neden olmuş, ülkeye gelen kısa vadeli yabancı kaynaklar dolar bazında yüzde 32'lere, zaman zaman da yüzde 60'lara varan kazançlar elde edilmesine yol açmıştır. Türkiye, borçların faizlerini ödeyebilmek için de borçlanmak zorunda kalmıştır.

1994 yılından bu yana Türkiye'nin dış borçları 65 milyar dolardan 131,5 milyar dolara yükselmiştir. Bu denli yüksek borç, 2002 gayri safî millî hâsılasının yüzde 90'ları dolayındadır. Türkiye'nin dış borçları içinde kısa vadeli borçların payı da giderek artmaya başlamıştır. 1990 yılında yüzde 19 olan bu pay, 2000 yılarında yüzde 25'i aşmıştır. Kısa vadeli borçların yatırımı değil tüketimi desteklediği de göz ardı edilmemelidir. Devletin borçları, biraz önce gösterdiğimiz tablo baz alındığında, 1995 yılından itibaren bir artış trendi içindedir. Fakat, burada üzerinde esas durulması gereken, borçların tutarlarındaki artış değil, borçlanmanın maliyetidir. Borçlanmanın maliyeti ödenen faizlerle belirlenir. Bu nedenle, ilk olarak, yıllar itibariyle toplanan faizleri, daha sonra da bu ödemelere neden olan faiz oranları üzerinde duracağız.

İç ve dış borçlar için ödenen faizler, yıllar itibariyle yine tabloda görüldüğü gibi, hayati bir sorun haline gelmiştir.

İç ve Dış Borçlar İçin Ödenen Faizler

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Toplam Faiz Ödemeleri	576	1.497	2.277	6.176	10.720	20.439	41.062	51.870
İç Borç Faizi	475	1.329	1.977	5.629	9.824	18.791	37.494	46.807
Dış Borç Faizi	100	168	299	547	896	1.648	3.567	5.063

Devlet bütçesinin önemli bir kısmı, vergi tahsilatlarının tamamı borç faiz ödemelerine gitmiştir. Türkiye'de devlet borçlanmalarında faizlerin bu denli yüksek olmasının iki temel nedeni bulunmaktadır: Bunlardan biri, istikrar programları içindeki risk boyutudur. Bilindiği gibi, borçlanmaya karşılık hem faiz hem de risk primi ödenmesi gerekmektedir. Risk primi, programa toplumsal katmanların gönüllü katılımlarının tam anlamıyla sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Uzlaşmaya dayalı bir programda herkesin kendi üzerine düşen görevi yerine getirmeyi kabul edip taahhüt ederse, programın başarı şansı da artacaktır; ancak, bu riskin de ülkemiz gerçeğinde fazlaca abartıldığı düşünülebilir. Zira, Türkiye, borçlu devletler içinde borç temerrüdüne düşmemiş tek ülkedir, bu da göz ardı edilmemelidir.

Faizlerin yüksek olmasının bir diğer nedeni ise, Türkiye'de malî piyasalar ve bu piyasa hakkında yorum yapanların bu derece yüksek faizleri normal faizler olarak değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu denli yüksek faizlerin ekonomi üzerinde yapacağı tahribat göz ardı edilmemelidir. Borç bulabilmeyi başarı kabul eden anlayış, borçların gayri safî millî hâsılanın yüzde 90'ları düzeyine yükselmesi, hatta 2001 yılında bu oranın yüzde 100'lere çıkmasının önemli nedenlerindendir. Öte yandan, borçlanma, devlete fazla kaynak da yaratamamaktadır; çünkü, borçlar faiz ödemek için kullanıldığından, hızla artmaktadır.

Biraz önce de belirttiğimiz gibi, ödenen toplam faiz tutarlarının ödenmesine neden olan faiz oranları üzerinde de durmak gerekmektedir. Yıllar itibariyle ortaya çıkan reel faiz oranları, tabloda görüldüğü gibidir.

Ödenen Faizlerin Enflasyon ve Reel Faizlerle Karşılaştırılması

YILLAR	TEFE	REEL FAİZ (%)
1995	65,6	18,5
1996	84,9	32,3
1997	91	25,4
1998	54,3	26,9
1999	62,9	34,1
2000	32,7	0,8
2001	88,6	40,0
2002	30,8	31,1

Dış ülkelerdeki faizlerin yüzde 3, yüzde 5, yüzde 8 gibi oranlar civarında bulunduğu düşünülürse, bu denli yüksek reel faizlerin ne kadar ürkütücü olduğunu sanıyorum ayrıca belirtmeye gerek bulunmamaktadır. Özellikle 2001 yılında reel faiz oranı yüzde 40'lara çıkmıştır.

Türkiye, enflasyonla mücadele döneminde faizlerle borçların vade yapısı arasındaki ilişkiyi de bir türlü kuramamıştır. Enflasyon düşerken, faizlerin de borçların vade yapısına uygun bir şekilde düşmesi gerekmektedir; bunun için de enflasyon programının hedefleri konusunda tüm kesimlerin fikir birliğine varması, her kesimin, kendine düşen görevi üstlenmesi gerekir. Reel faizlerin negatife düşmesi, eninde sonunda paranın yurt dışına kaçmasıyla sonuçlanır. Türkiye'nin yaşadığı tüm krizlerde, reel faizin negatife dönmesi önemli bir etken olmuştur; ancak, tabloda da görüldüğü gibi, kriz dönemini takip eden yıllarda reel faizler yüzde 30'lar düzeyini aşmıştır. Bu seviyelerdeki reel faizle hiçbir ekonomi baş edemez, ekonomideki tüm dengeler alt üst olur. Reel faizlerin düşürülmesinin en

önemli aracı ise, mutlaka ve mutlaka kamu harcamalarının azaltılmasının çarelerini bulmaktan geçmektedir. Kamu gelirlerini kısa vadede artırma imkânı sınırlı olacağı için, kamu harcamalarında kısıntı veya tasarruf yapmak, en acil alınması gereken tedbirlerdendir. Son zamanlarda döviz kurlarında ortaya çıkan gelişmeler, diğer bir deyişle döviz kurlarındaki düşüşler her ne kadar olumlu bir gelişme gibi yansıtılıyorsa da, genel ekonomik göstergeler, bu gelişmelerin iyimser bir hava yaratılmasından öte bir anlamın bulunmadığını ortaya koymaktadır. Piyasa ekonomilerinde enflasyon, faizler ve kurlar arasında bozulan dengelerin kendiliğinden düzelememesinin çok temel bir nedeni vardır; bu da, döviz kurlarının farklı piyasalarda oluşmasından kaynaklanmaktadır. Döviz uluslararası bir ödeme aracıdır; bu nedenle, döviz kurları, dış ticaret piyasalarındaki arz talebin etkisi altındadır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarla, bütçe açıklarını, borçlanma tutarlarını, ödenen faizleri ortaya koymaya çalıştık; ancak, borçlanmanın kaynaklarının da belirlenmesinde çok önemli bir gerçek var. Zira, borçlanmaların kaynağının bilinmesi, ekonomide karşılaştığımız sorunların nedenleriyle ilgili de önemli ipuçları vermektedir. Burada, özellikle bir tablo yapmadık, 2001 yılı verilerini esas alarak bir tablo düzenledik.

BOÇLANMANIN KAYNAKLARI

	2001 Yıl sonu
Bankadaki Mevduat :	
Özel Bankalar	**63.592**
Kamu Bankaları	**36.542**
Yabancı Bankalar	**3.632**
Toplam	**103.766**

Bankaların Kredileri :

Özel Bankalar	**22.574**
Kamu Bankaları	**7.388**
Yabancı Bankalar	**1.286**
Toplam	**31.248**

Ekranda da görüldüğü üzere, bankalarda toplam 103,766 katrilyonluk bir banka mevduatımız var. Bankalar bu mevduatın 31,248'lik kısmını özel sektöre veya tüketici kredisi olarak dağıtmış, kalan kısmın büyük bir bölümünü kamuya borç olarak vermiştir. Bunun sonuçlarının da hangi anlama geldiğini özellikle anlatmaya ve vaktinizi almaya gerek yok sanıyorum.

İşte, borçlanma araçlarının yaklaşık yüzde 70-75'i bankalardadır. Bankalar, topladıkları mevduatı kredi olarak işletmelere değil, yüksek faiz veren devlete vermektedir. Bu tablodaki verilere de baktığınız zaman, toplam mevduatın yüzde 30'u kredilere, yüzde 60'a yakın yüzde 56'lık kısmı ise iç borçlanma araçlarında kullanılmıştır. Sadece bankalar değil, üretim ve imalat işleriyle uğraşan işletmelerin büyük bir bölümü ana faaliyetlerine ara vermişler, devlete borç verme yolunu seçmişlerdir. Geçmiş dönemlerdeki 500 büyük firmanın bilanço ve gelir tablolarının incelenmesinde bu sonucu da görmek mümkündür.

Yüksek enflasyon ortamı ve belirsizlikler, tasarruf sahiplerinin kısa vadeye yönelmelerine de yol açmıştır. Bankalar, varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğu bu nedenle tehlikeli boyutlara ulaşmaya başlamıştır.

Yıllar itibariyle ülkemizin borçlanma tutarlarını, ödedikleri faizleri ve benzer gelişmeleri tablolar yardımıyla belirledikten sonra, bu somut gerçeklerden hareketle, çok değişik görüş ve söylenecek çok çeşitli yorumlar elbette olacaktır; biz, bu konudaki yorum ve tespitle-

rimizi ise, şekilde, tabloda görüldüğü gibi, özetler halinde, başlıklar halinde belirtebiliyoruz.

Bilindiği gibi, serbest piyasa ekonomilerinde ,ki ülkemiz serbest piyasa ekonomisini benimsemiş, bu modelle kalkınmayı hedeflemiştir, ekonomileri mal ve hizmet, sermaye ve kambiyo piyasalarından oluşan fiyatlar yönlendirir. Piyasalarda hedefe ulaşabilmesi için fiyatların serbestçe oluşması, ekonomik dengenin gerçekleşmesi için tek başına yeterli değildir. Başkaca şartların oluşmasına ihtiyaç vardır. Denge oluşumu için, kamu borçlanma gereğinin kontrol altında tutulması şarttır. Dış ödemeler dengesi de buna bağlı olarak kontrol altında tutulması gerekir. Uluslararası kısa vadeli sermaye hareketlerinin de kontrol altında tutulması gerekmektedir. Bu da, hem iç hem de ülke dışı sermaye hareketlerinin etkisi altındadır.

Türkiye, 1989-2002 döneminde, serbest piyasa kurallarını uygulama konusunda ısrarlı bir tutum sergilemiş; ancak, yukarıda sıraladığımız şartları sağlamada başarılı olamadığı için, ekonomik krizlerden bir türlü çıkamamıştır. Krizlerden kurtulamamanın en önemli nedenlerinden biri de, ekonomide hedefin tek bir boyutla sınırlandırılmış olmasıdır; bu boyut, enflasyonun kontrol altına alınması boyutudur. Politikalar bu boyut üzerine inşa edilince, ekonomik büyüme hızı yavaşlamış, insana ve teknolojiye yatırımların kısılması gibi sonuçlarla karşılaşılmıştır. Enflasyonun kontrol altına alınması politikası uygulaması sırasında, 1995 yılı sonlarında kısmen başarı elde edilmiş gözükse de, 2002 yılı sonunda enflasyonun hâlâ yüzde 38'lerde olduğunu görmek, bu başarının hangi düzeylerde kaldığını göstermektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı yaptığı bir çalışmada, Türkiye'nin yıllık yüzde 7 dolayında bir kalkınma potansiyelinin bulunduğunu hesaplamıştır. Yüzde 7'lik bir kalkınma hedefinin karşılanamamış olması ise, ülke ekonomisinde büyük gelir kayıplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde sorun gelir kaybıyla sınırlı kalmamış, aynı süreçte iç ve dış borçlarda olağanüstü artışlar meydana gelmiştir. Bu boyutlardaki borç artışının temel nedeni ise, uy-

gulanan istikrar tedbirlerinde kurtuluşun borçlanmada aranmış olmasıdır. Türkiye borç ödemeyi değil, borç bulmayı başarı olarak tanımlamış, içeride ve dışarıda kontrolsüz olarak borçlanmıştır.

Ülkemizin uluslararası alanda riskli ülke tanımına girmesi, borçlanmanın reel maliyetlerini de yükseltmiş, vadeler kısalmış, dolar bazında yüzde 32'lere varan reel faiz ödemelerine yol açmıştır. Bunun en üzüntü ve acı veren tarafı, ülkede büyük emek ve çabalarla ortaya konan kaynakların yurt dışına faiz adı altında gitmiş olmasıdır. Enflasyonun yıllar itibariyle yükselme trendine girmesi, nominal faizlerin yükselmesi sonucunu doğurmuş, nominal faizlerin artması ise reel faizleri etkilemiş, son iki yılda reel borç yükü yüzde 30'ların üzerinde oluşmuştur.

Bu denli yüksek faizler, hiçbir ekonominin kaldıramayacağı yüklerdir. Enflasyonla mücadele politikasının uygulanmasında gerçek başarı, biraz önce de belirttiğimiz gibi, enflasyonla birlikte faizlerin de düşmesini gerektirir. Uygulamada enflasyonun düşme trendine girmesine karşılık, faizlerde önemli bir değişiklik olmamıştır. Yüksek seyreden faizler yüzünden, reel faizler de yükselmiştir. Öte yandan, Türk Lirasının aşırı değer kazanması, Türkiye'de dış ticaret dengelerini de olumsuz etkilemektedir. 2000 Kasım ve 2001 Şubat ayı krizlerinin doğmasının en önemli nedenlerindendir. 2001 kriziyle TL aşırı değer kaybetmiştir; ancak, ilginç olan, 2001 krizinden sonra TL'nin tekrar değer kazanma seyrine girmesidir. Döviz çıpasından serbest dalgalanma uygulamasına geçişin yanı sıra, ekonomik dengelerin yeniden oluşumu amacıyla dış borçlanmaya ağırlık verilmesi, günümüzde dış borçlanma sonucu kurların baskı altına alınmış olmasını doğurmuştur.

Burada dikkat edilmesi gereken iki husus vardır; birincisi, Türkiye'nin krizden çıkabilmesi için borçlanmaya değil, üretime ihtiyacı vardır. Dışarıdan gelen borç para, TL'nin değer kazanmasına yol açmakta, eninde sonunda ithalatı beslemekte ve üretimi zora sokmaktadır. İkincisi ise, TL'nin değer kazanmasının olumlu bir gelişmeymiş gibi algılanmasıdır. Oysa, aşırı değerlenmiş TL hem dış

ticaret açıklarını artırmakta, hem de yabancı paranın Türkiye'de inanılmaz boyutlarda kazanç sağlamasına neden olmaktadır.

Sayın Başkanın ikazı üzerine, hemen, alınması gereken tedbirler başlığıyla düzenlediğim bölüme geçiyorum.

Borçlanma ulusal kalkınmanın finansmanında kullanılırsa amaca hizmet etmiş olur. Bu nedenle borçlanma yoluyla sağlanan kaynakların verimli yatırımlarda kullanılması ve yatırımların sağlayacağı büyümeden yararlanılması, borçların geri ödenmesindeki problem ve sıkıntıları yaşatmaz. Borçların verimli alanlarda kullanılmaması ise borç geri ödemeleri gelir dengesinin bozulmasına ve millî gelir kayıplarına yol açar.

2002 yılında 115 katrilyon lira olarak gerçekleşen bütçe harcamalarının 77,5 katrilyon lirasının transfer harcamalarından oluşması da sürpriz değildir. Borçlanacak iç kaynaklar sınırlıdır, tasarruflar bu artışı karşılayamaz durumdadır. Kamu, öncelikle mevcut borçlanma politikalarını yeniden gözden geçirmek zorundadır. Bu konuda yaklaşık bir yıl önce, Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun çıkarılarak ilk olumlu adım atılmıştır. Getirilen yasal düzenlemeler elbette önemlidir; ancak, yapılması ve alınması gereken daha pek çok ekonomik, politik kararlar ve tasarruflar bulunmaktadır. Öncelikle kamunun ekonomi içindeki payı mutlaka azaltılmalıdır. Borçlanma ve vergilerle birlikte ele alındığında, ekonomide kamuya aktarılan toplam fon tutarı 1990'lı yıllarda gayri safî millî hâsılanın payı olarak yüzde 40'lar seviyesindedir. Diğer bir deyimle, yaratılan millî gelirin her yıl artan orandaki kısmını kamu kullanmıştır. 2000'li yıllarda kamu harcamaları olarak gayri safî millî hâsılanın yüzde 55'ini, gelir olarak yüzde 50'sini kullanır duruma gelmiştir. Her iki açıdan da yaklaşıldığında, kamunun ekonomideki payı yüzde 50'lerin üzerindedir. Ekonominin yarısına hâkim olan kamunun bu rolünden en kısa sürede uzaklaşması gerekmektedir. Bu, borçlanma gereğinin de azaltılması sonucunu beraberinde getirecektir.

Burada, başlıklar halinde, harcamaların kısılması, gelirlerin artırılması, borçlanma stratejilerinin gözden geçirilmesi, özelleştirmeye hız ve ivme kazandırılması, kamuda alınması gereken önemli tedbirlerdendir. Ben, sadece, gelirlerin artırılmasıyla ilgili bir iki önerim var, onların üzerinde duracağım.

Vergi gelirlerinin artırılması sadece vergi oranlarının yükseltilmesiyle sağlanamaz. Zira, vergi oranları zaten en üst seviyelerdedir. Bu nedenle, yeni vergileme alanlarının bulunması gerekmektedir. Özellikle kayıt dışı ekonominin önlenmesi için, tüm toplum çevreleri seferber olmalıdır. Vergi vermemenin, vergi kaçırmanın prim yaptığı bir anlayıştan toplumun mutlaka uzaklaştırılması gerekmektedir. Kayıt dışı ekonomi, sadece Maliye Bakanlığının müdahale etmesi gereken bir alan değildir. Her nedense, yıllardır, sadece ve sadece Maliye Bakanlığının göreviymiş gibi algılanmıştır; oysa, konu, vergi kanunlarındaki düzenlemelerle ortadan kaldırılacak kadar basit değildir. 80'li yıllarda, hatırlanacağı üzere, bankerlik krizi yaşanmıştı. O tarihlerde bankerlere paralarını kaptıran tasarruf sahiplerinin alacaklarının daha kısa sürede tahsilinin sağlanması için özel kanunlar çıkarılmış ve tasarruf sahiplerinin alacakları kısa sürede tahsil edilmiş, alınmıştır. Günümüzde bankacılık krizi sonucu oluşan çok yüksek miktarda olduğu söylenen kamu alacağının tahsili için, bu alacağın geçmişte yaşanan bankerlik krizindeki özel hukuk sistemine benzer bir hukuk sistemi oluşturmak yerine, genel hukuk kuralları çerçevesinde konuyu çözmeye çalışmaları, oldukça zor ve gerçekçi görülmemektedir.

Gelirlerin artırılması konusunda söylenebilecek son söz, güçlü ve kararlı bir gelir politikasının benimsenmesi ve buna uygun bir gelir idaresi yapılanmasının hayata geçirilmesidir. Devlet gelirlerinin saymanlıklarca tahsil edildikten sonra tek hazine hesabı sistemi içerisinde Merkez Bankasındaki bir hesaba aktarılması işlemleri son yıllarda hızlı bir şekilde gerçekleşmekle birlikte, hazine, mevcut nakdini günü gününe, hatta saatli takip etme imkânına bir an önce kavuşturulmalıdır. Bunun sağlanamadığı geçmiş dönemlerde, değişik

saymanlıklarda yüksek tutarlarda nakit para olmasına karşılık, bu tutarlar kadar borçlanmaya gidildiği bilinen bir gerçektir. Öte yandan, ülke kalkınmasında yardımcı olacak yabancı kaynak, dolaysız yabancı yatırım olarak adlandırılan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Sıcak para diye adlandırılan yabancı kaynak, ülke ekonomisinde büyük tahribatlara yol açmaktadır. Bu konuda alınması gereken önemli tedbirler bulunmaktadır.

Borçlanma politikalarının da yeni baştan gözden geçirilmesi önemli bir değişiklik olacaktır. Bu konuda alınabilecek tedbirler, piyasaların talep edebileceği yeni enstrümanların geliştirilmesi, borçlanma vadelerinin uzatılması, yatırımcı tabanının genişletilmesi, borçlanma maliyetlerinin düşürülmesi, borç portföyündeki risklerin azaltılması gerekmektedir.

Bu çabaların ortaya konulması sırasında, faiz, döviz ve enflasyon dengelerinin de mutlaka korunması gereği ihmal edilmemelidir. Konu enflasyondan açılınca mutlaka şu hususu da belirtmek gerekir: Türkiye'de enflasyonla mücadele modeli olarak, millî gelir artışlarının kısıtlanması benimsenmektedir. Oysa, alternatif politikaların da varlığı göz ardı edilmemelidir. Diğer bir ifadeyle, millî geliri artırarak enflasyonun kontrol altında tutmak da mümkündür. Talebi kısarak değil, üretimi artırarak enflasyonla mücadele yöntemi seçilirse, işsizliğin azaltılması, yatırımların artması, âtıl kapasitenin kullanılmaya başlaması, verimliliğin artması sonuçları elde edilebilir.

Önceki bölümlerde yapılan tespitler ve bunun sonucunda yapılan değerlendirmeler pek olumlu olmamasına karşılık, olumlu sonuçlar elde edilmesine yönelik politikalar ve araçlar her zaman bulunmaktadır. Türkiye'nin gücü ve imkânları vardır. Eğitimli ve genç bir nüfusa ve önemli doğal kaynaklara sahip olmamız, her şeyden önce bizi olumlu düşünmeye sevk edecek en önemli etkendir. İş, bu önemli kaynağı kullanabilecek yöntemlerin bulunmasında yatmaktadır. Türkiye, dışarıdan kaynakla değil, kendi kaynaklarını kullanarak kalkınacağını artık öğrenmelidir. Yurt dışında önemli başarılar elde eden dinamik müteşebbislerimiz ve ciddî boyutlarda bulunduğu

söylenen yurtdışı tasarrufların ülke içinde değerlendirilmesinin yöntemleri üzerinde ısrarla durulmalıdır.

Sonuç itibariyle, Türkiye gelirlerini artırarak, ihracat seferberliğine giderek, üretim ve istihdamı artırmaya devam ederek, kalkınma modeli çerçevesinde enflasyonu durdurabilir ve borçlanmayı azaltabilir.

Biliyorum, uzattım. Hepinizden özür diliyorum, sabrınız için de teşekkür ediyorum; beni dinleme lütfunda bulunduğunuz için tekrar teşekkürlerimi iletiyorum; saygılar efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN – Sayın BALAK, alınması gereken tedbirleri de kapsayan tespitleriniz için çok teşekkür ederim.

Sayın Prof. Ercan UYGUR, önceden bir mazeretini beyan etmişti; ikinci bölümde bulunamayacak.

Şimdi, 15 dakika ara vereceğiz. Sizlerden ricam, panele devam etmemiz için saat 16.20'de burada bulunmanız.

Çok teşekkür ediyorum.

İKİNCİ OTURUM

----- 0 -----

FERHAT EMİL

Değerli Katılımcılar, Hesap Uzmanları Kurulunun 58'inci kuruluş yıldönümü nedeni ile düzenlenen bu panel vesilesi ile hepinizi saygı ile selamlarım.

Ben konuşmamı iki bölümde yapacağım. İlk bölümde kamu borçları ile ilgili bir tarihsel perspektif vermeyi amaçlıyorum. İkinci bölümde ise Hazinenin borç yönetimi ile ilgili son gelişmeler hakkında sizleri bilgilendirmeye çalışacağım.

Kamu borç yönetimi ile ilgili tartışmalara şöyle bir baktığımızda bunların genellikle son on yıl üzerine yoğunlaştığını görüyoruz. Buradan hareketle de sanki kamu borçları son on yılın sorunu imiş gibi bir algılama söz konusu olmaktadır. Aslında olaya biraz tarihsel veriler ışığında baktığımızda bu sorunun nitelik ve boyutları farklı da olsa çok eskiden beri var olduğunu görüyoruz. Bunu şu açıdan vurgulamak istiyorum; 1950-59 ve bir sonraki slaytta da 60 ile 80 arasında, sanki Türkiye'de bütçe açıkları çok problem değilmiş, kamu açıkları meselesi pek yokmuş, o zamanlar biraz böyle asrı saadet gibi yaşanırmış gibi bir hava var. Sonra, 80 sonrasında bütün bunların tersine döndüğü yönünde bir hava var. Ben, belki büyüklükler açısından pek o kadar olmasa bile, o zamanki iktisadî boyut açısından bazı göstergeler çıkarmaya çalıştım. Bunu, Türkiye ile IMF'nin ilişkilerinin tarihini, IMF belgelerinden çıkararak kendime göre bir çalışma yapmaya gayret ediyorum. O çerçeve içinde buldum. Şimdi, orada baktığınız zaman, Türkiye'de, aslında, genellikle o dönemlerde bütçe açıklarına bakılır, bütçe açıklarının sıfır ya da az olduğu varsayılır. Asıl önemli olan o dönemlerde KİT açıklarıdır. Aşağı yuka-

rı, 1950-59 döneminde gayri safî millî hâsılanın yüzde 4'ü, 5'i civarında bir kamu açığının var olduğunu söyleyebiliriz. Yine, gayri safî millî hâsılanın, bugün kadar olmasa bile, yüzde 10'u civarında, çok kabaca bir tahminle, iç ve dış kamu borcunun var olduğunu görüyoruz; ama, tek farkla bugünkünden; orada, reel faizler negatif. O dönemin en önemli özelliklerinden bir tanesi, borçlanmanın aslında parasallaşmanın bir aracı olarak kullanılması ve bütün bunların sonucunda da, kamu finansmanının karşılanış biçiminin ya dış yardım ve krediler yoluyla ya Merkez Bankası finansmanı yoluyla yapılması; ama, bunun arkasında yatan, özellikle çok partili döneme geçtikten sonra asıl vurgulamak istediğim konu bu büyüme arzumuzla, bu büyüme arzusuna eşlik edecek kaynaklar arasındaki dengeyi kuramamamızdan kaynaklanıyor. Biraz önce Sayın BALAK bunu çok güzel ifade etti; Türkiye'de çok partili döneme geçtikten sonra, kamu açıkları verilirken, harcama yapmak çok tercih edilen bir siyaset tarzı; ama, vergi toplamak son derece tercih edilmeyen bir siyaset tarzı. Bunun, 50-59 döneminde, 60-80 döneminde, 80'den bugüne kadar ortak nokta olarak şey yapabiliriz; yani, kamu finansmanının finansman boyutları, biçimleri değişmiş olsa dahi, bu siyaset yapma tarzı, aslında, borçlanmanın arkasında yatan en önemli nedenlerden biri.

Sıkça konuşulan bir konu; hani, böyle, 80'den sonra ekonomi yönetiminde değişiklikler oldu, çok başlılık oldu, borç bundan arttı diye bakılabilir, bazı görüşler var. Ben o dönemlere baktım. Aslında, bütçe dışı faaliyetlerle kamu açıklarının finanse edilmesi o dönemler de yaygın. Amortisman kredi sandığı gibi, Merkez Bankası nezdinde kendi başına bono ihraç edip KİT'leri finanse eden kurumlar var. Dolayısıyla, görünürde hazine birliği var; ama, aslında pek yok. Bütün bunların sonucunda da, 58 ve 59 yılında bir ödemeler krizine, moratoryum ilanına giden bir siyaset yapma, bir popülist rant dağıtma mekanizmasını görüyoruz.

Daha sonraki slayta geçecek olursak, biz, bunun sonucunda 50-59'da çok plansız yatırım yaptık, şunu yaptık, bunu yaptık diyerek planlı kalkınma dönemine geçiyoruz. Aslında, planlı kalkınma döneminde de, bir önceki dönemden ya da bir sonraki dönemden çok farklı, siyaset etme biçimimiz açısından durum değişmemiş. Kamu

açıklarını vermeye yine devam etmişiz, iç ve dış kamu borcumuz yüzde 20 civarında; ama, reel faizlerimiz yine kontrollü, negatif ve hazinenin plasman bonoları, işte, tasarruf bonoları, savunma tahvilleri, hürriyet istikrazları gibi borçlanmalar yoluyla, yine, kamuyu finanse ettiğini görüyoruz. Bunun da giderek, tekrar, Merkez Bankası'na bu kâğıtların park ettirilmesi suretiyle ve Merkez Bankası bilançosunun yüzde 50'lerinin, 60'larının kamu kâğıtlarından oluşması suretiyle, ciddî bir parasallaşma sürecinin var olduğunu görüyoruz. Yine, bu dönemlerde, köyden kente göçle birlikte, kamu hizmeti ve harcaması talep eden, ama vergi vermeyi pek bilmeyen bir toplumsal yapı oluşuyor. Bizim siyaset ve kamu yönetimi sistemimiz de oy mekanizmasını buralardan kullandığı için, sonuç, aslında, harcama yapmaya meyilli, vergi toplamaya pek meyilli olmayan bir yapıda, bu farkın, o dönemler Merkez Bankasından, daha sonraki dönemlerde de kamu kâğıtları ihraç edilerek kullanılması anlamına geliyor. Bunun da sonucu, aslında, planlı dönem de dahil, bizim, krizlerden, borç probleminden kurtulamamamız ve onun getirdiği birtakım siyasî sorunlar... Tabiî, bunu daha sonraki 60-80 dönemine ya da 80'den 2000'e kadar da taşıyabiliriz; ama, ben bu kısa tarihçeyi, bundan sonra yapacağım sunuşa bir baz oluşturması, dolayısıyla, Türkiye'de kamu borçlanması meselesinin özünde bir siyaset yapma tarzının, bir kaynak tahsisi ve politika oluşturma tarzının uzantısı ve sonucu olduğunu vurgulamak için kısaca anlatmak istedim. Zira, borçlanmayı çoğu kez sonuçlar üzerinden konuşuyoruz; işte, faizler bu oldu, kura böyle etki yaptı, çok oldu bu borçlanma diye; ama, arkasında yatan nedenleri ve bunun bir tarihsel birikim süreci olduğunu görmeden, borçlanmanın bütün bunların sonucu olarak ortaya çıktığına dikkat sarf etmeden, borçların azaltılması sorununa sağlıklı bir çözüm getirilemeyeceğini düşünüyorum; ama, ben, yine de, geleneğe uyarak, 1990'dan sonra kamu maliyesinde yaşanan sorunları paylaşmak istiyorum, günümüzün problemleriyle yakın ilgisi açısından.

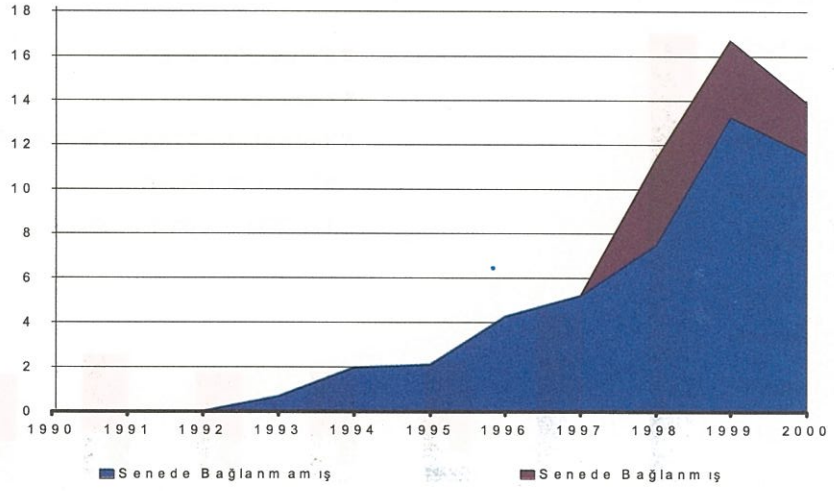
Şimdi, 1990 sonrasında yaşanan sorunların temelinde, sadece yüksek bütçe açıkları yok. Bütçe açıklarının dışında, Hazine üzerinde yine borçlanma gereğini artıran ve adına koşullu yükümlülükler dediğimiz, işte, garantiler, mevduatlardan kaynaklanan garantiler, Hazinenin verdiği muhtelif kamu kuruşlarına, yap-işlet-devretlere

verilen garantiler gibi, o gün için verilmesi kolay ve rahat olan; ama, o risk gerçekleştiğinde de Hazinenin üstünde bir yük olarak gözüken yükümlülükler de bütçe açıkları kadar, Hazinenin borçlanma gereğini artıran unsurlar. Aynı zamanda, yine söz edildi, meşhur görev zararları; bunların bütçe dışında muhasebeleştirilmesi, kamu bankalarının bilançosunda gizlenmesi gibi uygulamalar da, yine, o dönemlerden üzerimize gelen yükler. Tabiî, bir parantez açmak lazım; bunlar aslında halı altına falan öyle çok da süpürülmedi. Eğer bütçe kanunlarına bakacak olursak, aslında pek çoğunun yasal dayanağını biz bu bütçe kanunlarına yazdık, oralardan bu uygulamaları da yaptık.

Tabiî ki, son olarak, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve özellikle de son yıllarda sosyal güvenlik sisteminin açıkları da, Hazine üzerinde borçlanmayı artıran konular. Şimdi, kısaca, bunun yol açtığı sonuçlara bazı göstergelerle bakalım. Bu kamu maliyesindeki sağlıksız yapı, sonuç olarak, 1990'dan bu yana konsolide bütçe dengesini incelediğimizde, 90'lı yılların başında dahi, faiz dışı dengede açık verdiğimizi gösteriyor ve bunun da sonucunda, borçlanmaların yarattığı faiz yükü, hepimizin bildiği gibi, yeniden borçla bunların çevrilmesi de, zaman içinde, katlanarak, kamu açıklarını ve sonuçta borçlanmayı büyütüyor.

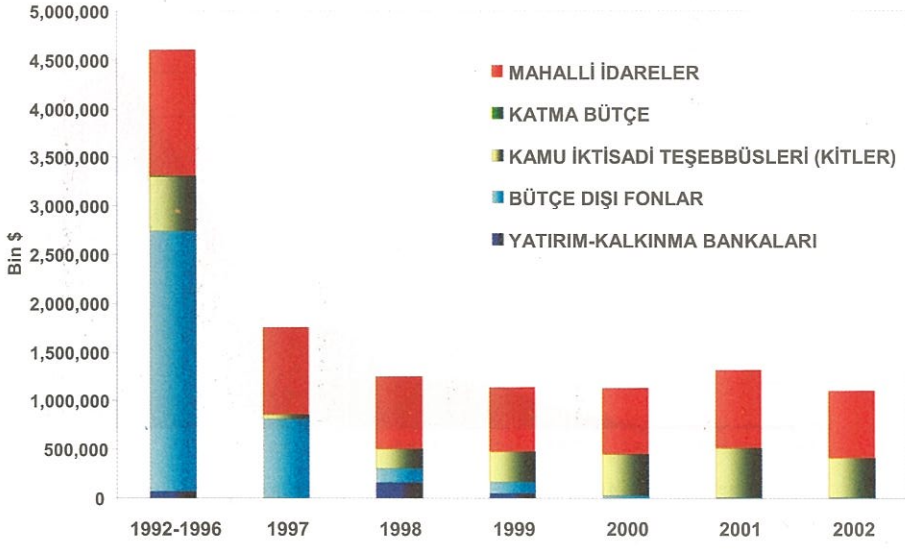
Konsolide bütçedeki bu olumsuz gelişmeler yanında, biraz önce sözünü etmiş olduğum, kamu bankalarının görev zararları, ister tarımsal desteklemeden, ister ucuz krediden ister başka nedenlerden dolayı bilançolarında biriken bu yüklerin katlamalı faizlerle artması ve bunların bütçeden finanse edilmek yerine o kurumların bilançolarından karşılanması gereken açıklar olarak tutulmasının getirdiği yük, sonuç olarak, giderek artıp, bizim 2000 yılında ve daha sonra ortaya çıkan iktisadî problemlerimizin arkasında yatan nedenler olarak karşımıza çıktı. Daha önceden oluşan bu kamu yükümlülüğünü biz, ancak 2001 yılında üstlenip, kabul edip, karşılığında kâğıt vererek borç stokunu bir o kadar artırdık; ama, aslında bunlar kamunun yükümlülüğüydü ve geçmişte bizim borç yükümlülüklerimiz içinde yer almıyordu; ama, alması da gerekiyordu, biraz önce dediğim nedenlerden dolayı.

Kamu Bankaları Görev Zararı Stoku
% GSMH

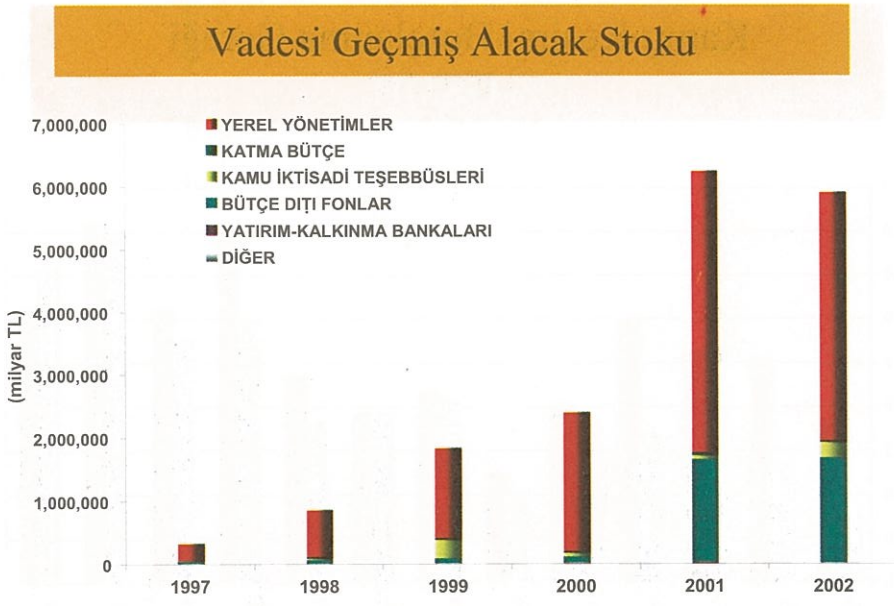

Bir başka yükümüzün, Hazine garantileri nedeniyle üstlenilen ödemeler olduğunu söyledim. Bu da, borçlanma üzerine baskı yaratan bir unsur. 1992-2000 döneminde, yükümlülüklerini yerine getiremeyen ya da getirmeyen kamu kurum ve kuruluşları adına toplam 12,3 milyar dolarlık bir borç, Hazine tarafından üstlenilmiştir. Son yıllarda da yılda ortalama 1 milyar dolar civarında garantili borç yükünün Hazine tarafından ödendiği görülmektedir. Bu durum zaten açık veren bir bütçe yapısı dikkate alındığında, söz konusu yükün Hazine borçlanması yoluyla karşılanmasına yol açmaktadır.

Hazine Garantileri Nedeniyle Üstlenilen Ödemeler

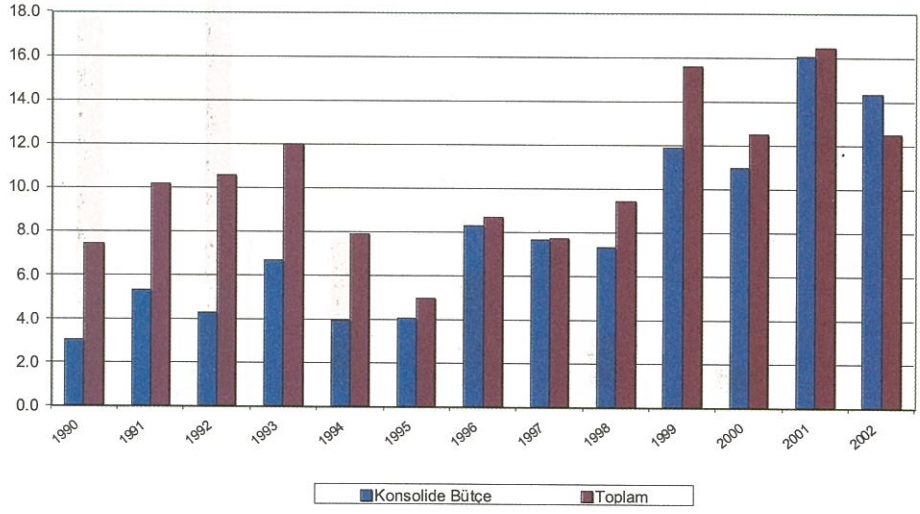

Kuşkusuz, Hazine bu borç yükleriyle karşı karşıya kaldığı zaman, bunun karşılığında da bu borçlarını üstlendiği kurumlarla bir ikraz anlaşmasıyla, bu borçlarını tahsil etme yoluna gitmektedir; ama, 2002 yılı sonu itibariyle, kamu kurumlarının Hazineye olan yaklaşık 6 katrilyon tutarındaki borcunun vadesi geldiği halde bunlar ödenmemiş durumdadır. Hazine alacaklarının tahsil edilememesi de, yıllar içinde Hazine nakit dengesi açısından önemli bir sorun teşkil etmekte ve borçlanma üzerine ek bir baskı yaratmaktadır.

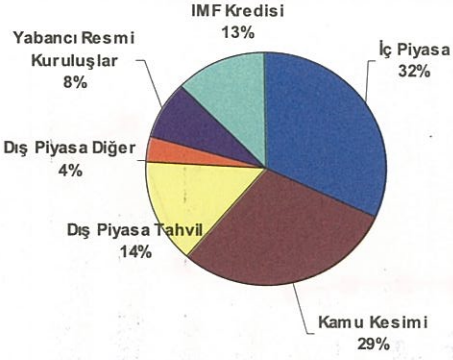
Bütün bunların sonucunda, 90'lı yıllarda konsolide bütçenin yanı sıra kamu kesiminin diğer birimlerinde önemli açıklar verdiği görülmektedir. Sosyal güvenlik kurumlarının aktüaryel dengelerinin bozulması, verimsiz çalışan KİT'lerin açıkları, merkezî idare dışındaki bütçe dışı fonlar ve döner sermayelerin getirdiği yükler nedeniyle, kamu sektörü borçlanma ihtiyacı önemli ölçüde artmıştır.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
% GSMH

Dolayısıyla, son yıllarda, bütçe dışı kamu sektörünün açıkları da Hazinenin borçlanma ihtiyacını önemli ölçüde artıran unsurlar olmuştur ve özellikle, 1996 yılından sonra, bütçe dışı kamu sektörüne yapılan transferler nedeniyle, kamunun toplam borçlanma gereği, artık, konsolide bütçe altında yoğunlaşmaya başlamıştır.

Konsolide Bütçe Borç Stoku Profili

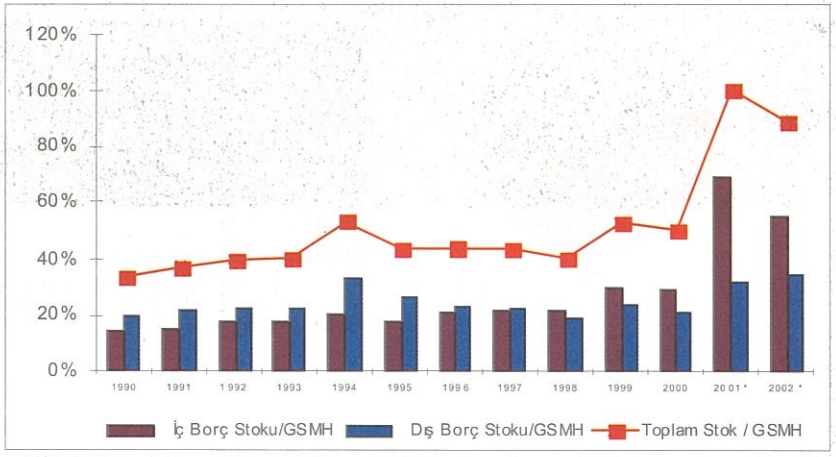
Nisan 2003 itibariyle (Geçici)

	Milyar ABD Doları
İç Piyasa	52.9
Kamu Kesimi	48.4
Dış Piyasa	30.0
Tahvil	*24.0*
Diğer	*6.0*
Resmi Dış Krediler	13.4
IMF Kredisi	20.9
TOPLAM	165.6

Kamu borç stoku, bu anlamda, baştaki tarihsel gelişmeden de vurgulamaya çalıştığım gibi, aslında kamu maliyesinde yaşanan sorunların bir sonucudur. Kendisi bir sebep değildir, bir sonuçtur. Sonuç, daha sonra bazen sebep olarak görülmekte ve bu sebep üzerine yoğunlaşmaktadır; ama, bu sonucun arkasında yatan sebeplere yoğunlaşmamız gerekiyor. Bunun da, ekranda gördüğünüz gibi, temel nedenlerini açıklıyorum.

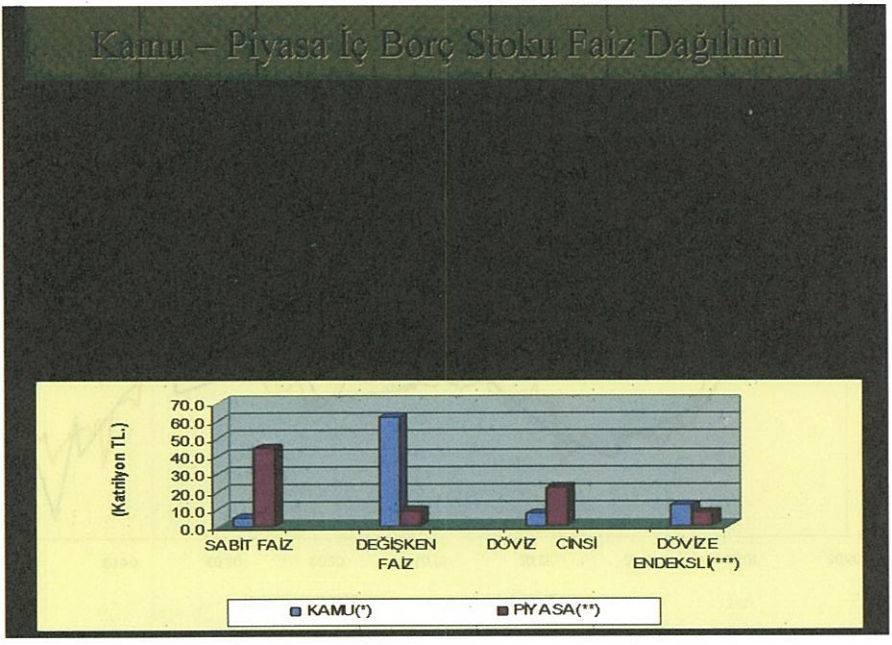
Bu kısa gelişimden sonra, size, borç yönetimi olarak yönetmek durumunda olduğumuz borç stokumuzun gelişimiyle ilgili bir yansımız var, onu göstermek istiyorum. Konsolide bütçe borç stokunun gayri safî millî hâsılaya oranı, 1997 yılına kadar dış borçtan daha düşük olan iç borçların gayri safî millî hâsılaya oranı bu yıldan sonra tersine ve sürekli artan bir eğilim göstermeye başlamış, 2001 yılında ise yüzde 69 ile en üst seviyeye ulaşan iç borç gayri safî millî hâsıla oranı, uygulanan tedbirler sonucunda 2002 yılında yüzde 55 seviyesine gerilemiştir. Özellikle Ercan Hoca da bunun altını çizdi 94-99 yılları arasında Hazinenin net dış borç ödeyicisi olması dolayısıyla, finansmanda iç borcun ağırlığı daha fazla hissedilir olmaya başlamıştır.

Konsolide Bütçe Borç Stokunun GSMH'ya Oranı (%)

(*) Geçici

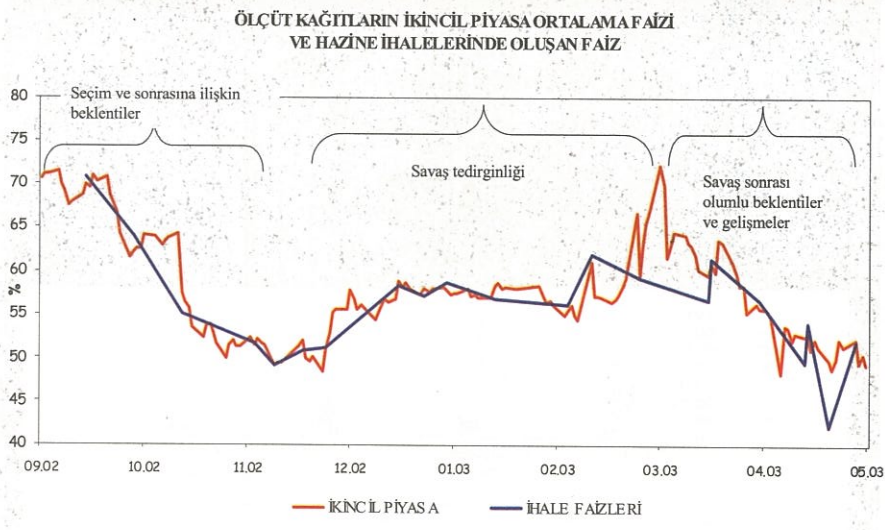
Bu yansıda da kamuya olan borçlar ve iç borç stokunun kamu-piyasa ayrımını burada görüyoruz.

Piyasaya olan 83,6 katrilyon seviyesindeki iç borcumuzun büyük bir kısmı sabit faizli veya döviz cinsindendir. Hazinenin bütün bu değişik enstrümanlardan yararlanarak, çünkü, enstrüman ayrımı, portföyün genişlemesi de söz konusudur, karşı karşıya olduğumuz riskleri yaymaya çalışıyoruz. Bu çaba, gerek istikrar programının sürdürülebilmesi gerekse, kamu borç yönetiminin etkinliği açısından önem taşıyor. Bu açıdan, borçlanmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi, faiz oranları ve döviz kurlarında istikrarın sağlanması ve oynaklığın azalmasıyla yakından ilintili.

Bu yansımızda, faizlerin piyasalardaki gelişmelere karşı gösterdiği duyarlılığı sizlerle paylaşmak istedik.

Gelişmeler ve İkincil Piyasa Faizlerine Etkileri

Birinci piyasadaki faizlerimiz ki, mavi çizgiyle gözüküyor; ikincisi de, ikinci piyasadaki kırmızı çizgiyle gözüken faizler. İkinci piyasadaki faizler ve birinci piyasadaki faizler, piyasa beklentileri çerçevesi içinde bir arada hareket ediyor. Bu anlamda da beklentiler, faiz seviyesine doğrudan etki eden en önemli faktör. Hazine ihalelerinde oluşan bu faizler, biraz önce dediğim gibi, ikincil piyasada oluşan faizlerin yansıması ve bu anlamda da piyasa beklentileri doğrultusunda belirlenen faizlere herhangi bir dışsal müdahale olması durumunda, bu, piyasa dengelerini ve beklentileri çok ciddî bir şekilde olumsuz etkiliyor. Bu ekranda da gördüğünüz gibi, seçim sonrasına ilişkin beklentilerle hızla düşen faizler, daha sonra, savaş tedirginliği, Irak olaylarıyla yükselmiş, hatta, Mart ayı başında tezkereyle, ikinci piyasada çok ciddî sıçramalar oluşmuş; ancak, savaş sonrası olumlu beklentilerle, faizlerde tekrar aşağıya doğru bir iniş gözlemlenmiş

durumda. Dolayısıyla, ikinci piyasalardan ne zaman olumsuz bir şekilde etkilenirse, bu, doğrudan doğruya, birinci piyasa Hazine ihalelerinin faizlerini de aynı anda artırmak durumunda. O anlamda da, faizlerin dışsal etkilere, müdahalelere son derece duyarlı olduğu bu konuda herkesin son derece dikkatli davranması gerektiğini bize bu grafik vurguluyor.

İkinci bir borç stokumuzdaki önemli gelişme, gerçek kişilerin ellerinde bulundurdukları devlet iç borçlanma senetleri portföyü. Bu da, zaman içinde artan bir trend gösteriyor, şu anda vatandaşların elinde, Nisan 2003 sonu itibariyle, devlet iç borçlanma senetleri stokumuz 33 katrilyon seviyesinde. Piyasalara olan toplam iç borcun yaklaşık yüzde 35'i doğrudan vatandaşların elinde bulunmakta; bu rakam ise, toplam iç borç stokumuzun yaklaşık olarak yüzde 17'si. Hemen hemen 2 milyon civarında kişinin devlet iç borçlanma senedi hesabı bulunduğu tahmin ediliyor, belki çift saymalar olabilir, bu rakam biraz daha aşağı inebilir; ama, hesap anlamında 2 milyonluk bir devlet iç borçlanma senedi elinde tutan yatırımcı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, alıcı tabanı bu anlamda genişledi. Bu aynı zamanda, borç yönetiminde riskin dağıtılması açısından da önemli. Ancak, herhangi bir politikada, faizlerde yükselme, herhangi bir şekilde uygulanan programdan sapma izlenimi verecek kararların da bu portföyü olumsuz etkileyeceğini vurgulamak, bu anlamda da bu türdeki olumsuz etkilerin devlet iç borçlanma senetleri piyasasına ve bu senetleri ellerinde tutan geniş kitleyi olumsuz etkilememesi açısından, bu türdeki politika hatalarının yapılmaması noktasının tekrar altını çizmek gerekiyor.

Yine, borçlarımızın yapısıyla ilgili bir başka grafiğimiz var. Burada da, şu anda yapmış olduğumuz iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama kümülatif vadesi 9,5 ay seviyesinde. Ağırlıklı ortalama kümülatif maliyeti de yüzde 55'ler civarına indi yüzde 75'lerden, yaklaşık olarak son bir yıl içinde.

Yine, borç yönetimimizde zaman zaman tartışılan birkaç konumuz var. Bunlardan bir tanesi, şu anda, Hazine, ihale yöntemi olarak tek fiyat ihale yöntemi uyguluyor, borç yönetiminde seçtiğimiz yöntem şu anda bu. Bu sistem, ihalenin kesildiği yerde oluşan faiz oranının kazanan tüm tekliflere uygulanması esasına dayanmakta. Tek fiyat yöntemi, ilk bakışta, sanki herkesin, bu ihalelerin borçlanma maliyetini artırıyormuş gibi değerlendiriliyor, böyle bir yanlış algılama var. Aslında, tek fiyat ihale sistemi, biraz sonra da anlatacağımız gibi, genel faiz teklif seviyesini aşağıya çekebilecek unsurlar içeriyor.

Nakit iç borçlanmanın bir başka ihale yöntemi, daha önce uyguladığımız çoklu fiyat ihale yöntemi. Çoklu fiyat ihalelerinde ise kazanan yatırımcılardan her biri ihalede satılan senedi kendi teklif ettiği faiz oranından satın almakta ve bu durumda da düşük faiz teklif ederek ihaleyi kazanan; ancak, teklifleri genel ihale ortalamasının altında kalan yatırımcılar, piyasa koşullarına göre zarar etmektedirler. Kazananların laneti olarak adlandırılan bu durumdan kaçınmak isteyen yatırımcılar için, tek fiyat ihale sistemi, özellikle ekonomide belirsizliklerin arttığı, fiyatlamanın zor olduğu durumlarda, hem teklif verenler açısından hem de Hazine açısından tercih edilebilir bir yöntem olmaktadır. Dolayısıyla, şu anda tercih ettiğimiz yöntem, tek fiyat ihale sistemidir.

Yine, borç yönetimimiz daha çok iç borçların yönetimine odaklanıyor gibi olsa bile, konsolide dış borç stokumuzun burada bir sunumu var. Faiz yapısı ve vadesi ve döviz kompozisyonu açısından daha yönetilebilir bir konumda ve konsolide dış borç stokumuz ağırlıklı olarak uzun vadeli borçlardan oluşmakta ve ortalama vadesinin döviz cinslerine göre 8 ila 10 yıl arasında değiştiğini söylememiz mümkün.

Borç stokumuzdaki bu gelişimden sonra, bu stoku yönetmek için neler yapıyoruz, karşı karşıya kaldığımız riskler ne, bu riskleri en aza indirebilmek için nelerle uğraşıyoruz, neler yapılması gerekiyor

konusuna geçmek istiyorum kısaca. Burada da, aslında, üç temel husus var. Makroekonomik politikalar önemli, borç yönetiminin etkinleştirilmesinde; hukukî ve kurumsal altyapının güçlendirilmesi önemli ve risk yönetimi kavramının bu sistem içine derc edilmesi önemli. Bunlar, iyi bir borç yönetiminin ve hatta kamu alacak yönetiminin yapı taşları olarak değerlendirilebilir.

Şimdi, makroekonomik politikada üzerinde durulması gereken şey faiz dışı fazla. Kamu borç stoku yüksek olan ülkelerde faiz dışı fazlanın hangi nedenlerden dolayı vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıktığını bu yansıda gösteriyoruz. Risk primini düşürmek, borcun özellikle sürdürülebilirliğinin sağlanması, enflasyon beklevişlerinin ortadan kaldırılması açısından bu önemli. Peki, faiz dışı fazla bizi nereye götürecek; aslında, para politikası ve parasal disiplinle faiz dışı fazla vermek, yani, malî disiplinin sağlanması, borcun sürdürülebilirliğini, kredibilite artışını, bu şekilde beklenen enflasyondaki gerilemeyi ve bununla birlikte de faizlerde risk priminin düşmesine ve reel faizlerin düşmesine yol açacak. Giderek daha fazla faiz dışı fazla verme gereğinin azalmasıyla da, bundan dolayı, artık, vergileme yoluna gidilmemesi mümkün olacağı için de, fonların hem kamunun ihtiyacının azalması hem de özel sektörün bu fonları kullanması nedeniyle, hepimizin bildiği süreçler içinde büyüme sürecine olumlu etki yapması gerekiyor. Dolayısıyla, faiz dışı fazla, büyüme sürecini engelleyen değil, tam tersine, güdüleyen, orta vadede bir değişken; ama, bunu yaparken de, faiz dışı fazlanın da artık kalitesine önem vermemiz gerekiyor ki, kamunun, devletin bazı hizmetlerinin yürütülmesinde sorunlarla karşı karşıya kalınmasın.

Burada, Hazinenin borç ve alacak portföyünün maruz kaldığı riskler var. Bütçe finansmanı için yaptığımız borç çevrilememe riskiyle karşı karşıya kalabilir; bütçe finansmanı ve proje finansmanı likidite riskiyle karşı karşıya kalabilir; bütçe finansmanı proje finansmanı koşullu hükümler ve alacak portföyü, döviz kuru riski, faiz riski ve operasyonel risk dediğimiz risklerle karşı karşıya kalabilir. Bura-

daki bloklar, hangi yükümlülük unsurlarının ne tür risklerle karşı karşıya kalabileceğini gösteren bir genel çerçeve. Bu risklerin bir şekilde yönetilebilmesi için, biz, 2002 yılının Nisan ayında, Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunu Meclisten geçirdik. Bu kanunun hazırlıkları aslında iki yıl sürdü, çok detaylı bir çalışma yapıldı ve buna paralel olarak da, borç ve risk yönetiminin koordinasyonuyla ilgili, risk kontrol fonksiyonlarıyla ilgili ve en son borç yönetim komitesinin işleyişine ilişkin yönetmelik ve genelgelerle de borçlanma hukukunun ikincil mevzuatı oluşturuldu. Burada temel amaç, iç ve dış borçlanmanın yönetilmesi, Hazine garantisi verilmesi ve garantilerin şartlarında değişiklik yapılması, kamu kurum ve kuruluşlarına borç verilmesi, Hazine alacaklarının tahsili, Hazine nakit yönetimi, yabancı ülke ve kuruluşlara borç ve hibe verilmesi, ekonomik ve malî işbirliği kapsamında hibe verilmesi işlemlerinin yürütülmesinin Hazineden sorumlu Bakan yetkisine verilmesidir, kanunun temel öngördüğü özellikler bunlardır; ama, borçlanma kanunu bir bütün olarak borç ve risk yönetiminin hukukî altyapısını oluşturmak açısından ne getiriyor diye bakacak olursak, öncelikle, borç ve alacak yönetiminin etkinleştirilmesine yönelik birtakım unsurlar ortaya çıkarıyor. En önemli unsurlardan bir tanesi malî disiplin. Malî yükümlülük yaratan işlemlerde dağınık yapıyı ortadan kaldırıp, tek bir yetkili makamın, Hazineden sorumlu Devlet Bakanı'nın belirlenmesi burada önemli ve yine, bütçe kanunlarıyla her yıl borçlanma ve garanti limitlerinin ortaya konulması önemli. Burada da, dışarıda da sizlerin takdirine sunduğumuz, Meclise de gönderdiğimiz kamu borç yönetimi raporuyla da, hesap verilebilirlik anlayışı içerisinde, Hazinenin yapmış olduğu borçlanma işlemleriyle ilgili detaylı bilgileri içeren raporumuzu da hem web sitemizde hem de üniversitelerde, kamu kurumlarında ve yine Meclisimizde sunuldu. Meclisimiz ne zaman isterse, bu rapor üzerinde onları bilgilendirmeye de hazırız.

İşte, bu suretle oluşturulan esaslara uygun olarak, bu temel ilkeler çerçevesi içinde geliştireceğimiz politikalarla, bu kırmızı olarak

görünen risk faktörlerini, yani, vade, reel faiz ve borçlanma kompozisyonunu daha olumlu hale getirebilmek ve bunların getireceği olumlu etkilerle birlikte de büyüme sürecine, borç yönetimindeki etkinliği sağlamak suretiyle katkıda bulunmayı amaçlıyoruz. Borç ve risk yönetiminin hukukî yapısını düzenlerken, Hazine kendi içindeki organizasyon yapısını da yeniden değiştirdi ve uluslararası uygulamalara paralel olarak, borçlanma yapan birimlerle riski değerlendiren birimlerin birbirinden ayrılması ve buna ilişkin ön ofis, orta ofis ve arka ofis şeklinde, diğer ülkelerin borç ofislerindeki kurumsal yapıya döndü.

Riske nasıl bakıyoruz; biz, buna, malî risk yaklaşımı diyoruz. İki türlü riskimiz olabilir; bir tanesi, sol taraftaki koşullu yükümlülükler adı altında, şu anda vukuu muhtemel olmayan ama ileride muhtemel olabilecek muhtelif garantilerden doğan risklerimiz olabilir. Bunlar kredi riski, likidite riski gibi, operasyonel risk gibi riskler olabilir ya da doğrudan, yapmış olduğumuz bütçe finansmanından kaynaklanan borçlanmalar nedeniyle karşı karşıya olacağımız risklerdir ki, bunlar da yine döviz kuru riski, faiz riski, likidite riski gibi riskler. İşte, bunların hepsinin toplamına biz malî risk diyoruz ve bu riski yeni yapılanmada yönetmeye çalışıyoruz. Bu konudaki temel yaklaşımımız da, riskin önceden tanımlanması, ölçüm tekniklerinin geliştirilmesi, izlenmesi, raporlanması ve buna göre kontrol altına alınmasıyla ilgili faaliyetlerimiz var. Aslında buraya ben tabiî tek başıma gelmedim, destek kıtalarımızla geldim ve burada, muhtelif, oturanlar arasında bizim intihar komandolarımız da var, kamu finansmanının değerli mensupları da burada. Sorularınız olursa, teknik bazda, kendileri de burada, memnuniyetle cevaplandıracaklar. Bu şekilde oluşturulan bir borç yönetimi yapısı içinde, eğer ekonomik programı esas alacak olursak ve buna altyapı teşkil eden borçlanma kanunu, Merkez Bankası Kanunu, malî sistemdeki düzenlemeler ve diğer yapısal düzenlemelerle malî disiplini, borç yönetimindeki etkinliği sağlarsak, Merkez Bankasının enflasyon hedeflemesine de bunun olumlu katkısı olacağını düşünürsek ve sağlıklı bir malî sektörün de

bütün bu risklerin azaltılmasında olumlu etkisi olacağını düşünecek olursak, bütün bunlar, bizi, sürdürülebilir büyüme sürecine götürecek unsurlardır. Bu anlamda da, nihaî olarak bu hedefe ulaşırken, piyasa dengelerinin gözetilmesi, siyasî otoritenin desteği ve kurumlar arası koordinasyon son derece önem arz etmektedir. Bu şartlarda biz bu borcun etkin bir şekilde yönetilebileceğini ve çevrilmesinde bir sorunun olmayacağını düşünüyoruz. Aksi takdirde, günü kurtarmaya yönelik politikalarla borcu yönetmekten çok, idare etmek gibi bir durumla karşı karşıya kalabiliriz; ama, biz böyle bir durumla karşı karşıya olmadığımızı, bu, ekranda görülen mantık silsilesinin ve kararlılığın gösterilmesi halinde, Türkiye'nin önümüzdeki belki de bir beş sene içinde, Avrupa Birliği kriterlerine uyabilecek bir iktisadî yapıya dönüştürülebileceğini düşünüyoruz.

Ben, bu vesileyle, beni dinlediğiniz için tekrar teşekkür ediyorum ve tekrar, 58 inci yılınızı kutluyorum. Saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN – Kapsamlı izahatınız için çok teşekkürler Sayın EMİL.

Şimdiki konuşmacımız Sayın Kemal KILIÇDAROĞLU. Kendisi eski bir Hesap Uzmanı. Kemal KILIÇDAROĞLU, Gelirler Genel Müdür Yardımcılığı yaptı, Bağ-Kur Genel Müdürlüğü yaptı, Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü yaptı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında Müsteşar Yardımcılığında bulundu. Bir dönem, Vatandaşın Vergisini Koruma Vakfının da Başkanlığını yapan Sayın KILIÇDAROĞLU, şu anda CHP İstanbul Milletvekili.

Buyurun Sayın KILIÇDAROĞLU.

KEMAL KILIÇDAROĞLU – Teşekkürler Sayın Başkan.

Ben, Sayın EMİL'in bıraktığı yerden, isterseniz, Sayın Bakanın sabah yaptığı bir sunuşla bağlantı kurarak sözlerime başlamak istiyorum.

Şimdi, Sayın EMİL, 1950'den -yanlış hatırlamıyorsam- başlayan bir tablo çizdi ve o dönemlerde de devalüasyonların, borç stoklarının artması ve o günkü bütçe içerisinde, Türkiye'nin moratoryum ilan etmesi, hatta, belki gençler hatırlamayabilirler ama, 5 sente muhtaç bir bütçenin bir Başbakan tarafından israf edilmesi gibi bir tablo var. Sayın Bakan sabahki konuşmasında şöyle bir ifade kullandı: "Türkiye'nin en önemli problemi kamudur." Yani, kamu yönetimi bu haldeyse, sistem düzelmez. Aslında, onu kamu olarak algılamak yanlış. Türkiye'nin en ciddî ve en önemli problemi, siyaset kurumunun içinde bulunduğu açmazdır. Eğer siyasetçi, politikacı dürüst, namuslu olursa, ülkesini severse, yurtsever olursa, bugün karşılaştığımız tabloların hiçbirini konuşmazdık biz. Neden bu duruma geldik; kötü siyasetçinin bizi bugün getirdiği nokta ve maalesef, bizim tartıştığımız olaylar. Bakınız, son kamu borçlarının çok yükselmesi, hatta, sokaktaki yurttaşı bile endişelendiren boyutlara ulaşması, bizim günlük hayatımızda bazı deyimlerin de sirküle etmesine yol açtı. Ben onları çıkardım, belki keyifli bir şey olur diye. Sırayla okumak istiyorum; tabiî, bunlar benim aklıma gelenler, belki sizler daha fazlasını da bilirsiniz: Faiz dışı fazla... Eskiden tartışmazdık, okullarda okutulmazdı bizim zamanımızda, şimdi var. Borçların döndürülmesi, borç sarmalı, borç kısırdöngüsü, borç yönetimi, borç stoku, borç dinamiği, borcun sürdürülebilirliği, net borç stoku, borç servisi, koşullu yükümlülük, en iyi borçlanan ülke -biliyorsunuz, bir dönem bizim bir Hazine Müsteşarımız, Londra'da en iyi borçlanan

ülke ödülünü aldı- piyasa yapıcısı veya yapıcıları, kendi kendini besleyen kötümserlik, dışsal şok, krizi tetiklemek, likidite sıkışıklığı, kırılgan ekonomik yapı... Daha bunu sürdürmek mümkün. Bütün bunlar, aslında, Türkiye'nin son yıllarda ne kadar kötü yönetildiğini ve bizim ekonomi literatürümüze neleri kazandırdığını görüyoruz, bize o örnekleri veriyor.

Şimdi, yine Sayın EMİL, borç yönetimiyle ilgili bazı temel kurallardan bahsetti; işte, hesap verilebilirlik, saydamlık gibi... Bizim şu anda, benim bildiğim kadarıyla, 1995 yılından bu yana, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, daha doğrusu Hazine Müsteşarlığı diyelim, daha alt bağlamda söyleyelim, Sayıştaya hesap vermiş değil. Sayıştay, 1995 yılından bu yana, Türkiye'nin borçlarıyla ilgili hesapları onaylamış değil, uygunluk görüşü vermiş değil. Plan ve Bütçe Komisyonunda bu görüşülmüş; evet, hesap verilemediği karara bağlanmış; ama, hâlâ aynı minval üzerine gidiyoruz.

Şimdi, bir şey var; yine Sayın EMİL'in söylediği, 4749 sayılı Yasa, borç yönetimiyle ilgili, 2002 yılında çıkan yasa. Tabiî, öyle bir noktaya geldik ki borçlarda, artık, bunun günübirlik yönetilmesinin mümkün olmadığı çıktı ortaya ve bunun, ciddî, tutarlı politikalarla yönetilmesi lazım; çünkü, bu borcu eritmenin başka koşulları yok; fakat, işin garip tarafı, bunu yapması gereken Türkiye Cumhuriyeti, kendi özgür iradesiyle bunu yapmıyor, dışarıdan dayatıyor, Dünya Bankası bunu yapacaksın diyor; bunu yapmadığın takdirde bu borçları yönetemezsin diyor. Biz onların uyarısı ve telkinleriyle bu yasaları çıkarıyoruz ve yapıyoruz. Dolayısıyla, biz, kendi düşüncemizle, kendi özgür irademizle eğer bunları yapabilseydik, bana göre, bu salonlarda daha güzel, daha rahat konuşabilirdik. Sadece borç yönetimiyle ilgili yasalar mı dayatıldı bize; hayır. Gerçekten de, işte, kamu yönetiminde saydamlaşma diye dayatılan bir başka yasa daha var, 1050 sayılı Yasayı değiştiriyoruz; keşke o da çıksa. Dolayısıyla, bizim kendi çözmemiz gereken sorunları dışarıdan telkinlerle çözmemiz, doğrusunu isterseniz, beni rahatsız ediyor.

KEMAL KILIÇDAROĞLU – Teşekkürler Sayın Başkan.

Ben, Sayın EMİL'in bıraktığı yerden, isterseniz, Sayın Bakanın sabah yaptığı bir sunuşla bağlantı kurarak sözlerime başlamak istiyorum.

Şimdi, Sayın EMİL, 1950'den -yanlış hatırlamıyorsam- başlayan bir tablo çizdi ve o dönemlerde de devalüasyonların, borç stoklarının artması ve o günkü bütçe içerisinde, Türkiye'nin moratoryum ilan etmesi, hatta, belki gençler hatırlamayabilirler ama, 5 sente muhtaç bir bütçenin bir Başbakan tarafından israf edilmesi gibi bir tablo var. Sayın Bakan sabahki konuşmasında şöyle bir ifade kullandı: "Türkiye'nin en önemli problemi kamudur." Yani, kamu yönetimi bu haldeyse, sistem düzelmez. Aslında, onu kamu olarak algılamak yanlış. Türkiye'nin en ciddî ve en önemli problemi, siyaset kurumunun içinde bulunduğu açmazdır. Eğer siyasetçi, politikacı dürüst, namuslu olursa, ülkesini severse, yurtsever olursa, bugün karşılaştığımız tabloların hiçbirini konuşmazdık biz. Neden bu duruma geldik; kötü siyasetçinin bizi bugün getirdiği nokta ve maalesef, bizim tartıştığımız olaylar. Bakınız, son kamu borçlarının çok yükselmesi, hatta, sokaktaki yurttaşı bile endişelendiren boyutlara ulaşması, bizim günlük hayatımızda bazı deyimlerin de sirküle etmesine yol açtı. Ben onları çıkardım, belki keyifli bir şey olur diye. Sırayla okumak istiyorum; tabiî, bunlar benim aklıma gelenler, belki sizler daha fazlasını da bilirsiniz: Faiz dışı fazla... Eskiden tartışmazdık, okullarda okutulmazdı bizim zamanımızda, şimdi var. Borçların döndürülmesi, borç sarmalı, borç kısırdöngüsü, borç yönetimi, borç stoku, borç dinamiği, borcun sürdürülebilirliği, net borç stoku, borç servisi, koşullu yükümlülük, en iyi borçlanan ülke -biliyorsunuz, bir dönem bizim bir Hazine Müsteşarımız, Londra'da en iyi borçlanan

ülke ödülünü aldı- piyasa yapıcısı veya yapıcıları, kendi kendini besleyen kötümserlik, dışsal şok, krizi tetiklemek, likidite sıkışıklığı, kırılgan ekonomik yapı... Daha bunu sürdürmek mümkün. Bütün bunlar, aslında, Türkiye'nin son yıllarda ne kadar kötü yönetildiğini ve bizim ekonomi literatürümüze neleri kazandırdığını görüyoruz, bize o örnekleri veriyor.

Şimdi, yine Sayın EMİL, borç yönetimiyle ilgili bazı temel kurallardan bahsetti; işte, hesap verilebilirlik, saydamlık gibi... Bizim şu anda, benim bildiğim kadarıyla, 1995 yılından bu yana, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, daha doğrusu Hazine Müsteşarlığı diyelim, daha alt bağlamda söyleyelim, Sayıştaya hesap vermiş değil. Sayıştay, 1995 yılından bu yana, Türkiye'nin borçlarıyla ilgili hesapları onaylamış değil, uygunluk görüşü vermiş değil. Plan ve Bütçe Komisyonunda bu görüşülmüş; evet, hesap verilemediği karara bağlanmış; ama, hâlâ aynı minval üzerine gidiyoruz.

Şimdi, bir şey var; yine Sayın EMİL'in söylediği, 4749 sayılı Yasa, borç yönetimiyle ilgili, 2002 yılında çıkan yasa. Tabiî, öyle bir noktaya geldik ki borçlarda, artık, bunun günübirlik yönetilmesinin mümkün olmadığı çıktı ortaya ve bunun, ciddî, tutarlı politikalarla yönetilmesi lazım; çünkü, bu borcu eritmenin başka koşulları yok; fakat, işin garip tarafı, bunu yapması gereken Türkiye Cumhuriyeti, kendi özgür iradesiyle bunu yapmıyor, dışarıdan dayatıyor, Dünya Bankası bunu yapacaksın diyor; bunu yapmadığın takdirde bu borçları yönetemezsin diyor. Biz onların uyarısı ve telkinleriyle bu yasaları çıkarıyoruz ve yapıyoruz. Dolayısıyla, biz, kendi düşüncemizle, kendi özgür irademizle eğer bunları yapabilseydik, bana göre, bu salonlarda daha güzel, daha rahat konuşabilirdik. Sadece borç yönetimiyle ilgili yasalar mı dayatıldı bize; hayır. Gerçekten de, işte, kamu yönetiminde saydamlaşma diye dayatılan bir başka yasa daha var, 1050 sayılı Yasayı değiştiriyoruz; keşke o da çıksa. Dolayısıyla, bizim kendi çözmemiz gereken sorunları dışarıdan telkinlerle çözmemiz, doğrusunu isterseniz, beni rahatsız ediyor.

Şimdi, yine Sayın Bakanımız, sabahleyin, borç yönetiminin çok önemli olduğunu söyledi ve gerçekten, Türkiye'nin gündeminde borçların günlük politikayı da, 5 yıllık icraat için gelen hükümetleri de, son derece sıkıntılı bir tabloyla karşı karşıya bıraktığını söyledi; doğrudur. Böyle olduğu da kesindir; ama, şimdi, burada iki şeyin altını çizmek gerekiyor. Bunlardan birincisi şu: Bu borçları biz ödeyeceğiz. Nasıl ödeyeceğiz; bu borçları ödemenin birinci koşulu, yükleri yurttaşlar arasında eşit dağıtmaktır. Eğer eşit dağıtmazsanız, güven ortamını kesinlikle sağlayamazsınız. İkinci konu, bugünkü bütçe sistemiyle bizim bu sistemi kurtarmamız mümkün değildir. Bu bütçe sistemi bana göre ömrünü doldurmuş, çöpe atılması gereken bir bütçe sistemidir. Artık, üç yıllık bütçeye geçmek, gelecek yıl bütçesini hazırlamak, buna uygun projeleri geliştirmek, mutlaka, ama mutlaka zorunlu. Yine, bütçeyle ilgili, Sayın Bakanımız çok enteresan bir bilgi de verdi "bütçe yasaları çok önemli yasalardır" dedi. Doğru, çok önemli yasalardır. "Bu yasalar Cumhurbaşkanı tarafından veto edilemez" dedi. Evet, veto edilemez; ama, bu şu anlama gelmemeli; mademki Cumhurbaşkanı veto etmiyor, ben de onun veto edemeyeceği, ama, yasalara aykırı bütün düzenlemeleri bunun içine koyayım... Bunu yaptığınız zaman, topluma karşı güven sarsılır ve sizinle toplum arasında güven bunalımı doğar. Bakın, bir tek örnek vereceğim size; bu bütçe yasasına Bağ-Kur'la ilgili bir hüküm konuldu. Bu yılın sonuna kadar, borcu olan Bağ-Kurlular borçlarını yatırmazlarsa, Bağ-Kur Genel Müdürlüğü bunları Bağ-Kur kapsamından çıkaracak. Akıl var, mantık var. Bir Bağ-Kur yasası var ve zorunlu sigorta borcu yatırmadı diye ben seni bu sigorta kapsamından çıkaracağım. Peki, ne olacak, ertesi gün buna yeşil kart verecek. Düşünün, acz içinde olan bir devleti, bütçe yasası kanıtlıyor. Yasa var, güç var, gidip borcunuzu alın yatırmıyorsa kişi. Alamıyorum diyor; ama, ben seni çıkararak cezalandıracağım. O zaman şunu da yapsınlar; vergisini ödemeyen mükelleflerin de vergi dairesinden kayıtlarını silsinler; ne yapalım, vergiyi ödeyemiyorsunuz, ben de sizin kaydınızı silerim...

Yine, benzer bir şey; yükün adil dağılmasını mutlaka söylemiştim. Bu çok önemli, topluma güven vermek açısından. Dünyada ilk kez bir şey gerçekleşti bu bütçe yasasıyla, emekli aylıklarından yüzde 1 kesinti yapıldı. Arkadaşlar, emekli aylığı bir gelir değil ki, benim otuz yıllık, kırk yıllık emeğimin ürünü ve bu, yasalara göre, bunlar için haciz dahi uygulanamaz. Haczedilemeyen bir gelire siz vergi getiriyorsunuz; bunun mantıkla, adaletle, kamu yönetimindeki açıkları kapatmakla, borçları kapatmakla ne ilgisi olabilir? Gücünüz eğer emeklinin maaşına yetiyorsa, siz başarılı olamazsınız.

Değerli arkadaşlar, bir konuya daha değineyim. Borçlandık; her ülke borçlanıyor. Sabahleyin, ilk bölümde Sayın Uygur Hocam da bazı bilgiler verdi ve bazı ülkelerin borçlarının bize göre çok daha yüksek olduğunu söyledi. Doğrudur; ama, o ülkelerde güven bunalımı olmuyor. Piyasalar rahat, borçlar zamanında döndürülebiliyor. Peki, bizde niye böyle oluyor; siyaset kurumu güven vermediği için oluyor. Peki, onlar borçları alıp nereye harcadılar, biz borçları alıp nerelerde kullandık. Eğer siz borçları, o borçların ödenebileceği yerlerde kullanamazsanız, gerçekten, etkin ve verimli kullanamazsanız, gün gelir, bu borçları ödeyemezsiniz, savurganca kullanmış olursunuz. Bakın, bir toplumun, kendi geleceğini kurgulayabileceği tek bir alan vardır, o da eğitim. Eğitimi olmayan, eğitilmeyen bir toplumda gelecek kaygısı her zaman vardır. Peki, soruyorum size; son yirmi yılda, otuz yılda, biz eğitime ne ayırdık? Çocuklarımızı okula niye gönderiyoruz; diploma alsınlar diye; ama, bir şeyler öğrensinler diye dershaneye gönderiyoruz. Bu yanlış mı, doğru mu? Eğer doğruysa, o zaman, alınan borçların gereksiz yerlerde kullanıldığını hep beraber görmüş oluyoruz. Verimli alanda kullanılmazsa, doğru kullanılmazsa, bugünkü açmazlarla karşı karşıya geliriz.

Şimdi, ben konuyu fazla uzatmak istemiyorum; buraya gelmeden önce bazı internet sitelerinden tabiî bulabildiğimiz kadarıyla, her ne kadar saydamlıktan söz ediliyorsa da, ben, kamu hesaplarının hâlâ saydam olduğuna kişisel olarak inanmıyorum. Şimdi, en son, bu çıkan yasadan sonra, kamu borç yönetimi raporu yayımlandı ve

bundan sonra, üç ayda bir, Plan ve Bütçe Komisyonuna, borçların ne durumda olduğuna dair raporlar verilecek ve böylece, siyaset kurumu da, borçlar azalıyor mu, artıyor mu diye bunları öğrenmeye çalışacak, belki de daha sağlıklı önlemler almak için; ama, işin garip tarafı, bugüne kadar siyaset kurumu böyle bir şeye ihtiyaç dahi duymuş değil. Nasıl olsa borçlanırız, benden sonrakiler düşünsün mantığı egemen olmuş bizim siyasette.

Şimdi, şöyle bir tablo var. Kamu borç yönetimi raporunun 58 inci sayfasında, konsolide nakit borç stokunun gayri safî millî hâsıla içindeki payının 2001'de yüzde 87'den, 2002'de yüzde 78'e indiğini görüyoruz. 9 puanlık bir düşme var. Toplam kamu borcunun gayri safî millî hâsıla içindeki payı da, aynı dönemde yüzde 92'den yüzde 79'a iniyor; burada da 13 puanlık bir azalma görülüyor; fakat, bu raporda şöyle bir belirleme de var: Diyor ki, yüzde 33'lere varan ölçülerde yüksek reel faizler ödedik. Yani, borçlanırken, enflasyonun yüzde 33 üzerinde bir reel faiz ödedik diyor. Dönüyoruz, Maliye Bakanlığının kamu hesapları bültenine ki, bugün için, Türkiye'deki en sağlıklı verileri burada bulmak mümkün. Bu olayı başlatan Değerli Genel Müdür de aramızda, Sayın Fikret Sevinç; onu da, gerçekten, yürekten kutlamak istiyorum. Maliye Bakanlığının o muhafazakâr yapısı içinde, çağdaş bir pencere açtığı için. Orada da gayri safî millî hâsılada faiz dışı fazlanın yüzde 4,7'si olduğu ifade ediliyor. Şimdi, şu soruyu insan kendisine sormadan edemiyor: Diyoruz ki, yüzde 15'lere varan bir reel faiz ödüyoruz. Yüzde 33 diyor ama, biz yine yüzde 15 diyelim. Faiz dışı fazlamız yüzde 4,7. Şöyle bir baktığımızda, reel faizle, bütçe dışı fazlayı karşılaştırdığımızda, reel faizin yüzde 5'lik kısmını bile zor karşıladığını görüyoruz. Şimdi, 2002 yılında, bu durumda yüzde 10 için yeniden en az borçlanmamız gerekiyor; çünkü, yüzde 15 reel faiz ödüyoruz, 4,7, hadi ona yüzde 5 diyelim bütçe dışı fazla yarattık; ama, bizim aradaki farkı kapatmamız için yüzde 10 daha borçlanmamız lazım; ama, kamu yönetimi raporunda diyor ki, bizim borçlarımız azaldı. Bunu anlayamıyorum ben şahsen.

Yine, Hazinenin internet sitesine baktım; konsolide bütçenin dış borç stoku 2002 yılı sonunda 56 milyar dolar. 2003'ün Nisan'ına bakıyoruz hemen, 4 ay sonraya; 2 milyar dolar artmış, 58 milyar dolar. Yani, azalma değil, artma var.

Yine, bir bilgi daha vereyim, bu da Kamu Hesapları Bülteninden; 2003 yılında Nisan ayında, toplam bütçe gelirleri, özelleştirme, hepsi dahil, 27,6 katrilyon lira. 2003 Nisan sonu itibariyle de harcamalar 44 katrilyon lira, yani, gelir harcamaya yetmiyor ve bizler borçlanmak zorunda kalıyoruz bunu kapatmak için.

Yine, bizim iç borç stokuna bakıyoruz; acaba orada hangi durumdayız diye. 2002 sonunda 150 katrilyon lira iç borç stokumuz; Nisan 2003'e geldiğimizde, iç borç stokumuzun 20 katrilyon lira artarak 170 katrilyon liraya ulaştığını görüyoruz.

Şimdi, bu tablolar, ya bunlar doğru veya Hazine Müsteşarlığı'nın yayınladığı kamu borç yönetimiyle ilgili raporu doğru. Bizim istediğimiz şu değerli arkadaşlar; sade yurttaş olarak, bir politikacı olarak değil, sade yurttaş olarak istediğimiz şu; kamunun hesapları, son kuruşuna kadar kendi yurttaşına sağlıklı bilgi vermeli. Biz sağlıklı yorum yapmalıyız, doğruları düşünmeliyiz. Eğer bilgiler yanlış ulaşırsa bize, bizim varacağımız sonuçlar da yanlış olur, çözümlemelerimiz de yanlış olur. O nedenle, bunu yapmak gerekiyor.

Yine, şu soruyu sormamız gerekiyor, belki de kendi kendimize sormamızda yarar var. Şimdi, borç rakamlarıyla bütçe rakamları arasındaki bağlantıyı, muhasebe yoluyla kuramıyoruz. Niye kuramıyoruz; devletin muhasebesi varsa, borç rakamlarıyla bu bağlantının kurulması lazım, yani, bunların birbirini tutması lazım. Bunlar birbirini tutmuyor. Tutmadığını kim söylüyor. Sayıştay söylüyor. Yani, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına kamu hesaplarını, harcamalarını denetleyen kurum söylüyor. Şimdi, tahakkuk esaslı bilanço, gelir tablosu veya nakit akış tablosu yapamıyoruz veya yapıyorsak da bunlar bizden gizleniyor. Biz IMF değiliz, biz bu ülkenin yaşayan insanları-

yız. IMF bunları bilecek, ama ben bunu bilmeyeceğim. Niçin? Sizin de bunları bilme hakkınız var.

Ben, belki sorular sırasında gelmez ama, Sayın Bakanımızın açılışta söylediği birkaç şeyi daha belirterek, sözlerime son vermek itiyorum. Bunlardan birincisi, Sayın Bakan, sosyal güvenlik kuruluşları açıklarının büyük olduğunu söyledi. Son derece haklı ve 35 yaşında insanı emekli etmenin bu ülkeye ne tür maliyetler getirdiğinin altını çizdi. Doğrudur; ben de uzun yıllar sosyal güvenlik kuruluşlarında genel müdürlük yaparken, bu şikâyetimi her ortamda, her zaman dile getirdim. Peki, bunu dile getiren bir Sayın Bakan, 65 yaşında emekliliği 61'e çekmeye hakkı var mı? Hem şikâyet edeceksiniz hem şikâyet ettiğinizin aksini yapacaksınız. Niçin?! Efendim, kamuda, 61 yaşında olanlardan verim alınamıyor. O zaman, peki, şu düzenlemeyi niye yapıyorsunuz; 61 yaşında emekli olacak ama, ben onların arasından istediğimi karpuz seçer gibi seçeceğim, onlar olurlarsa 65 yaşında emekli olurlar. Şimdi, bunun objektif kamu yönetimiyle bir bağlantısı, bir ilgisi var mı? Olmaması lazım.

Yine, Sayın Bakan şunu söyledi: "Hazine ve Maliye birbirinden ayrı; ama, biz tek iktidar olduğumuz için, bizde sorun yok." Doğrudur, tek başına bir iktidarda sorun olmayabilir. Bana göre sorundur; ama, Sayın Bakana göre sorun olmayabilir. Ama, ülkeyi yöneten bir siyasal iktidarın sadece kendi dönemini değil, ülkenin geleceğini düşünmesi lazım. Hazine ve Maliye ayrıyken sorun yaratıyorsa, bunların birleşmesi lazım, bu kadar basit. Tek partide eğer bunlar birleşecekse bu daha da basit birleşir. Türkiye'de Hazine ve Maliye'nin ayrı kulvarlarda olması, paranın bir yerde toplanıp harcamanın bir yerde yapılmasının faturasını bugün hep beraber ödüyoruz.

Yine Sayın Bakan bir şey söyledi: "Bundan sonra vergi barışı olmayacak" dedi. Burada, hep beraber, önümüzdeki beş altı yıl sonra zaten göreceğiz, yeni bir af kanunu nasıl geliyormuş, hep beraber göreceğiz. Niçin göreceğiz; insanlar, daha vergi barışının çıktığının birinci ayında gördüler. Çünkü, taahhüt ettiği paralarının ancak yüzde 63'ünü ödediler, diğerlerini ödemediler.

Sayın Bakan şunu söylüyor: "Vergisini ödemeyenlerin her an kapısını çalabiliriz, her an alabiliriz, özellikle kayıt dışı olanları." İyi de, kayıt dışını nasıl tespit edeceksiniz ki; vergi dairesinde kaydı yok zaten adamın. Kaydı olmayanın kaydını nasıl bulacaksınız; bu sorunun yanıtı henüz verilmiş değildir. Keşke Sayın Bakan burada olsaydı da, bu sorunun yanıtını hep beraber öğrenseydik. Vergi dairesinde kaydı olmayanı nasıl yakalayacağız biz.

Özelleştirmeyle ilgili, Sayın Bakan, oldukça esprili ve güzel, bizleri de gülümseten, güzel sözler söyledi; "ben satarım" dedi. Evet, satabilir. Verimsiz KİT'lerin satılması kadar doğal bir şey olur mu; satılması lazım. Şimdi, ben size, özelleştirmeyle ilgili öyküyü anlatayım da arkadaşlar, bu satışlar nasıl oluyor onu görün. Satışlar şöyle... Bunları da ben uydurmuyorum, onu da söyleyeyim, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın yıllık yayımladığı rapor'lardan söylüyorum. Çıkıyorsunuz ihaleye, geliyor bir kişi alıyor, bunu ben aldım diyor, káparosunu yatırıyor siz de veriyorsunuz. Taksit ödeme sırası gelince, gidip Yüksek Özelleştirme Kuruluna bir dilekçe veriyor; efendim, ben sıkışık durumdayım, bunu erteleyebilir miyiz diye. Özelleştirme Yüksek Kurulu bir karar alıyor, erteliyor bunu. Özelleştirildikten bu yana 19 yıl geçmesine rağmen, hâlâ parasını ödemeyenler var. Özelleştirildikten bu yana kaparo dışında hiç para ödemeyenler var. Bunları acaba bu hükümet niye almıyor? Eğer biz özelleştirmeyi bu mantıkla yapacaksak, özelleştirmenin yükünü de biz yine sırtımızda taşımış olacağız. Bizim istediğimiz, her sade yurttaşın istediği şu, bu ülkede yaşayan ve ülkesini seven herkesin istediği şu: Özelleştirme mi, hay hay, yapalım; ama, parasını alarak yapalım, birilerine peşkeş çekmeyelim. Eğer bir özelleştirmeyi de KİT'leri birilerine peşkeş çekmek için yapacaksak, bunun adı özelleştirme değil arkadaşlar, biz halkı kandırıyoruz, kamuoyunu kandırıyoruz. Bu raporları niçin acaba biz halka anlatmıyoruz, bu raporları niçin yayınlamıyoruz. Keşke bunlar da, tıpkı Hazinenin internet sitelerinde, bakın şu yayınlandı ve gerçekten, kamuya olabildiğince şeffaf bilgiler sunmak istiyor Hazine Müsteşarlığı. Keşke bunu Özelleştirme İdaresi Başkanlığı da yayınlaya-

bilse. Bakın, Sayın Abdüllatif ŞENER Özelleştirme İdaresi Başkanı iken, yapılan bu uygulamaların yasaya aykırı olduğunu, bütün ertelemelerin reddedilmesi ve paraların tahsil edilmesi gerektiğini söyledi. Ne oldu; Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Sayın Abdüllatif ŞENER'den alındı.

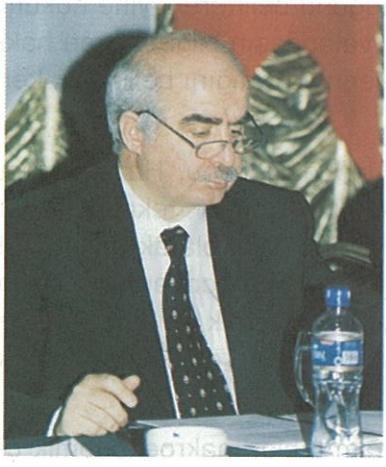
Ben, sözlerime burada son veriyorum. Umuyorum, gelecekte, borcu az, kaynakları çok; ama, o kaynakları etkin, güzel yerlerde kullanan bir Türkiye dileğiyle sözlerime son veriyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN – Çok teşekkürler Sayın KILIÇDAROĞLU.

Son panelistimiz, Sayın Prof. Dr. Nazım EKREN. Sayın EKREN, akademik kariyerinin yanında, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdürlüğü ve Türkiye Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü yaptı. Kendisi, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurucu üyesidir ve şu anda da İstanbul Milletvekilidir.

Buyrun Sayın EKREN.

NAZIM EKREN – Teşekkür ediyorum.

Ben de öncelikle Hesap Uzmanları Kurulu'nun 58'inci yıldönümünü kutluyor, gelecek kuşaklarda, gelecek dönemlerde, buna benzer çok daha ilginç konulara imza atmasını ve bizlere bir tartışma ortamı yaratmasını temenni ediyorum.

Sözlerime başlamadan önce, Sayın KILIÇDAROĞLU'nun ifa-

de ettiği, değerlendirdiği konular, yine Meclis konuşmasına dönmemesine gayret sarf ederek, çok özet, çok ana hatlarıyla, çok daha kısa olsa cevap verip, sonra geçmek istiyorum.

Son sözleri, Türkiye'nin gelecek dönemlerde yönetilebilir bir borç yapısını ve bunun da doğal sonucu olarak, düşük faiz, uzun vade ve yüklerin iyi dağıtılmış bir borç yapısına sahip olma isteğini, Adalet ve Kalkınma Partisi, hem Plan ve Bütçe Komisyonu'nda hem Mecliste çok açık olarak, net ifade etmiştir, belirtmiştir. Bunun zaman alacağı, bununla ilgili altyapının kurulması gerektiği ve bunun sadece bir parti değil, belki de devletin değişik kurumlarının koordinasyonundan geçtiğini bir kez daha belirtmek istiyorum.

Bir başka nokta, Sayın Maliye Bakanımızla ilgili; tabiî, ben açılışta bulunmadım. O bakımdan, çok da fazla yorum da yapmak istemiyorum; ama, kamu borç yönetimi tartışması çerçevesinde, Maliye Bakanlığı'na bağlı veya ilgili kuruluşların yeniden yapılandırılmasını tartışıyor olsaydık, Sayın KILIÇDAROĞLU ile oldukça ortak yön bulabilirdik; ama, konu bunun dışında olduğu için ben onlara da fazla cevap vermek istemiyorum.

Son olarak da, vatandaşımızın bilgi edinme hakkının son derece demokratik ve doğru bir hak olduğunu belirterek, yine hükümetimiz döneminde hazırlanmakta olan, vatandaşın bilgi edinme hakkının ve bununla ilgili yasal düzenlemelerin yapıldığını belirterek kendi konuma geçiyorum.

Benim sizlerle paylaşmayı düşündüğüm konu, Hazine Müsteşarlığı'mızdan gelen sayın arkadaşımızın verdiği teknik bilgilerin dışında, kamu borç yönetiminin ekonomi politiği olarak adlandırabileceğimiz farklı bir düşünceyle baktığımızda, bu borçların doğuşunu, gelişimini, ortaya çıkışını ya da yönetiminin politik açıdan değerlendirme sürecinde önemli olan faktörlerin neler olduğu konusunda odaklaşacaktır.

İkinci slaytta sizlere takdim ettiğim tablo, makroekonomik çerçeveyi, bu tebliğde, bu tartışmada bize yardımcı olan birkaç tane

faktörü derleyen, toparlayan bir yaklaşım olarak sunmak istiyorum. Hem uygulamada hem de teoride, sektörleri, belli başlı dört sektöre bölebiliriz. Buradaki temel amaç, farklı sektörler arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Reel sektör, finans sektörü, malî sektör ve dış sektör dediğimizde, bu sektörlerde hangi kurumların gerçek veya tüzelkişi olarak veya hangi yasal düzenlemelerin söz konusu olduğunu dikkate aldığımızda, karşılıklı etkileşimin daha kolay ortaya çıkacağı açıktır. Bütün bu yapı içinde, özellikle kısa vadeli makro ekonomi yönetimine odaklandığınızda üzerinde durulması gereken üç temel değişken enflasyon, faiz ve döviz kurudur. Hem bunların doğuşu hem gelişimi hem de karşılıklı etkileşimi birçok faktöre bağlı olsa da, ekonomide en büyük oyuncu devlet olduğu için, kamu olduğu için ve bu da çoğunlukla Maliye Bakanlığı'nda odaklandığı için ya da onun yönetiminde olduğu için, bu çerçevede değerlendirildiğinde hem bütçenin hem de borç yönetiminin özellikle bu üç değişkeni etkileyerek, ekonominin tümüne yeniden bir şekil vermenin arka planını çizdiğini belirtmek istiyorum.

Bu çerçevede üzerinde durulması gereken ekonomi dışı faktörler de var. Sayın KILIÇDAROĞLU bunu çok net olarak belirtti; ama, ben yine kısaca belirtmek istiyorum. Ekonomide hedeflenen sonuçlara ulaşmak ya da çok net ifadeyle, arzulanan bir katma değeri yaratmak için, sadece ekonomik faktörlerle oynamak, onları yeniden şekillendirmek yetmiyor. Bu çerçevede, oyunun diğer faktörleri dediğimiz ya da arka planı dediğimiz dört tane önemli faktör var. Bunlardan bir tanesi ekonomi hukukudur; oyuncuların bu işi nasıl yapması gerektiğini sınırlayan kurallardır. İkincisi etik değerlerdir; bu çerçevede, bireylerin olaya yaklaşım tarzını özetleyebilir. Bununla ilgili Türkiye'de oldukça fazla işin yapılması gerektiğini söylemeye gerek yok. Bir diğeri ise toplumsal katmanların ya da bireylerin oluşturduğu KİT'lerin zihinsel arka planını oluşturan sosyal ve kültürel yapıdır ve sonuncusu da, şu anda içinde bulunduğum konumdan dolayı bizlere düşen, siyasî yapının yeniden kurgulanmasıdır.

Ekonomi yönetiminin performansını ölçmek istediğimizde, konu eğer borç yönetimiyle ilgiliyse, birkaç tane değişkenden bahsedip sonra sadece bununla ilgili odaklanmaya geçmek istiyorum. Ekonomi yönetimleri ister kısa vadeli ister uzun vadeli, yaptıkları işleri toplum açısından değerlendirmek istediğimizde dört veya beş tane kantitatif gösterge önem kazanır. Bunlardan üç tanesi parasal değişkenlerdir; yani, serbest piyasa ekonomisini benimsemişseniz, o fiyatların oluşum süreci içinde oluşturduğunuz ortam oldukça önemlidir. Dolayısıyla, enflasyon, döviz veya faizin oluştuğu ortamı, kamu maliyesini ya da malî politikaların ya da biraz daha somut şekilde bütçenin ya da söz konusuysa borçların nasıl kurgulandığı ve yönetildiği oldukça önemli hale gelir. İkincisi ise, reel sektörle ilgili olarak, işsizlik ve büyüme oranlarıdır. Bir diğeri ise, ekonominin tümünü kapsayan iç ve dış dengedir. Burada önemli olan husus, Sayın Müsteşar Yardımcısının da belirttiği şekilde, faiz dışı fazladan daha çok, onunla birlikte, bütçenin genel açığına ve bunun oluşum sürecine biraz daha detaylı bakmak gerekir.

Bir diğer slaytta ise, ekonomi yönetiminin temel nedenlerini sizlerle paylaşmak istiyorum. Buradaki temel amacım, ekonomi yönetiminin, bakanların, bürokratların ve diğer ilgili birimlerin olaya bakış ve yaklaşım tarzını şekillendirmesini istediğimiz temel faktörler nelerdir, bunlardan bahsetmek önemli diye düşünüyorum.

Üç tane temel faktör var; etkinlik, verimlilik ve fırsat maliyetleri. Bunlar her ne kadar teknik ifadeler gibi gözükse de, aslında olayın zihinsel arka planını şekillendiren ana faktörlerdir. Etkinlikten kastımız, baştan belirlediğiniz, politikacılar olarak kurguladığınız hedeflere ulaşmak için neyi, ne zaman, ne şekilde yapacağınız konusunda çok somut ve çok net bir deklarasyonunuz olması gerekir. Verimlilikten kastımız ise, eğer yapılabiliyorsa ve sosyal devlet anlayışını da dikkate alarak, maliyet minimizasyonu önem kazanıyor demektir. Fırsat maliyetleri ise, toplumsal beklenti ve tercihleri dikkate alıp, bir tercihler sıralaması yapılmadan kamuda ekonomi yönetimi ya da etkilik sağlamak çok kolay olmayacak demektir.

Bu genel değerlendirmelerden sonra, uluslararası literatürde özellikle borç yönetimi konusundaki yayınlanan değişkenlerin ne anlama geldiğini sadece hatırlatma açısından bir kere daha üzerinden geçmek istiyorum. Ulusal borç ya da devlet borcu olarak deklare edilen verilerin ölçümü, uzun vadeli kamu harcamasının, yine uzun vadeli kamu gelirlerinden fazla olması durumunda bir borç olgusundan bahsedebiliriz. Bunun önemi ise yine tartışmak gerekir belki vakit olursa nesiller arası transferin söz konusu olup olmadığı, faiz ödemelerinin kimler arasında dağıtıldığı ve nasıl yönetildiği ve son olarak da borçlanmanın yapılışı, ihalesi, vade ve faiz bileşiminin nasıl yapıldığı ortaya çıkacak demektir. Yayın şekli ise, bildiğiniz gibi, eğer aksi belirtilmedikçe aylık yayınlanıyor; odak noktası ise, yani bu veriyi niçin kullandığımıza gelince, çok standart bir ilişki var; borçların değişik iç ve dış borçlar olabilir, borçların kompozisyonuna bağlı bir yapılanma olabilir ya da para birimine bağlı yeniden bir tasnif olabilir millî gelir içindeki trendinin gözden geçirilmesi önem kazanıyor demektir.

Dış borçlarda ise, aynı şekilde farklı bir tabloyla karşılaşabiliriz. Burada da dış borçta kamu ve özelin birlikte oluşturduğu net borçlanma önemlidir. Burada ise asıl önemli olan husus, ihracat gelirleriyle, eğer yapılabiliyorsa diğer aktif döviz girişleri de olabilir turizm ve saire, işçi dövizleri gibi, bunlarla borcumuzun dönüp dönmediği olayıdır ya da ilişkilendirildiğinde böyle bir ilişkinin ne anlama geldiğidir. Yayınlanma şekli ise, parasal toplamlarda, eğer o ekonomide istatistik veriler derlenip toparlanıp kolayca yayınlanabiliyorsa aylıktır. Önemi ise, ihracata oranla toplam borç servisinin ne anlama geldiğidir.

Bu tartışmada arkadaşlarımızın değinmediği, fakat, kamu borç yönetimi dendiği zaman bir başka tablo üç tane ayrı hususu mutlaka dikkate almak gerekir diye düşünüyorum. Devletin finansal ve malî yükümlülüğü sadece borçlara indirgenmemelidir. Bunu şundan dolayı söylüyorum. Merkez Bankası'nın ihraç ettiği para sonuçta bir borçtur o ülke yönetimi için. O paraya sahip olan kişilerin, o toplum-

da bir satın alma gücü hakkı elde ettiğine göre, tersinden baktığınızda bu da bir yükümlülüktür, bir malî ya da finansal yükümlülüktür. İkincisi borçlardır; zaten, bu tartışma konusudur, kısa veya orta vadeli. Bir diğeri de mevduattır, devletin bu mevduata yaklaşım tarzına bağlı olarak verdiği garantilerdir. O zaman ortaya çıkan sonuç şu: Eğer biz borç yönetimini tartışıyor isek, bunu biraz daha geniş tutup, devletin malî ve finansal yükümlülükleri çerçevesinde, klasik anlamda, M1, M2, M3 dediğimiz büyüklüklerin millî gelire oranı ile iç ve dış borçların millî gelire oranı ve mevduatın da millî gelire oranına birlikte bakmamız lazım. Bu trend neden önem arz ediyor; Sayın Müsteşar Vekilimiz kısmen bahsetti ondan. Türkiye'de ilginç bir tablo var; M1'lerin millî gelire oranı azalırken, borçların millî gelire oranı artıyor. Bu ne anlama gelir; bir ekonomide eğer finansman ihtiyacınız varsa, bu finansman ihtiyacını çözmek istiyorsanız, hükümetler, siyasî tercih ya da ekonomik nedenlerle, farklı malî ve finansal enstrümanları nispeten ön plana çıkarıyor demektir. Yani, likidite ağırlıklı bir finansman modelinden, bir emisyondan vazgeçip, senyoraj hakkını kısmen kontrol edip, onun yerine borçlanma yapıyorsanız, bunun ekonomiye etkisi oldukça farklı olacak demektir. Bunun anlamı nedir, siyasî açıdan? Eğer biz malî ve finansal sürdürülebilir performansı birlikte, yani, Merkez Bankası, Hazine ve kamu bankalarının oluşturacağı bütün malî ve finansal yükü birlikte düşünmezsek, sürdürülebilir bir büyümeyi ortaya çıkaracak sinerjiyi de yakalayamayacağız demektir.

Borcun yapısı ve özelliklerine bakıldığında, bir başka sonuç ortaya çıkacak demektir. Hızla geçiyorum asetatları; çünkü, vaktimiz kalmadı.

Buradaki önemli husus, ekonomi politik açısından, borç üreten devlet kurumları ile bu borcu finanse eden ekonomik birimler arasındaki ilişkilerdir. Borç yönetiminin zihinsel arka planını tartıştığımızda, ortaya çıkan sonuç şu olacaktır; borç yönetimi ya da borçlanma enstrümanı, iktisadî teori açısından, hükümetler arasında yükleri

birbirine transfer etmede kullandıkları oyun teorisi enstrümanından başka bir şey değildir ana hatlarıyla.

Bütçe açığı ve borç ilişkisine gelince, orada da şunu tartışmak lazım; literatürde şu gündeme gelen bir husustur; bütçe açığı olmalı mı, olmamalı mı? Olursa, ne kadar olmalı? Bunun odak noktası, tartışma konusu ise, ekonomik büyüme ile ekonomik daralma süreçlerinin bu iki faktörden nasıl etkilendiğidir. Dolayısıyla, konjonktürel bakımdan, hükümetler, açık ya da fazla yaratırken ya da denk bütçeyi oluştururken, hem içinde bulunduğu ekonomik konjonktürü hem de muhtemel geleceği iyi kurgulamadığında, borç yükünü diğer hükümetlere, diğer nesillere aktarmak zorunda kalmaktadır. Buradaki asıl problem, az önce bahsettiğim para miktarı, borçlanma miktarı ve mevduat ilişkisini dikkate aldığınız zaman, para ve maliye politikaları arasında bir denge olması lazım. Bu denge şöyle olabilir. Dengeli bir bütçe, belirli bir para politikasıyla ilişkili olarak oluşturulabilirken, açık ya da fazla veren bir bütçe ya da borçlanma, bir başka para politikası demetiyle veya setiyle bağlantılı olabilir. Bundan şunu söylemek istiyorum. Az önce ifade ettiğim nakit, borçlanma ve mevduat ilişkisini geniş bir çerçevede yeniden kurgulamak ve yapılandırmak mümkün olamadığında, hem Sayın KILIÇDAROĞLU'nun bahsettiği birtakım hatalar ya da eksiklikler söz konusu olacak hem de ekonomi yönetiminde veri ve bilgi seti konusunda bazı sıkıntılar gündeme gelecek demektir.

Bütçe açığı ve borç konusunda ortaya çıkan bir başka olgu, bütçe açığı ile kamu borcu arasındaki ilişkiyi gözden kaçırmamaktır. Bütçe açığı, genellikle yıl sonunda oluşan bir kavramken, kamu borcu ise belirli bir zamanda ortaya çıkan yüktür. Dolayısıyla, bu açıdan bakıldığında, kamu borcu daha önceki açıkların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Şunu söylemek istemiyorum. Yani, her dönemde, kamu borcu, mutlaka bir önceki dönemin ürettiği borcun tamamı değildir; ama, sinerji sağlayan ortam oradan gelmektedir. Böyle bir yaklaşım, ortaya şunu çıkaracaktır. Kamu borcu ile bütçe açığı arasındaki ilişkiler kurgulanmadığında, az önce söylediğim, doğrudan

ya da dolaylı olarak, enflasyon, faiz ve döviz kuru etkilenmeye başlayacak, literatürde tartıştığımız crowding out ya da crowding in dediğimiz, özel yatırımların sistemden çıkıp çıkmayacağına karar veren bir ortam gündeme gelecek demektir. Türkiye'yi dikkate aldığınızda ilginç bir tablo var. Bunu hem İstanbul İktisattaki arkadaşlar da buldu, biz de üniversitede doktora yaparken bulmuştuk. Türkiye'de kamu borcu veya bütçe açığı artarken, özel sektör tasarruflarının artma eğilimine girmesi, bizim bildiğimiz anlamda bir dışlama etkisinden daha farklı, özel sektöre bir başka imkân sağlandığı anlamına da gelebilir. Bunu burada tartışmak istemiyorum; ama, sadece, bütçe açığı-kamu borcu yükü arasındaki ilişkilerde crowding in dediğimiz veya crowding out dediğimiz, özel sektör gerçekten dışlanıyor mu, yoksa, üretim yapmak ve yatırım yapmak için bir fırsat bulup bulmadığını özel bir şekilde tartışmak gerekir diye hatırlatıyorum.

Bütçe açığı ile borç arasındaki ilişkinin bir başka kurgusal planı ise, açığın finansmanı konusunda gündeme gelecektir. Bu şundan dolayı önem kazanıyor; yine, az önce söylediğim kâğıt para, borçlanma ve mevduat ilişkisini gözden çıkarmazsak, yani, genel çerçevede malî ve finansal yükümlülüğü dikkate alırsak, açığın da en sağlıklı şekilde vergilerle eğer yapılabiliyorsa, yapılamıyorsa, uygun ve iyi kurgulanmış bir borçlanmayla, yine o da yapılamıyorsa, dengeleri bozmayan bir para politikası enstrümanıyla çözülmesi gerekir. Bunun doğal sonucu ise, açığın nasıl oluştuğu, açığın gerçekten şu anda problem olup olmadığı ve açık konusunda nelerin yapılabileceğinin hem mevcut bilgi birikimine hem de muhtemelen karşılıklı diyaloglara bağlı olarak yeniden değerlendirilmesi özel önem kazanmaktadır. Buradaki hassas konu, ekonominin tam istihdamda olup olmadığı, yani kaynakları etkin kullanıp kullanmadığı ve bir de ekonomi koordinasyonunun, değişik ekonomik kurumların veya ekonomik birimlerin aynı amaca ne şekilde entegre olup olmadığının yeniden gözden geçirilmesi gerekir diye belirtmek gerekir.

Literatürde çok sık tartışılan, ama, sizlerle de paylaşmak istediğim bir başka konu da, bütçe açığı aldanımı kavramıdır. Genellikle

iktisatçılar para aldanımından bahseder; ama, bütçe açığı aldanımı şunu ifade ediyor. Açıkla finanse edilen harcamalar söz konusu olduğunda, seçmenler, harcamalara daha fazla değer atfederken, gelecekteki vergi yüküne daha az önem verme eğiliminde olmaktadır. Bu, tipik, normal bir seçmen davranışıdır. Eğer hükümetler, ekonomi yönetimi ya da partiler bütçe açığı aldanımı konusunda yeteri kadar algılama yetkinliğini geliştirmemiş iseler borç yönetimi konusunda, daha başlangıçta, zihinsel bir problemin ortaya çıktığını kabul etmek gerekir.

Borç stoku ile malî politikalar arasındaki bir diğer ilişki ise, demin ifade ettiğim borç, gelecek dönemdeki vergi gelirleriyle ödenecekse, bu teknik anlamda, iktisadî teori anlamında, ilgili hükümetlerin, yani, geçmiş hükümetin, bugünkü hükümetin ve bundan sonraki hükümetin politik oyunda, oyun teorisi çerçevesinde birbirlerine neleri ekonomik olarak aktarıp aktarmadığının da tartışılması gereken bir alanı olmaktadır. Borçların birikim düzeyi ve hızı ise, yine tartışmalarda önem kazanan bir başka faktördür; çünkü, sonuçta, borçlanmanın yapısı, vadesi, içeriği ve bileşimi ya da kompozisyonu, ekonomi yönetimine karar veren politikacılar kadar, seçmenlerin de istek ve arzularının şekillendirdiği bir süreçtir. İyi gelişmiş, demokratik ortamı kuvvetlenmiş toplumlarda, bu ilişki biçiminin kalitesine bağlı olarak, borçlar da farklı şekilde oluşacak ve yönetimi daha kolay olacak demektir.

Borçların birikim düzeyi ve hızındaki bir diğer faktör ise kimisinin aldanım dediği, kimisinin bilgi eksikliği dediği, borçlanma konusundaki asimetrik bilgiye de özel önem vermek gerekir. Muhtemelen, bu, Sayın KILIÇDAROĞLU'nun vurguladığı, farklı ekonomik birimlerin borçlanma veri ve bilgilerini farklı şekilde algılamaları ya da geç algılamaları veya yeterli algılamamalarının ortaya çıkardığı sorunu da bir şekilde çözmek lazım. Sayın Müsteşar Yardımcımızın verdiği bilgilerle, alınan tedbirlerle, yayımlanan raporlarla, bunun önemli kısmının en azından ortadan kaldırıldığını veya kaldırılma ihtimalinin gündeme geldiğini belirtebiliriz.

Borcun nesiller arasındaki bağlantısı ise, bir diğer faktördür tartışılması gereken. Orada da önemli olan, vergi finansmanı ile borç finansmanının nasıl yapıldığından geçer. Dolayısıyla, kamu yönetiminde borç ve borcu tartışırken, vergi ve finansmanın veya vergi ve borcun nasıl finanse edildiği, nasıl toplandığı ve nerelere kullanıldığı özel önem taşıyan bir başka konudur.

Borç yönetiminin hedefine gelince, onu da şu şekilde ifade etmek gerekir: Eğer global ya da net bir borç hedefi belirtilmediği sürece yıllık veya üç yıllık, bu borcun yönetimi konusunda da kurumlar arasında ciddî bir koordinasyon ve zorlama da olmayacak demektir.

Borç yönetiminin hedeflerine gelince biraz hızlı geçeyim isterseniz vakit almamak için dört tane temel hedefi var. Bunlardan bir tanesi finansman ihtiyacının karşılanmasıdır kamunun bir bütün olarak. İkincisi, eğer yapılabiliyorsa, finansman maliyetlerinin en aza indirilmesidir, iç ve dış piyasaları kullanarak, farklı enstrümanlarla. Bir diğeri ise, borçlanma bir menkul kıymet olduğu için, eğer yapılabiliyorsa yine, o ekonomideki menkul kıymet piyasalarının geliştirilmesi olayıdır. Ve sonuncusu da ve hepsinden önemlisi de, bu üç veya dört faktörü etkin şekilde yerine getirebilmek için, Sayın Müsteşarımızın da ifade ettiği şekilde, riski kabul edilebilir sınırlarda yönetmektir.

Son iki asetatta da şundan bahsetmek istiyorum; stratejik değerlendirme olarak vurgulamak istediğim son iki veya üç asetat. Borçlanmada ilk aşamanın, ikinci aşamanın ve zincirleme olarak diğer aşamaların hangi değişkenleri tetiklediği ve o değişkenlerin öbür değişkenleri nasıl şekillendirdiği konusunda, oldukça sağlıklı bir simülasyon modelimiz olmadığı sürece, borç yönetiminde yeterli başarı sağlayamayız. Bundan şunu ifade etmek istiyorum. Borçların millî gelir, yeniden dağılım, çıktı ve enflasyon üzerindeki etkilerinin kantitatif verileri elimizde olmadığında, sadece deskriktif tanımlardan öteye giden bir yaklaşım yapamayacağız demektir; ama, yine memnuniyetle görüyoruz ki, Hazine Müsteşarlığımız bu konuda, en azın-

dan, en son yayınladığı raporda, böyle bir yetkinliğinin söz konusu olduğunu ortaya koymuş bulunuyor.

Son asetatta, kısaca, ekonomi politik olarak söylemek istediklerimi özetlemem gerekirse şunu söyleyebilirim. Devlet yükümlülüklerinin ve borcun üç şekilde yeniden kurgulanması ve yönetilmesi gerekir. Ekonomik birimlere farklılaşmış etki oluşturmayacak, ekonomik istikrarı sağlayacak, reel ve finansal maliyetleri minimize edecek şekilde üretilmesi ve yönetilmesi, borç politikası bakımından kilit faktördür. Bu çerçevede, ekonomik birimlerin her biri için uygun ekonomik ortam oluşturma, tüketim ve yatırım harcamalarında etkinlik ve verimlilik prensibine dayandırılan bir borç yönetimi, muhtemelen şu andaki sorunlarımızı ve gelecekteki sorunlarımızı çözecek kilit faktörler diye düşünüyorum.

Saygılar sunuyorum, teşekkür ediyorum.

SORU VE CEVAPLAR

----- 0 -----

BAŞKAN – Sayın EKREN, çok teşekkür ederim.

Efendim, panellerin geleneksel hastalığından kurtulamadık biz de, soru-cevaba çok az zaman kaldı; ama, Sayın Kurul Başkanımız da bize biraz tolerans tanırsa, bir 10 dakika kadar en azından soru-cevaplara yer verelim. Soru sormak isteyen arkadaşlarımız lütfen isimlerini belirtsinler, sorularını kısa sorsunlar ve de soruyu hangi paneliste yönelttiklerini söylesinler.

SUAT BOYDAŞ – Efendim, bu toplantıda kamu borcu ve yönetimi hakkında etraflı değerlendirmeleri dinledik; ama, bundan sonra borç stokunu eritmek için ne yapmalı konusuna çok az değinildi.

Benim iki sualim var. Bir tanesi EKREN Hocaya. Yalnız, politik şapkasıyla değil de, akademisyen şapkasıyla cevap vermesini rica edeceğim.

Hazine arazilerinin satışından 25 milyar dolarlık bir rakamın beklendiği konusunda medyada politikacıların beyanları da var. Bugünkü millî gelirin az olduğu bir dönemde böyle bir satış gerçekleşirse, bu 25 milyar dolarlık rakam gerçekleşip de borç stokunu eritebilir mi, eritemez mi? Bunu, akademisyen şapkasıyla ben rica ediyorum.

İkincisi de Ferhat EMİL Bey'e sorum. Sayın Kurul Başkanımızın ifade ettiği ve Bakanımızın da bir noktadan değindiği Hazine ile Maliyenin birleştirilmesi; KILIÇDAROĞLU'nun da bir noktadan değerlendirdiği husus var. Bu konuda fikri nedir?

Bir de, 4749 sayılı Kanun'un uygulaması, hakikaten bir koordinasyon temin edilerek gerçekleşmekte midir, uygun mudur?

Teşekkür ediyorum.

PROF. DR. NAZIM EKREN – Ben de öncelikle göstermiş olduğunuz ilgiden dolayı teşekkürle başlıyorum.

Akademisyen kimliğimi oldukça fazla kullandım; ama, sadece baş tarafta, Sayın KILIÇDAROĞLU'nun yaptığı açıklamalara ufak referans olsun diye politik kimliğimi kullanmıştım, bir daha belirtmek istiyorum, yanlış anlaşılmasın diye.

İfade ettiğiniz şekilde, 25 milyar dolarlık gelir beklentisi, orman arazisiyle ilgili bir olaydır biliyorsunuz. Belli dönemlerde, zannediyorum bundan beş altı sene önce orman statüsünden çıkmış arazilerin fiilen onları kullananlar tarafından ödenmesi şeklindeki yaklaşım, yapılan hesaplarda, arazinin bulunduğu yere ve konuma göre farklılık gösterse de, ortalama 25 milyar dolar olacak. Buradaki temel espri şu: Elbette, millî gelir düzeyindeki gelişim trendi, insanların tasarruf ve tüketimini etkileyecek demektir; ama, böyle bir tüketim ve tasarruf eğiliminin düşük olduğu bir ortamı dikkate aldığınızda, orman arazilerinde şu anda olan binaların veya gayrimenkullerin değerinin çok yüksek olduğunu varsaydığınızda, servet ve gelir arasındaki dengeyi dikkate alarak, eğer bunlar makul şekilde düzenlenebilirse ve uygun vadeler yapılırsa, insanların bunu ödeme arzu ve isteği söz konusuysa, belli dönemlerde 25 milyar dolar gelirin sağlanacağını, eğer tamamı sağlanamazsa bile, devletin hiç olmazsa bir gelir kaynağı elde edebilme yeteneğinin ortaya çıkmasından dolayı borçların da daha kolay yönetilebileceği konusunda bir olumlu ortamın çıkacağını ifade edebilirim.

HAZİNE MÜSTEŞARI YARDIMCISI FERHAT EMİL – Şimdi, hassas konulara değindiniz. Ben, her şeyden önce, birinci soruda kendi kişisel fikrimi söyleyeyim; 1978 yılında, Hazine Maliye Bakanlığında iken göreve başladım. O zaman da Hazine, Maliye Bakanlığı bünyesinde olmakla birlikte, ayrı bir kurumsal kültür ve dokuya sahipti. Ayrıldıktan sonra da bu kurumsal kültür ve dokusunu devam ettirdi. Benim bu anlamda kişisel fikrim, aradan yirmi yıl geçtikten

sonra bu ayrılma, artık, tekrar bu tartışmanın gündeme getirilmesinin kurumlara bir yarar getirmeyeceği yönünde.

Biraz önce, belki biraz da kasten, ben 50'den bu yana başlattım. Genellikle şu var; işte, Hazine Maliye'den ayrıldı, borçlar arttı. Yani, Hazine Maliye'den ayrıldı diye bir günde bu borçlar artmadı. Hazine ile Maliye birleşirse de bir günde bu borçlar aşağıya inmeyecek. Bu, biraz önce de değindiğim gibi, elli yıllık siyaset yapma kültürümüzün, kamu yönetimi kültürümüzün ortaya çıkardığı bir durum. O anlamda, ben, şu anda Hazine Müsteşarlığının bulunduğu konumdan son derece memnunum. Benim de zaten emekliliğim de geldi; ama, genç arkadaşlarıma aynı soruyu sorsanız, muhtemelen aynı cevabı vereceklerdir. Hazine ile Maliye'nin birleştirilmesi fikrine şahsen sıcak bakmıyorum. Aynı zamanda da, Maliye Bakanlığı'ndan da çok değerli arkadaşlarımla, hepsiyle bir arada, teknisyen olarak bir araya geldiğimizde çok güzel projeler üretiyoruz. Nitekim, iki gündür, Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunuyla ilgili olarak da çok yoğun, çok sıcak, güzel çalışmalar yaptık. O anlamda, birleşme meselesi değildir bu. Ortak çalışma, ortak akıl yürütme meselesidir. Türkiye'nin bir gerçeğidir. Biz, kurum olarak, böyle bir birleşmenin, borçlarda çok da büyük olumlu gelişme yaratacağına inanmıyoruz. Belki de tersine olur. Zaten, dünyadaki gelişim de özellikle borç yönetiminin ofislerinin ayrı ve bağımsız birimler olması yönündedir. Biraz önce Sayın EKREN belirttiler, oyun teorisi mantığıyla bakıldığı zaman, işte, borç üreten birimler ile borcu finanse eden birimlerin arasında bir ilişkidir. Belki, bağımsız borç ofisleri, böyle bir oyun teorisinde borcu üreten birimler ile bu borcu finanse edecek birimler arasındaki birtakım çıkar ilişkilerini keseceği için, Hazinenin bugünkü konumu, bu anlamda da, bu oyun teorisinin, belki her tarafın kazanacağı daha olumlu bir çözüme ulaşmada faydalıdır. Ama, son söz, ben, yirmibeş yıllık bir Hazineci olarak, böyle bir birleşme fikrine sıcak bakmıyorum.

4749 sayılı Kanun uygulaması, şöyle cevap vereyim. Kanunun uygulamasıyla ilgili olarak, daha önce Sayın KILIÇDAROĞLU, ulus-

lararası kuruluşlar bunu bize yapın dediler, böyle yaptık dedi. Çok açık söylemek gerekirse, uluslararası kuruluşlar, ne IMF ne Dünya Bankası bu ilişkiler sırasında bize bir gün gelip de, şöyle bir borçlanma kanunu çıkarın demedi. Borçlanma kanununun çıkarılması tamamen Hazine Müsteşarlığı'ndaki teknisyen arkadaşlarımın senelerdir üzerinde durduğu, ortamını gözlediği bir çalışmadır. Bu çalışma tamamen kendi inisiyatifimizle yapıldı ve geçmiş dönem niyet mektuplarına da böyle bir kanun çıkarmayı biz istedik diye biz yazdırdık. Belki başka kanun çalışmalarında, uluslararası kuruluşların daha fazla, işte, şu kanunu çıkarın, yapın, edin gibi girişimleri oluyor. Ama, borç yönetimi kanunu tamamen bizim, Hazinenin inisiyatifiyle hazırlanmış ve çıkarılmış bir kanundur; ama, bu kanun çıkarken, Dünya Bankası'ndan da, IMF'den de, bu işleri daha önce yapmış kuruluşlardan da uluslararası tecrübeden de yararlandık ki, bu son derece doğal. Koordinasyon, bu kanunla çok daha iyi sağlanmıştır. Herkesin görevi, yetkisi, sorumluluğu, borçların bütçeleştirilmesi ve hesabının daha iyi tutulmasıyla ilgili altyapı tamamlanmıştır. Bu anlamda da uzun zamandan beri eksikliği çekilen, bizim de rahatsız olduğumuz bu Sayıştay hesaplarıyla ilgili düzenlemeleri de, umuyorum, bu sene, bu kanunla birlikte daha kolay halletmiş olacağız. Bu konuda da arkadaşlarımın çok ciddî ve güzel çabaları var, Sayıştayla da bu konuda ortak bir platformda buluşmak üzere, bu hesapların daha güzel, daha düzgün verilmesi konusunda sona yaklaştık diye ben şahsen düşünüyorum; ama, kanun uygulaması şu ana kadar bize çok büyük imkânlar sağlamıştır. Eskiden, Hazineye borcunu ödemeyen ve biraz önce katrilyonlarla ifade edilen birtakım kamu kuruluşları, bu kanunla getirilen hükümler çerçevesi içinde, artık, kuzu kuzu borçlarını ödeyebilmektedirler. Getirilen limitler sayesinde de borcun artmasına bir sınır getirilmiş bulunmaktadır. Kanunun uygulamasında ve koordinasyonunda, bu aşamada bir sorun görmedik; ama, özellikle müteahhit kesiminden, şuradan buradan, dış proje kredilerinin bütçeleştirilmesi nedeniyle ve bu konuda disiplin sağlanması nedeniyle, kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi konusunda bir ara baskılar geliyordu; ama, burada da geri adım

atılmadı. O da olumlu bir şey. Dolayısıyla, kanun bir bütün olarak hem uygulamanın disiplin altına alınması hem hesapların daha doğru dürüst tutulması hem de bu rapor da, ilk raporumuzdur ama her üç ayda bir bunu vereceğiz; bu türdeki raporların tartışılması açısından imkân sağlayan, bence, eli yüzü düzgün, güzel bir kanun olmuştur.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Buyurun.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. AZİZ KONUKMAN – Ferhat Beyin sunumundan -tabiî, slaytlardan gördüm, bilmiyorum ama, sanırım çalışması devam ediyordur kendisinin- bir dönem atlanmış gibi geldi bana; 80'li yıllar... Yani, bu, çok konuşulması gereken; çünkü, özellikle 80'li yıllarda izlenen Özal politikaları, yani, arz yönlü iktisat politikaları, burada, bunun gereği olarak, vergi alma yerine borçlanmaya dayalı iktisat politikalarının, bugünkü politikalar üzerindeki etkisini sanırım Sayın EMİL dikkate almamış sayılamaz; büyük bir olasılıkla, sunumda o bölüm bir eksiklik olarak. Büyük bir ihtimalle çalışması sürüyordur. Bu yanıtı bekliyorum.

Bunun dışında, hem Ferhat Beye hem de Nazım Hocaya bir soru yöneltmek istiyorum. Bilkent Üniversitesi'nden Prof. Erinç YELDAN ile bir arkadaşının yaptığı sanıyorum Ebru VOYVODA bu iki arkadaşın yaptığı bir çalışmaya göre, bugünkü faiz dışı fazla hedefine kilitlenmiş politikalar yerine, servetlerin vergilendirilmesiyle ve işçilerin vergi yükünün aşağı çekilmesi ikisi birlikte şeklinde bir politika izlenmesi halinde, eğitimin çok daha nitelikli insanların yetiştirilmesi imkânının doğacağı ve buradan giderek de, uzun dönemde 2005 yılına kadar da bir projeksiyon yapılıyor- bugünkü büyüme patikasının daha üstüne çıkılacağı ve ciddî bir şekilde içsel büyümenin

kaynaklarının harekete geçeceği ifade ediliyor. Bu son dönemde yapılmış bir çalışma. Böyle bir çalışma tabiî ayrıntılarını şu an iki konuşmacı bilmiyor ama- böyle bir seçeneği, örneğin hükümet en azından ele alıp, bununla ilgili bir beyin fırtınası, bir tartışma yaratılması yararlı olmaz mı? Yani, biraz da seçenekleri geliştirme pratiğimize bir katkı sağlamaz mı ya da böyle bir seçenek, bugünün Türkiye'sinde çok gerçekçi midir, servetin vergilendirilmesi; özellikle finansal aktiflerin vergilendirilmesi? Yani, biliyorsunuz, milyarlarca faiz geliri elde eden insanlar bugün vergi ödemiyor. Böyle bir seçenek bütün sistemi nasıl etkiler; borçlanma da dahil? Belki de, Sayın KILIÇDAROĞLU'nun emeğe verilecek önemi ya da eğitime verilecek önemi ne yapmamız lazım, eğitimi nasıl ciddî, çağdaş ölçülere taşıyabiliriz sorusuna da belki, bu modele yanıt verirken, ayrıca bir yanıt vermiş olursunuz.

Teşekkür ederim.

HAZİNE MÜSTEŞARI YARDIMCISI FERHAT EMİL – Teşekkür ederim Sayın KONUKMAN'a bu soruyu sorduğu için.

Hemen söyleyeyim orada bir kasıt yok. Aslında biz bu orijinal sunum hazırlandığı zaman, benim 50'ye kadar geçme niyetim pek yoktu; ama, işte, Hazine –Maliye şeklinde genel bir retorik var, bir inanç var, işte, ayrıldık, borçlar arttı diye. Ben, aslında, o sunuşu bundan 15 gün önce, Kıbrıs'taki bir maliye sempozyumunda yaptım ve 1950'li yıllardan bu yana kamu borçlanmasına yol açan nedenlerin tarihsel verileri ışığında incelenmesi adlı bir tebliğden alındı. Orada da, 50-60 dönemi, 60-80 dönemi ve 80'den 2000'e kadarki bütün dönemleri aldım; fakat, burada hem sonrası politikalar herkesçe çok daha fazla ve yakın tarih olduğu için çok daha fazla bilindiği ve irdelendiği halde, 80 öncesi sanki bir asrı saadet dönemi, oralar çok güzeldi, iyiydi de, biz nedense, bir anda 80'den sonra bu hale düştük denilmesin. Siyaset yapma, harcama yapma, vergi toplamama, o dönemlerin de aslında bir sorunuydu. Belki boyutları biraz farklıydı;

ama, o dönemlerin de bir sorunuydu. Yani, hafızalarımızı tazelemek açısından oraya da bakalım şeklinde; ama, o tebliğimi ben size ileteyim, üzerinde bazı düzeltmeler yapıyorum; 80 sonrasıyla ilgili de orada değerlendirmeler var.

İkinci husus, ERİNÇ'in Ebru VOYVODA ile yaptığı çalışmayı bana da gönderecekti; fakat, az çok modelin içeriğinden haberim var. Orada da, tabiî ki, overlaping generations modellerin uygulanması ve bu anlamda da birtakım politikalarla eğitim, yani, beşeri sermayenin olumlu hale getirilmesi ve buna yönelik maliye politikaları uygulanmasıyla, borç stokunun daha aşağıya çekilebileceği ve dolayısıyla, büyümenin de yükselebileceği sonucuna ben de şahsen katılıyorum. Yani, bu servet vergilemesi mi olur, işçilerin yükü mü azaltılır ne olur... Tabiî ki, bunlar politika değişkenidir, herkesin bu konuda farklı fikri olabilir; ama, ben konuşmamda da bir noktada vurguladım, hakikaten, bizim bundan sonra, aslında bu borç stokunun aşağı çekilmesinde faiz dışı fazlaya odaklanırken, artık, faiz dışı fazlanın kalitesiyle uğraşmamız lazım. Buna, yani, maliye politikalarının ya da işte, bu, quality of fiscal adjustement denilen konuya odaklaşmamız lazım. Zira, biz, her seferinde, işte IMF gelecek, açık bulacağız, işte, 15 gün içinde bu açığı kapatmak için bugün ne vergisi alalım, şundan mı keselim, bundan mı keselim diyerek, özünde orta vadede büyüme potansiyelimize kamunun hizmet üretme kapasitesini azaltıyoruz. Onun için, bundan sonra, belki bir vergi politikasına ve vergi reformuna çok daha yakından bakmamız lazım. Harcama önceliklerimize, politika oluşturma sürecimize bu anlamda çok daha yakından bakmamız lazım. Umarım, Kamu Malî Yönetim Kanunu en azından harcama boyutuyla buna bir çözüm inşallah getirir; ama, öteki ayağı da Hesap Uzmanları Kurulumuz, ki, vergi konusunda herhalde benim onların yanında bir söz etmeme gerek yok; ama, bu vergi reformu ve verginin tabana yayılması daha eşit ve adil toplanması halinde, herhalde ERİNÇ'lerin yaptığı çalışmadaki sonuçlara daha kısa zamanda ulaşma imkânı vardır. O anlamda, benim düşüncelerim bunlar.

PROF. DR. NAZIM EKREN – Ben de meslektaşıma teşekkür ediyorum.

Yine, iki kimliğim olduğu için, çok kısa olarak o açıdan bir değerlendirme yapayım. Politik olarak baktığımızda, ifade ettiğiniz çalışmada referans olarak gösterilen her türlü değişkenin ve sonuçların parti programında ve hükümet programında yer aldığını göreceksiniz. Bu, şu anlama gelir. Bu hükümet ya da bu parti, bu tür düzenlemelere açık ve bununla ilgili her türlü çalışmaya da hazır olduğunu ifade ediyor demektir. Dolayısıyla, ben de sizden bu çalışmanın eğer uygunsa, ya beni arayarak ya da bir şekilde göndererek, detaylı bir şekilde tartışmayı isterim.

İkinci nokta, ekonomik olarak, yani, akademik kimliğimle baktığım zaman, demin ifade ettiğiniz harcamaların yön ve şeklinin değiştirilmesi süreci, gerçekten, ortak bir katma değer sağlıyorsa, demin ifade ettiğim, hızla geçtiğim etkinlik, verimlilik ve fırsat maliyetleri çerçevesinde topluma ve parti olduğu için de bize kısmen bir fayda sağlıyorsa, bu tür iktisadî düzenlemelerin tümünün de teknik olarak yapılması gerektiğine inanıyorum.

BAŞKAN – Buyurun.

TÜLAY EVGİN - Kurulun 58 inci yılını kutluyorum ve saygılarımı sunarak konuşmama başlamak istiyorum.

Benim sorum, Müsteşar Yardımcıma olacak efendim. Şimdi, biz, gelir gider dengeden sonra, bütçe açığı için borçlanmalarda yalnız iç ve dış borçları söyledik; ama, nakit olarak avans, bütçe emaneti ve adi emanetler de kullanılmaktadır. Bunların da borç stoku içinde yer alması gerekmez mi? Birinci sorum bu.

İkincisi de, kamu borç yönetimi raporunu hazırladık; fakat, saymanlıklarda para olduğu halde, biz borçlandığımız belirtildi. Aca-

ba bunun karşılığında bir Hazine nakit yönetimi raporu hazırlanabilir mi?

Teşekkür ederim.

HAZİNE MÜSTEŞAR YARDIMCISI FERHAT EMİL – Teşekkür ederim.

Şimdi, meslektaşımın sorduğu soru iki boyutlu; bir tanesi avans ve emanetlerin borç stoku içinde yer alıp almaması gerektiği. Bu, aslında, ilginç bir konu. Eğer avans ve emanetler, yani, harcama diye, gider diye kaydedildiği halde henüz daha ödenmemiş olan rakamlar şayet çok büyük boyutlarda değilse ve kısa sürelerde tasfiye edilebilecek nitelikteyse bunların borç stokunda yer alması zaten mümkün değil; ama, bir ariyer meselesi şu anda Türkiye'nin gündeminde. Bu, sadece genel bütçede değil, sosyal güvenlik kuruluşlarında da, borçlarını ya da harcamalarını yapmayarak ya da yükümlülüklerini ertelemek suretiyle yükümlülük biriktirme gibi bir olay var. Bunun özellikle niyet mektuplarında da IMF tarafından yakından takip edilmesi ve bunların azaltılmasıyla ilgili birtakım politikalar uygulanması talep ediliyor ve Maliye Bakanlığımızda da bunun bir takip sisteminin oluşturulması söz konusu. Eğer bu takip sistemiyle bunlar kısa sürede tasfiye edilebilecek bir boyutta olursa, yine, borç stokuna eklenmesiyle ilgili fazla bir problem olduğunu görmüyorum; ama, bunların bence borç stokunun yanında ayrı bir tablo olarak gösterilmesinde ve bu suretle kamunun bu türde, ariyer tabir edilen, herhangi bir borç ilişkisine dayanmadığı halde, yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin getirilmemesinden kaynaklanan bu birikiminin de kamuoyuna sunulmasında yarar olduğunu düşünüyorum. Bunu bütçe yönetimi açısından Maliye Bakanlığımızın da takibinde olan bir konu olarak biliyorum.

Kamu borç yönetimi raporu, esas olarak borçlarla ilgili. Burada tabiî yanlış anlamayı da düzeltmek lazım; saymanlıklarda para olduğu halde harcanmıyor... Aslında bu kamu hazinedarlığı sistemine

geçildikten sonra, bu, günü gününe takip edilen bir husus ve herhangi bir kurumun hesabında para olduğunun görülmesi halinde, bu kuruma ayrıca nakit tahsisi yapılmıyor. Bu, bir zamanlar olan bir hususdu; ama, özellikle son beş altı senedir kamu hazinedarlığı sistemiyle Hazine tüm kurumların hesaplarında ya da hesaba dahil olan kuruluşların hesabında ne kadar para olduğunu gördüğü için, bu türde bir durum söz konusu değil; ama, not edilmesi gereken bir sorudur. Fakat, bunu kamu borç yönetimi raporunda değil, belki aylık nakit yönetimiyle ilgili açıkladığımız hususlarda da belirtebiliriz. Tabiî, orada biraz hassas olmak lazım; zira, kimin elinde ne kadar para olduğunu bilmek kadar, bunun kamuoyuna açıklanması halinde, herkesin elindeki parayla ilgili de birtakım spekülasyonlara da yol açmamak lazım, orada biraz dikkatli olmak lazım diye düşünüyorum.

BAŞKAN – Son bir iki soruyu almak istiyorum.

Buyurun.

MALİYE MÜFETTİŞİ DOĞAN ALANTAR – Ben, öncelikle Hesap Uzmanları Kurulunun 58 inci kuruluş yıldönümünü kutluyorum. Burada, Aziz KONUKMAN Hocamızın sorusuyla aslında salonda bir merak uyandı. Ben, 80'lerle 2000'li yıllar arasında birkaç rakam var, onları sunmak istiyorum çok kısaca.

Mesela, iç borç miktarı 85 yılında 12 milyar dolar, 2003 Şubat ayında 99,5 milyar dolar olarak gözüküyor. Hazine listesinden alınmış bu rakamlar. Yine, 85 ile 2002 kıyaslaması yaparsak, toplam borç yükü 85'te yüzde 52 iken, 2002 yılı sonunda yüzde 92 civarında. İç borç yükünde bu miktar çok daha vahim boyutlarda. 85'te yüzde 19, 2002 yılı sonunda yüzde 69 civarında.

Bunları sunduktan sonra, tek hazine hesabı sisteminin işleyişiyle ilgili olarak gerçi Ferhat Bey bazı açıklamalar yaptı; ama, yine de, bazı soru işaretlerinin giderilmesi bakımından birkaç hususun

açıklığa kavuşturulması gerekiyor bence. Şimdi, 2001 yılı Nisan ayında Merkez Bankası Kanunu'nda bir değişiklik yapıldı. Hazinenin kısa vadeli avans imkânı kaldırıldı o değişiklikle. Bu kısa vadeli avans imkânı kaldırıldığı gibi, açık piyasa işlemleriyle de Hazine'nin hiçbir şekilde fonlanamayacağı yönünde, yine, Merkez Bankası Kanununa hüküm konuldu; ancak, şu anda tek hazine hesabı sisteminin işleyişinde zaman itibariyle ortaya çıkan açıklar, Merkez Bankası'ndaki kamu mevduatından karşılanır durumda; Hazine, Merkez Bankası'nda, bu açıkların karşılanması için kamu mevduatı bulundurmak durumunda. Dolayısıyla, o mevduatın tutulması da ciddî bir faiz yükü altına sokuyor Hazine'yi. Diğer taraftan, bunun şöyle bir etkisini de gözlemliyorum ben. Şimdi, bankaların, yani borç verenlerin, finansal sistemin, Hazine'nin kendilerine mahkûm olduğunu, hiçbir şekilde Merkez Bankası kaynaklarına başvuramayacağı yönünde bir anlayışları oluşuyor. Bu anlayış da reel faizlerde ciddî bir katılığa yol açıyor bence. Bunun giderilmesi için, en azından, sınırları kanunla düzenlenmek üzere, Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapılarak, kısa vadeli avans imkânının zaman içinde oluşan dengesizlikleri gidermek için tekrar konulması yoluna gidilebilir mi? Sorum, Ferhat EMİL Bey'e.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Bundan sonra bir soru almak istiyorum; son sizin olacak.

Buyurun Sayın Emil.

HAZİNE MÜSTEŞAR YARDIMCISI FERHAT EMİL – Teşekkür ederim.

Buradaki soru, esas olarak, Hazinenin kısa vadeli nakit ihtiyacının karşılanmasında Merkez Bankası imkânının kullanılıp kullanılmayacağı şeklinde.

İki noktayı ben vurgulamak istiyorum. Bir tanesi, bu kamu haznedarlığı ve tek hazine hesabı sistemiyle ilgili. Tam doğrudan sorunun yanıtı değil; ama, yeri gelmişken, onu da herkesin bilgisine sunmak açısından. Şimdi, tek hazine hesabı sistemine büyük bir umut bağlandı. İşte, kamunun bütün paraları burada toplanacak, Hazine dışarıdan çok yüksek faizle borçlanacağına, gidip buradan borçlansın, daha iyi olur şeklinde. Tek hazine hesabının ya da kamu haznedarlığının bize en büyük faydası, aslında, kimin, nerede, ne parası olduğunu görmek, dolayısıyla, bizden herhangi bir nakit talebi olduğunda, senin orada paran var, git onunla uğraş, bizden ek para isteme demek şeklindedir. Ama, bizim, herhangi bir kısa vadeli nakit ihtiyacımız olduğunda, bu paraları daha ucuza almak gibi bir niyetimiz yok, zaten öyle bir imkânımız da yok. Zaten baktığınız zaman, pek çok kamu ajanının, işte, KİT'lerin, bankaların, şunların bunların orada bulunan paraları, aslında başka asetlere bağlı, oradan faiz getirisi ediniyorlar. Yani, orada boşta duran, atıl bir para yok. Ya da örneğin, TÜPRAŞ'ın fazlası var ya da bir başkasının noksanı var. İşte, TÜPRAŞ'ın üç gün sonra bir ödemesi varsa, Hazine olarak bizim onu üç günlüğüne alıp da vermemiz gibi, onun nakit dengesini bozabilecek komplikasyonlara yol açabilecek bir sistem yaratmış oluruz. Yani, kamu haznedarlığı kavramına böyle her an el atılabilecek paralar varmış da Hazine bunları kullanmıyormuş gibi bakmamak lazım. O paralar orada, bazen başka yerlere yatırılmış, kısa vadeli başka imkânlara yatırılmış olarak tutuluyor olabilir ve bunlara yapacağımız herhangi bir müdahale, aslında, o kurumların da nakit dengesini olumsuz bozabilir ve bu, sonuçta, özünde piyasada faizleri artırabilir.

İkincisi, kısa vadeli avans imkânının tekrar getirilmesi. Benim buna kısa yanıtım; hayır. Böyle bir avans imkânına tekrar Hazine'nin kavuşmasını ben şahsen doğru bulmuyorum. Bu sınırlar içinde olduğu halde, yani, Merkez Bankası'ndan bu, önce bütçe harcamalarının yüzde 15'iydi, daha sonra, Nisan 1994 krizinden sonra biraz azaldı; ama, ben size bir tablo gösterdim, 1950, 60, hatta 80'li yıllar-

da Hazine ihtiyaç duyduğu zaman bu kısa vadeli avans imkânını kullandığı sürece, ülkenin başı dertten kurtulmadı. O anlamda da, kısa vadeli avans imkânına tekrar geri dönmek, azcık da olsa, bu azcık diye başlar, ondan sonra artarak devam eder ve büyük sıkıntılara yol açar. Hele bu saatten sonra tekrar kısa vadeli avans imkânına dönelim demenin ben astarının yüzünden pahalı olacağını düşünüyorum. Ama, bizim Borç Yönetim Kanunumuzda şöyle bir imkânımız var. Çok gerekiyorsa, Hazine, belli sınırlar içinde, piyasadan kısa vadeli borçlanma bu şekilde bir kanun değişikliğiyle, hele bu koşullar altında yapıyor olmanın hem piyasalara hem dışarıya vermeye çalıştığımız disiplin problemine çok büyük olumsuz etkileri olacağını ve bunun sonuçlarının da pek hayırlı olmayacağını düşünüyorum.

BAŞKAN – Son soruyu alıyorum lütfen.

FARUK DOĞAN – Ben, Sayın Nazım EKREN'e ve Sayın Ferhat EMİL Bey'e iki soru yöneltmek istiyorum.

1983'lerle birlikte Türkiye'ye gelen siyasî iktidar, Türkiye'nin dışa açılımını ve dünyayla entegre olmasını öngören bir ekonomi politikası ve buna ilişkin mevzuatımızda ciddî değişikliklerle birlikte geldiler. Ve kısa sürede, para piyasalarının ve sermaye piyasasının kurulmasına ve bunların dünya piyasalarıyla entegre olmasına yönelik altyapılar oluşturuldu. Fakat, öyle görülüyor ki, aradan geçen bunca zamanda, bu entegrasyon tam tamamlanamamış ve Türkiye, dünya piyasalarıyla tam entegre olamamış, borç yönetiminde de bu nedenle ciddî sorunlar yaşamakta ve bu nasıl ortaya çıkmakta? İşte, Türk parası cinsinden borçlanma ile döviz cinsinden borçlanma, yani, iki piyasa arasında ciddî faiz farkları ortaya çıkmakta ve Türkiye, reel faiz dediğimiz, biraz önce Sayın BALAK'ın çok ayrıntılıca anlattığı, ciddî reel faiz ödemeleriyle karşı karşıya kalmakta.

Şimdi, bu olay, bizim piyasalarımızın dünya piyasaları çerçevesinde gelişmediğini, oluşmadığını ve birbiriyle gerekli bağlantıların kurulmadığını gösterir. Aksi halde, normal olarak, piyasalar arasındaki geçiş, arbitraj işlemleri, bu piyasalardaki kazanç farklılıklarını gidermesi gerekir. Türkiye'nin de -bugünkü oturumdan benim çıkardığım ve kendilerinin de daha önceden birçoklarımızın gözlemi olduğu gibi- en önemli sorunu, bu iki piyasa arasındaki gelir farklılığı, yani, sermayenin farklı piyasalardaki getirilerinin farklılığı. Acaba, şimdiki hükümetimiz ve Hazinemiz bu farklılığı giderecek bürokratik yapılanmalarda gerekli değişiklikleri ve piyasalardaki gerekli değişiklikleri düşünüyorlar mı? Bu konu üzerinde bir kafa yorma var mı? Ne yapmak düşünülüyor? Çünkü, Türkiye'nin en önemli sorununun bu olduğunu, bu panel açıkça ortaya koymuştur.

İkinci bir sorum; Türkiye'nin ben şu andaki borç yükünün çevrilemez olduğunu düşünmüyorum. Yeter ki, Türkiye ciddî maliye politikaları uygulasın. Ancak, bir zorluk görülüyorsa, 1984-85'li yıllarda düşünülmüştü ve ortaya konulması yolunda da bazı adımlar atılmıştı; ama, sonradan vazgeçildi; ayrı, müstakil bir borç idaresi kurmak suretiyle, şu andaki Hazinenin borçlarının buraya devredilmesi ve piyasadaki oluşan farklılıklardan bu borç idaresinin alım satım yapmak suretiyle, gerek döviz piyasasında gerekse faiz piyasasındaki farklılıklardan elde edeceği kazançlarla faiz giderlerini kısmen karşılama imkânı yaratılabilir mi? Böyle bir idare düşünülüyor mu?

Teşekkür ederim.

PROF. DR. NAZIM EKREN – Her iki sorunuza çok kısa ve özet bilgi vereyim. Anladığım kadarıyla siz de bu işlerle ilgilenmişsiniz. Birtakım bilgileriniz de var gözüküyor. Borçların yönetiminde, eğer teknik açıdan bakarsak, talep edenler ile arz edenlerin, yani fon talebi ile fon arzı açısından baktığımızda, ilk bakışta sanki, şu anda yapılan borç yönetiminin talep yönetimi gibi olduğu algılanabilir; ama, biraz daha detaylı bakıldığında Sayın Müsteşar Vekilimiz de

bunu açıkladı arz kaynaklarının yurt içi ve yurt dışında çeşitlendirilmesi, yeni borçlanma enstrümanlarının geliştirilmesi, bu konudaki çalışmalar, aslında, arz kaynaklarının da farklılaştırılması anlamına geliyor.

Piyasalar arasındaki entegrasyona gelince, bu hem içeride hem dışarıda geçerli bir faktördür. Zaten, bahsettiğiniz dönemlerde, eğer dikkat ederseniz, mevduat ile borçlanma arasındaki rasyolara ya da kamu kâğıtlarının toplam aktiflerdeki payına bakarsanız ya da M1 ve M2'lerin millî gelire oranına baktığınızda, Türkiye'nin o dönemdeki büyüme potansiyelinin iç kaynaklarla sürdürülemeyeceği çok net gözüküyor. Dolayısıyla, herhangi bir dönemde karar alınmış, uygulamaya konulmuş politikaların daha sonra tartışılma sürecinde dikkate alınması gereken en önemli faktör, o dönemdeki karar setinin dikkate aldığı çevre koşullarıdır. O koşulları bir daha gözden geçirmek gerekir. Eğer o koşullarda farklı bir şey yapılabiliyor idiyse, onu tartışmak lazım. Dolayısıyla, piyasaların, hem iç hem dış piyasalar hem Türkiye'deki para ve sermaye piyasalarındaki farklılıkları giderecek bir yöntemi elbette yapmaya biz da hazırız, biz de arzu ediyoruz. Ama, bunun koşulları sadece finansal değil, reel sektörün de, ekonominin tümünün de bu işe hazır olması gerekir. Bu zaman alacak bir süreç demektir.

Tek cümleyle, sorduğunuz ikinci soruya cevap vereyim. Bizler de, hem ekonomi yönetiminde olan hem de iktidarda olan parti olarak, borçların çevrilemez olduğuna inanmıyoruz. Elbette borçlar çevrilebilecek, dolayısıyla, bunun teknik olarak nasıl çevrilebileceğini Sayın Müsteşar Vekilimiz anlattı. Ama, bahsettiğiniz detayları, kurumsal altyapısı oluşursa ve mevcut kurumsal altyapıları da fazla tahrip etmeden bir entegrasyon sağlanırsa, bunlar biraz daha kolay olacak diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

HAZİNE MÜSTEŞAR YARDIMCISI FERHAT EMİL – Teşekkür ederim.

Sayın Faruk DOĞAN'la aslında Hazine'de bir müddet beraber de çalıştık, 1980'li yılların sanırım sonlarına doğru.

Şimdi, kendisinin aslında yönelttiği birinci soru, büyük ölçüde, finansal liberalizasyonla birlikte, finansal liberalizasyondan beklenen faydanın sağlanıp sağlanmadığı şeklinde ben algılamak istiyorum. Doğrudur; yani, fon ihtiyacı içinde olan ülkelere fon sağlamak durumunda olan ülkeler orada bir getiri elde etmek arzusundadırlar ve normalde de bunların eşitleniyor olması lazım. Tabiî, Türkiye'nin bu ortamda böyle bir finansal liberalizasyona, biraz önce Sayın EKREN de bahsetti, geçiş koşulları çok önemliydi. Aslında, finansal liberalizasyona 1989'da geçildiğinde, aynı zamanda Türkiye'nin önünde, ya da o dönemdeki iktidarın önünde çok ciddî bir ikilem vardı. Yani, bir anda, işte siyasî yasaklar kalkmış, mahalli seçimlerde çok ciddî bir muhalefet söz konusu ve siyasî iktidarın bir anda kaynak ihtiyacı var. Kamu açığı vermek zorunda seçimleri kazanabilmek için ve finansal serbestleşme bunu büyük ölçüde sağlayabilecek kaynakları ülke içine çekmenin bir aracı olarak gözüküyordu. Bu anlamda da, bana kalırsa, o dönemde çok da zamanı olmadan böyle bir şeye geçilmiştir. Keşke o zaman kamu açıklarının da az, malî sistemin daha güçlü olduğu bir yapı olsaydı, belki de bugün yaşadığımız sorunları o kadar yaşamazdık; ama, bunlar, artık, bence geride kaldı. Ama, doğrudur, finansal serbestleşme, bütün dünyada o beklenen olumlu etkisini de çok fazla yaratamamıştır. Yani, sermaye getirileri ülkeler arasında çok sağlanamamıştır. Aynı şekilde de, kurumsal yapıları iyi oturtamazsanız, özellikle bankacılık kesimini ve kamu açıklarını da kontrol altına alamazsanız, sadece bizim gibi ülkelerde değil, bize benzer başka ülkelerde de bu sıkıntılarla karşı karşıya kalabilirsiniz. Dolayısıyla, burada herhangi bir bürokratik yapılanmadan benim anladığım, aslında, kurumsal yapılanma; o kurumsal yapılanmanın da en önemli unsuru, bizim geç kalmış olmakla birlikte yeni yeni yaptığımız malî sektörün düzenlenmesidir. Malî sektör düzenlenmeden bu türdeki dışa açılma,

pek dışa açılma değil de, dışa saçılma şeklinde oluyor ve bunun sonuçlarını maalesef hepimiz yaşıyoruz.

Şu aşamada, yani, müstakil borç idaresi çok bizde de tartışılan, dünyada da örnekleri olan, biraz önce de, böyle, ayrı, bağımsız borç ofislerine doğru dünyada bir yönelimin olduğundan da bahsetmiştim. Bizim de zaman zaman teknisyenler olarak aramızda tartıştığımız bir konu. Bu aşamada böyle bir ihtiyacı şahsen duymuyoruz. Belki, çok ileride, kamu açıklarının ya da borç yükünün daha azaldığı ve bizim bu borcu biraz daha piyasa şartları içinde daha iyi oynayabileceğimiz bir ortamda düşünülebilir. Ama, çok çok, bence şu aşamada bağımsız bir borç idaresinin şu anda derde deva olabileceğini sanmıyorum. Nakit yönetimiyle borç yönetiminin Hazinede bu aşamada bir arada yürütülmesi bence daha iyi gibi gözüküyor. Bu tartışılabilir bir konu; ama, şu anda tercih ettiğimiz sistem bu.

Aslında, 84-85'te, sözünü etmiş olduğunuz husus, daha önceden oluşturulan amortisman kredi sandığına benzer bir yapılanmayı bana hatırlattı. Sayın Tevfik ALTINOK o zamanlar borç kanununu yazmaya başladığımız zamanlarda, böyle bir şey yapsak mı diye düşünüyordu. Yani, ben de amortisman kredi sandığının tarihini biraz incelediğimde, sonra gördüm ki, aslında bu borçların ödenmesi için değil; ama, büyük ölçüde, bütçe dışında kâğıt ihraç edip, kredi veren bir mekanizma haline gelmiş. O nedenle, bağımsız bir borç idaresi düşünürken, hani böyle bir sisteme gitmemek gerekiyor. O zamanlar, yani, sizin hatırladığınız, benim de hatırladığım dönemde sözü edilen konu, biraz böyle amortisman kredi sandığı benzeri bir yapılanma gibi sanki. Yanlış hatırlıyor olabilirim; ama, sorunuza cevap bu aşamada böyle bir ihtiyacı duymuyoruz diye söyleyebilirim.

BAŞKAN – Son soruyu da cevaplamış oluyoruz.

Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürü Sayın Galip TAŞDEMİR'in kısa bir açıklama isteği var; onu dinleyelim, sonra panelimizi kapatalım lütfen.

Buyurun Sayın TAŞDEMİR.

MALİYE BAKANLIĞI MUHASEBAT GENEL MÜDÜRÜ GALİP TAŞDEMİR – Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Ben, özellikle devlet muhasebesi konusunda Sayın KILIÇDAROĞLU'nun tahakkuk esaslı muhasebeyle ilgili bir açıklaması olmuştu. Ayrıca, tek hazine hesabıyla ilgili de epeyce soru soruldu. Bir de avans ve emanetlerle ilgili de kısa açıklama yapmak için söz almış bulunuyorum. Herhangi bir sorum olmayacak.

Öncelikle kolayından başlayayım. Avans ve emanetleri biz her ay açıklıyoruz. Yani, Kamu Hesapları Bültenimizi biz her ay yayınlıyoruz ve bizim Genel Müdürlüğümüzün sitesinde de bu var; ama, bunların büyük bölümü, Sayın EMİL'in de bahsettiği gibi, çok kısa vadeli borçlanmalarımız. Onun için borç stokunda bunlar yer almıyor. Ama sürekli açıklanıyor.

İkinci hususa gelince; şu anda Türkiye'de 1 500 saymanlıktan biz devletin gelirlerini tahsil ediyoruz, ödemelerini yapıyoruz. Oldukça yaygın bir ödeme ve tahsil ağımız var. Ama, geçen seneye kadar, maalesef, bir bilgisayar ağıyla bunları birbirine bağlayamamıştık. Ama, şu anda, SAY 2000 diye çok önemli bir projeyi bitirmiş bulunuyoruz. Şu anda bin beş yüz saymanlığımızdaki tüm hesapları, tahsilatları, ödemeleri, her sabah, konsolide edilmiş vaziyette alabilir duruma geldik. Ama, bunları her gün açıklayamıyoruz. Çünkü, ay sonlarında, hepimizin bildiği gibi, bazı muhasebe düzeltmeleri, kayıt düzeltmeleri yapılabiliyor. Ama, ertesi ayın 10'unda veya 11'inde, yine konsolide edilmiş bir vaziyette hem bülten olarak yayınlıyoruz hem de bunu yine Genel Müdürlüğümüzün sitesinde de tüm kamuoyuna ayrıntılı bir şekilde duyuruyoruz.

Bu bilgi işlem ağını bu şekilde gerçekleştirdikten sonra, önemli bir projeyi başlattık. Şu anda mevcut sistemde biz hesaplaşma diyoruz, özellikle Merkez Bankası'nın muhabirleri olan Ziraat Bankaları'nda bizim hesaplarımız. Onlarla, Çarşamba'dan Çarşamba'ya hesaplaşıyoruz. Gerek Ziraat Bankası'nın bilgisayar sistemleri gerekse bizim Bakanlığımızın bilgisayar sistemlerinin müsait olmaması ne-

deniyle, böyle bir hesaplaşma sistemi kurulmuş. Ama geçen sene, Konya bölgesinde bir pilot uygulama yaptık. Artık, günlük hesaplaşabilir hale gelebiliyoruz. Oldukça da başarılı geçti bu pilot uygulamamız. Şimdi, bunu biz bin beş yüz saymanlığımıza, bütün illerimize yaygınlaştıracağız bu sene. Dolayısıyla, her akşam, Ziraat Bankalarıyla hesaplaşma imkânını elde etmiş olacağız. Dolayısıyla, o zaman da, Hazine Müsteşarlığımız çok rahat bir şekilde bu borç yönetimini, nakit yönetimini sağlayabilecek.

Bir üçüncü projeyi de bitirmek üzereyiz: Tahakkuk esaslı muhasebe. Sayın KILIÇDAROĞLU da bahsetti. Şu andaki sistemimiz, nakit esasına dayanıyor. Yani, bir tahsilat ya da bir ödeme yapmadığımız takdirde, kasamıza bir şey girip çıkmadığı takdirde, kayda girmeyen bir sistem. Dolayısıyla, biz, şu anda, herhangi bir dönemde borçlarımızı bilemiyoruz. Maalesef, manuel, zaman zaman saymanlıklara yazmak suretiyle, devletin borçlarını çıkarabiliyoruz. Şu nedenle oluyor; devlet, mal ve hizmet satın almasına rağmen, gerek nakit eksikliği gerekse ödenek eksikliği nedeniyle, o mal ve hizmetin bedelini zaman zaman ödeyemiyor. Dolayısıyla, nakit eksikliği ve ödenek eksikliği nedenini harcamacı kurumlar bildiği için, bu faturaları saymanlıkların önüne koymuyorlar ve saymanlık da bunu muhasebeleştiremiyor. Ama, tahakkuk esaslı muhasebeyle ilgili iki yıldır çalışıyoruz. 47 saymanlığımızda da pilot uygulamaları bitirdik. Gereken eğitimleri de verdik. 2004 yılı başından itibaren, yeni bütçe kot yapısıyla birlikte, tahakkuk esaslı muhasebeyi devlet sistemine sokmaya başlayacağız. O sistem uygulandıktan sonra, artık biz tüm borçlarımızı ve alacaklarımızı günü gününe izleyebilecek noktaya geleceğiz.

Ben, kısaca açıklamaları yapmayı uygun gördüm. Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Sayın TAŞDEMİR, çok teşekkürler.

Efendim, panelimizi böylece bitirmiş bulunuyoruz. Yalnız, birkaç dakika daha salonu terk etmemenizi rica ediyorum.

Ben, bu arada, panelist arkadaşlarımın tümüne, Sayın BALAK'a, Sayın EMİL'e, Sayın EKREN'e, Sayın KILIÇDAROĞLU'na ve Sayın UYGUR'a, sizler namına çok teşekkür ediyorum. Ayrıca, bizler olarak da, siz sayın konuklarımıza, gerek sabrınız gerekse katkılarınız için çok çok teşekkür ediyoruz.

İyi akşamlar efendim. (Alkışlar)

SUNUCU – Değerli konuklar, panel oturumunu burada tamamlamış bulunuyoruz. Oturumu yöneten Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Aydın GÜNTER'e ve çok değerli panelistlerine, yaptıkları katkılar ve değerli görüşlerini bizlerle paylaştıkları için çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi, izninizle, yaklaşık dört saati aşkın süredir değerli vakitlerini ve mesailerini alarak buraya katılan sayın panelistlerimize ve sayın oturum başkanımıza, dernek ve vakfımız adına, bugünün anısına bir plaket verilecektir. Ancak, bir hususu belirtmek istiyorum. Panelistlerimizden, Hazine Müsteşar Yardımcısı Sayın Ferhat EMİL, program değişikliği nedeniyle panelimize sonradan katıldıklarından, kendilerine plaket hazırlanamamıştır. Ancak, hazırlanacak plaketleri vakfımız tarafından en kısa sürede kendilerine ulaştırılacaktır.

Şimdi, plaketleri vermek üzere, Sayın Kurul Başkanımızı kürsüye davet ediyorum.

Buyurun Sayın Başkanım.

(Plaket töreni yapıldı)

Oturum Başkanı Sayın Aydın GÜNTER Plaketini Kurul Başkanı Sayın Abdulah ASLAN'ın Elinden Alırken

Panelistlerimizden Sayın İhya BALAK Plaketini Kurul Başkanı Sayın Abdullah ASLAN'ın Elinden Alırken

Panelistlerimizden Sayın Kemal KILIÇDAROĞLU Plaketini Kurul Başkanı Sayın Abdullah ASLAN'ın Elinden Alırken

Panelistlerimizden Sayın Prof. Dr. Nazım EKREN Plaketini Kurul Başkanı Sayın Abdullah ASLAN'ın Elinden Alırken